

Cilt/Volume:1
Sayı/Issue:1
Yıl/Year:2021

KARABÜK ÜNİVERSİTESİ

İKTİSADİ VE İDARİ BİLİMLER FAKÜLTESİ (UNİKA TOPLUM VE BİLİM) DERGİSİ
Journal of Karabuk University Faculty of Economics and Administrative Sciences (UNİKA Society & Science)

İÇİNDEKİLER/CONTENS

Melike YALÇIN Sosyal Hizmet Bakış Açısıyla Yoksul Kadınları Güçlendirme <i>Empowering Poor Women from Social Work Perspective</i>	1-11
Kemal YAMAN Avrupa Birliği ve Türkiye’de Gürültü Kirliliği Sorunu <i>The Problem of Noise Pollution in European Union and Turkey</i>	12-17
Ecem GÜNAL Sosyal Hizmet Perspektifinden İnternet Bağımlılığı Üzerine Bir Gözden Geçirme <i>A Rewiew on Internet Addiction from A Social Work Perspective</i>	18-27
Bora BALUN Çin’de Aile Desteği ve Yaşlı Refahı: Aile Sorumluluğu (Evlada Dindarlık) Yasası Bağlamında Bir Değerlendirme <i>Family Support and Elderly Well-Being in China: An Evaluation in The Context of Family Responsibility (Filial Piety) Law</i>	28-37
Mustafa Emin AKÇİN ve Oğuzhan ZENGİN Sosyal Hizmette Sanatın Kullanımı ve Müzik Terapisi <i>Use of Art in Social Work and Music Therapy</i>	38-47

KARABÜK ÜNİVERSİTESİ
İKTİSADİ VE İDARİ BİLİMLER FAKÜLTESİ (UNIKA TOPLUM VE BİLİM) DERGİSİ
Journal of Karabuk University Faculty of Economics and Administrative Sciences (UNIKA Society & Science)

Hakemli Dergidir
Blind Peer Reviewed Journal

İmtiyaz Sahibi (Grant Holder)
Prof. Dr. Refik POLAT

Onursal Editör (Honorary Editor)
Prof. Dr. Abdullah KARAKAYA

Editör (Editor)
Doç. Dr. Oğuzhan ZENGİN

Editör Yardımcısı (Associated Editor)
Dr. Öğr. Üyesi Bora BALUN

Sorumlu Yazı İşleri Müdürü (Managing Editor)
Arş. Gör. Sefa ERKUŞ

Alan Editörleri (Field Editors)
Doç. Dr. Oğuzhan ZENGİN, Sosyal Hizmet (Social Work)
Doç. Dr. Latif PINAR, Uluslararası İlişkiler (International Relations)
Dr. Öğr. Üyesi Murat ERGÜL, İktisat (Economics)
Dr. Öğr. Üyesi Mehmet Murat TUNÇBİLEK, İşletme (Business)
Dr. Öğr. Üyesi Utku AYBUDAK, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi (Political Science and Public Administration)

Yayın Kurulu (Editorial Board Members)
Prof. Dr. Tarık TUNCAY (Hacettepe Üniversitesi)
Prof. Dr. Mustafa Nail ALKAN (Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi)
Prof. Dr. Francesco CASALE (Università degli Studi di Camerino)
Doç. Dr. Yener ŞİŞMAN (Anadolu Üniversitesi)
Doç. Dr. Ramile DADAŞOVA (Azərbaycan Milli İlimler Akademisi)
Doç. Dr. Ersin MÜEZZİNOĞLU (Karabük Üniversitesi)
Doç. Dr. Cemil Serhat AKIN (Hatay Mustafa Kemal Üniversitesi)
Doç. Dr. Oğuzhan ZENGİN (Karabük Üniversitesi)
Doç. Dr. Yakup KAYA (Necmettin Erbakan Üniversitesi)
Doç. Dr. Latif PINAR (Karabük Üniversitesi)
Dr. Öğr. Üyesi Yaser SNOUBAR (Qatar University)
Dr. Öğr. Üyesi Mohammad Sharif KARİMİ (Razi University)
Dr. Öğr. Üyesi Bora BALUN (Karabük Üniversitesi)
Dr. Natalia GOLUBIAK (Vasyl Stefanyk Precarpathian National University)

CİLT/Volume: 1 SAYI/Number: 1 YIL/Year: 2021

YAYIN TÜRÜ/TYPE OF PUBLICATION

Yerel/Sürekli Yayın (Periodical)

YAYIN DİLİ/LANGUAGE

Yayın dili Türkçe ve İngilizcedir.
The publication language of the journal is Turkish and English.

YAYINLANMA BİÇİMİ/PERIOD of PUBLICATION

Yılda iki sayı olarak yayımlanan uluslararası, hakemli, açık erişimli ve bilimsel bir dergidir.
This is a scholarly, international, peer-reviewed, open-access journal published twice a year.

YAYIN TARİHİ/PUBLICATION DATE

17.06.2021

YAYIN YÖNETİM YERİ/ADMINISTRATION OFFICE OF PUBLICATION

Karabük Üniversitesi
İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi
Karabük-TÜRKİYE
Tel: +90 444 0 478

İLETİŞİM ADRESİ/CONTACT ADDRESS

Karabük Üniversitesi
İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Kat: 4, Oda No: 403
Karabük-TÜRKİYE
Tel: +90 444 0 478 / +90 370 418 65 08
<https://unikad.org/index.jsp>
E-Posta: unikad@karabuk.edu.tr

Dergide yer alan yazılardan ve aktarılan görüşlerden yazarlar sorumludur.
Statements and opinions expressed in papers published in this journal are the responsibility
of the authors alone.

CİLT/Volume: 1 SAYI/Number: 1 YIL/Year: 2021

<https://unikad.org/>

İÇİNDEKİLER/CONTENTS

Sosyal Hizmet Bakış Açısıyla Yoksul Kadınları Güçlendirme Empowering Poor Women from Social Work Perspective Melike YALÇIN.....	1-11
Avrupa Birliği ve Türkiye’de Gürültü Kirliliği Sorunu The Problem of Noise Pollution in European Union and Turkey Kemal YAMAN.....	12-17
Sosyal Hizmet Perspektifinden İnternet Bağımlılığı Üzerine Bir Gözden Geçirme A Review on Internet Addiction from A Social Work Perspective Ecem GÜNAL.....	18-27
Çin’de Aile Desteği ve Yaşlı Refahı: Aile Sorumluluğu (Evlada Dindarlık) Yasası Bağlamında Bir Değerlendirme Family Support and Elderly Well-Being in China: An Evaluation in The Context of Family Responsibility (Filial Piety) Law Bora BALUN.....	28-37
Sosyal Hizmette Sanatın Kullanımı ve Müzik Terapisi Use of Art in Social Work and Music Therapy Mustafa Emin AKÇİN ve Oğuzhan ZENGİN.....	38-47

SOSYAL HİZMET BAKIŞ AÇISIYLA YOKSUL KADINLARI GÜÇLENDİRME*

Melike YALÇIN**

Öz

Yoksulluk, dünyadaki pek çok nüfusu etkilese de, kadınlar yoksulluktan ağır biçimde etkilenen gruplar arasındadır. Kadınlar, yoksulluk nedeniyle ekonomik, psikolojik, sosyal olmak üzere çeşitli alanlarda sorun yaşamaktadırlar. Kadınların yaşadıkları sorunlar hem cinsiyetleri, hem de içinde buldukları yoksulluk durumundan dolayı daha da artmaktadır. Böylece, birden fazla dezavantajlı durumu birlikte yaşayan kadınlar güçsüzleşmekte, bireysel ve toplumsal işlevsellikleri olumsuz etkilenmektedir.

Günümüzde her ne kadar yoksul kadınların ekonomik temelli ihtiyaçlarını karşılamaya yönelik çalışmalar bulunsa da, yoksul kadınların güçlendirilmelerini sağlamada tek başına yeterli olmamaktadır. Bu makalede yoksul kadınları güçlendirme çalışmalarının eksikliğinden yola çıkılmış ve kadın yoksulluğu sosyal hizmet bakış açısıyla değerlendirilerek güçlendirme yaklaşımı çerçevesinde incelenmiştir. Böylece, yoksul kadınlara yönelik başta politika yapımcılar ve alandaki uygulayıcılara yol gösterilmesi amaçlanmıştır.

Çalışmada, öncelikle kadın yoksulluğu kavramı üzerinde durularak kadın yoksulluğunun nedeni olabilecek çeşitli alanlar, mevcut istatistikler ve literatür bilgileri ışığında ortaya konulmuştur. Daha sonra yoksul kadınlara yönelik mikro, mezo ve makro düzey müdahaleler sosyal hizmetin önemli yaklaşımlarından biri olan güçlendirme yaklaşımı çerçevesinde açıklanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Kadın Yoksulluğu, Güçlendirme Yaklaşımı, Sosyal Hizmet

EMPOWERING POOR WOMEN FROM SOCIAL WORK PERSPECTIVE

Abstract

Although poverty affects many populations around the world, women are among the groups that are heavily affected by poverty. Women experience problems in various fields such as economic, psychological and social due to poverty. The problems faced by women are increasing due to both their gender and the poverty they are in. Thus, women who live in more than one disadvantaged situation become weak and their individual and social functionality is negatively affected.

Despite there are efforts to meet the economically based needs of poor women today, it is not sufficient alone to empower poor women. This article draws on the lack of efforts to empower poor women and woman poverty has been evaluated from a social work perspective and analyzed within the framework of empowerment approach. Thus, it is aimed to guide policy makers and practitioners in the field especially for poor women.

In the study, primarily focusing on the concept of poverty of woman, various areas may be the cause of that were revealed in the light of current statistics and literature. Then, micro, mezo and macro level interventions for poor women are explained within the framework of empowerment approach, which is one of the important approaches of social work.

Key Words: Woman Poverty, Empowerment Approach, Social Work

1. Giriş

Yoksulluk, temelde pek çok nedene dayanan, üzerinde anlaşmaya varılmış tek bir tanımı bulunmayan, kimi zaman gelirle, kimi zamansa sosyal nedenler ya da işlevsellik kapsamında açıklanan önemli sosyal sorunlardan biridir.

Bugün Dünya'da ki insanların yaklaşık %10' unun mutlak yoksulluk içerisinde yaşadığı bilinmektedir (The World Bank, 2018). Küreselleşmeyle birlikte yoksulluğun görünümü değişmiş, farklı gruplar kendi yoksulluk durumları içerisinde ele alınmaya başlanmıştır. Bu kapsamda çocukların, yaşlıların, göçmenlerin ve kadınların yaşadıkları yoksulluk durumundan bahsedilmektedir.

Kadınlar, büyük oranda toplumsal cinsiyet eşitsizliğine dayalı olarak, toplumdaki pek çok kaynak ve fırsattan yararlanamamakta, küçük yaşlardan itibaren eğitim, sağlık, istihdam gibi pek çok alandan uzak kalmakta, kadınlara öncelik verilmemekte, erken yaşta evlendirilmeleri gündeme gelmektedir. 1970'li yıllarda Amerika'da kadınların yaşamış olduğu yoksulluk durumu ise sorgulanmaya başlanmış ve yoksulluğun kadınlaşması kavramı gündeme gelmiştir. Kadın yoksulluğunun artış göstermesiyle birlikte ise hem akademik alanda hem de politika ve program

*Bu çalışmada yazarın doktora tezinin bir kısmından yararlanılmıştır.

**Dr., Ankara, melikeyalcin84@gmail.com, bağımsız araştırmacı, 0000-0002-2312-276X

Bu Yavına Atıfta Bulunmak İçin: Yalçın, M. (2021). Sosyal Hizmet Bakış Açısıyla Yoksul Kadınları Güçlendirme. *Karabük Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi (UNIKA Toplum ve Bilim) Dergisi*, 1(1), 1-11.

düzeylerinde çalışmalar başlamıştır (East ve Roll, 2015). Genelde yoksulluğun, özel de ise kadın yoksulluğunun çok boyutlu yapısı, iktisat, sosyoloji, psikoloji gibi farklı disiplinleri bir araya getirmiş ve bu disiplinler de kendi bakış açıları doğrultusunda konuya yaklaşmıştır (Açıkgöz, 2010).

Sosyal hizmet disiplini ise tüm sosyal sorunlarda olduğu gibi, kadın yoksulluğunu da geniş bir perspektifle ele almaktadır. Bilindiği üzere sosyal hizmet, temelde dezavantajlı grupların sorunlarını sosyal adalet ve insan hakları temelinde ele alan, bireyi bulunduğu çevre içerisinde değerlendiren ve çok boyutlu müdahalelerde bulunan bir bilim ve meslektir. Ek olarak, sorunlara birey, grup ve toplum düzeylerinde yaklaşması ve bütüncül değerlendirmeyi öne almasıyla da diğer disiplinlerden ayrılmaktadır. Yoksulluk, kadınları ekonomik, psikolojik ve sosyal alanlarda etkilemekte, bu durum ise kadın yoksulluğuna çok boyutlu bir bakışı gerektirmektedir.

Bu makalede yoksul kadınları güçlendirme çalışmalarının eksikliğinden yola çıkılmış ve kadın yoksulluğu sosyal hizmet bakış açısıyla değerlendirilerek güçlendirme yaklaşımı çerçevesinde incelenmiştir. Bu kapsamda öncelikle kadın yoksulluğu kavramı olarak ele alınarak, kısaca tarihsel süreci, nedenleri, etki alanları ve buna dayalı bazı istatistiki bilgiler incelenmiştir. Ardından sosyal hizmette kullanılan güçlendirme yaklaşımı, kadın yoksulluğu çerçevesinde açıklanarak mikro, mezo ve makro düzey çalışmalar temelinde açıklanmıştır.

2. Kadın Yoksulluğuna Bakış

Genel olarak kadınlar, toplumda başta ekonomik olmak üzere çeşitli hak ve fırsatlardan yararlanma anlamında erkeklerin daha gerisinde kalmaktadırlar (Parson, 2001). Erkeklerin sosyal alanlardaki "erk" konumu, kadınları eşitsiz bir konuma getirmiş, özellikle hane içerisinde "kadınlık" rolleri içerisinde kalmalarına neden olmuştur (Beydili, Yıldırım ve Demiröz, 2013).

20. yüzyılın yarısından itibaren kadınların yoksulluktan etkilenmesi kapsamında yoksulluğun kadınlaşması kavramı ortaya çıkmıştır (Çamur Duyan, 2006). Söz konusu kavramın ortaya çıkışında öncelikle kadının hane reisi olduğu ailelerdeki artış ve sorunları etkili olmuştur. İlk kez Diane Pearce tarafından 1978 yılında yoksulluğun kadınlaşması olarak ifade edilmiştir. Ek olarak Pekin 4. Dünya Kadın Konferansında da kadınların hayat boyu yoksullukla karşılaşma durumlarının daha yüksek olması, kadın yoksulluğunun belirginliği ve süreç içerisinde artış göstermesi konuları temelinde, yoksulluğun kadınlaşması kavramının kullanıldığı görülmektedir (Bridge, 2001; Ecevit, 2003; Ünlütürk Ulutaş, 2009).

Kadınlar yoksulluğu, buldukları ülkenin gelişmişlik düzeyinden bağımsız olarak, kent ya da kırsal ortamında, çoğu zaman yapısal bir takım sorunlar nedeniyle yaşamaktadırlar. Bu sorunlar arasında parçalanmış aile ortamı, eşin işsiz kalması, savaş gibi nedenler vardır. Bununla birlikte, az gelişmiş ülkelerde kadın yoksulluğunun nedenleri arasında yapısal sorunlar daha fazla ortaya çıkmaktadır (Açıkgöz, 2010).

2.1. Kadın Yoksulluğuna İlişkin Bazı Göstergeler

Kadınların yoksul olma nedenleri kapsamında pek çok değişkenden bahsedilebilir. Başta cinsiyete dayalı eşitsiz bir sosyal yapı içerisinde üretilen ve sürdürülen pratikler olmak üzere, kadınlar pek çok hak ve fırsattan, toplumsal kaynaktan yararlanamamakta, böylece yoksulluk riski artmakta ya da var olan yoksulluk durumu pekiştirmektedir.

Kadının boşanmış ya da dul olması, çok çocuklu aile yapısı, kadının yoksul bir aileden gelmesi, kadının hane içerisindeki engelli, çocuk, yaşlı gibi bireylerin bakımından sorumlu olması gibi nedenler kadın yoksulluğunu arttıran başlıca etmenlerden olmaktadır (Sallan Gül, 2005; Açıkgöz, 2010). Ek olarak, eşe bağımlılık, ücretsiz aile işçiliği, informel sektörlerde, güvencesiz ve kayıtsız işlerde çalışmaları da kadınların yoksullaşmasındaki diğer etkenlerdendir.

Yeterli gelire sahip olamamak kadınların yoksul olmalarındaki en büyük nedenlerdendir. Günümüzde kadınlar, istihdam anlamında erkeklerin oldukça gerisindedirler. Bir işte çalışıyor olmak yoksul olmamak demek değildir ancak, özellikle kadın yoksulluğunu anlamlandırmada önem

taşımaktadır. Kadın istihdamıyla ilgili bir başka önemli konu ise kadınların informal sektörlerde toplumsal cinsiyet rollerine dayalı bakım, temizlik gibi işlerde, güvencesiz ve az bir ücret karşılığında çalışmalarıdır. Bu durumsa yoksul kadınları bir döngü çerçevesine hapsedmektedir. Çünkü kadınlar yoksullaştıkça kayıt dışı işlere yönelmekte, kayıt dışı işler arttıkça da kadınlar yoksullaşmaktadır (Şener, 2009). İş gücüne dahil olmak, kadınların erkeğe ya da ailesine bağımlılığını ortadan kaldıran önemli faktörlerdendir. Ülkemize ilişkin veriler incelendiğinde ise kadınların işgücüne katılım oranlarının erkeklerinkinden daha az olduğu görülmektedir. Veriler incelendiğinde 2019 yılında 15 yaş üstü kadınlarda işgücü oranı %34,4 iken, bu oran erkeklerde %53 olarak tespit edilmiştir (Türkiye İstatistik Kurumu [TÜİK], 2020a). Yine kadınlar, eğitim anlamında da erkeklerin gerisindedirler. Ülkemizde 2019 yılı için okur-yazar nüfus toplamı 71.385,330' dur. Bunun 36.464,762'sini erkekler oluştururken, 34.920,568'ini kadınlar oluşturmaktadır (TÜİK, 2020b). Görüldüğü üzere erkek okur-yazarlar, kadın okur yazarlardan daha fazladır. Bu durum ise kadınların küçüklükten başlamak üzere eğitimden erkekler kadar yararlanmadığını göstermektedir. Her ne kadar ülkemizde kız ve erkek çocukları için ilköğretim zorunlu olsa da kimi bölgelerde kız çocukları okula gönderilmemekte ve erken yaşta evlendirilmektedir. Erken yaşta evlenmek kadınların yoksul olma riskini arttıran etmelerdendir. Henüz biyolojik, sosyal ve duygusal gelişimini tamamlayamadan evlenen kız çocukları, eğitim haklarından mahrum kalmakta, istihdama katılamamakta ve eşine bağımlı hale gelmektedir.

Yoksulluk ve eğitim arasında doğrudan bir ilişki bulunmaktadır. Eğitimsiz ya da düşük eğitim düzeyine sahip bireylerin, özellikle düzenli ve yüksek geliri işlerde çalışması daha zor olmaktadır. Günümüz şartlarında yüksek eğitim düzeyine sahip olup, işsiz kalan nüfus da göz önünde bulundurulduğunda, eğitimsiz kişilerin istihdama katılmalarındaki zorluklar daha belirgin olmaktadır. Ek olarak, sosyal güvencesiz, kayıt dışı, düşük ücretli işlerde çalışanların da daha çok kadınlar olduğu bilinmektedir (Topgül, 2013). Eğitim durumuna göre kadın ve erkeklerin yoksulluk verileri incelendiğinde ise 2017 yılı için kadınların %15,1'i, erkeklerin %13,9'u; 2018 yılı için kadınların %15,6'ı, erkeklerinse %14,7'inin yoksul olduğu görülmektedir (TÜİK, 2019). Özellikle geleneksel yapıdaki toplumlarda kadınların hane içerisindeki rollerine ilişkin beklentiler bulunmaktadır. Bunlar genellikle temizlik, bakım gibi ev içi sorumluluklarla ilgilidir. Ücretsiz ev işleri ve bakıcılık oranı 2015 yılı için kadınlarda %17,9 iken, erkeklerde %3,6'dır (TÜİK, 2020c). Bu verilerden de anlaşılacağı üzere, hane içi ücretsiz emek en çok kadınlar tarafından verilmektedir. Pek çok kadın ise hane içi sorumlulukları nedeniyle iş bulsa dahi çalışmamakta, hali hazırda yoksulluk içerisindeyse, yoksulluğun etkilerini daha da ağır bir biçimde yaşamaktadır. Ülkemizde herhangi bir işte çalışmayıp erkeğe bağımlı olan kadınların çocukları için gündüzlü bakım hizmetlerinden yararlanmaları da oldukça zordur. Çünkü çocukları için gündüzlü bakım hizmetleri yüksek ücretler karşılığında sunulmaktadır. Ülkemizde küçük yaştaki çocukların bakımı büyük oranda anneleri tarafından sağlanmaktadır. Nitekim TÜİK (2017) verilerine göre de 0-5 yaş arası çocukların bakımı en çok anneleri (%86) tarafından sağlanmaktadır.

Küresel düzeyde de kadınların erkeklere göre çeşitli alanlardaki eşitsiz konumları değişmemektedir. Nitekim, kadınların erkeklere göre %24 daha az ücretle çalıştığı bilinmektedir. Ek olarak erkeklerden 700 milyon daha az kadın ücretli bir işte çalışmaktadır. Gelişmekte olan ülkelerdeki kadınların %75'i ise kayıt dışı sektörlerde, yasal hak ve sosyal koruma olmadan, yoksulluğunu gidermeye yetmeyecek kadar az kazandıkları işlerde çalışmaktadırlar. Kadınlar, çocuk bakımı ve ev işleri gibi ücretsiz bakım işlerini erkeklere göre en az iki kat daha fazla yapmaktadırlar. Ücretli ve ücretsiz emeğe dayalı işler göz önünde bulundurulduğunda ise kadınlar erkeklere göre daha uzun saatler çalışmaktadırlar (Oxfam International, 2021).

Bununla birlikte yoksulluk, ekonomik sorunların ötesinde psikolojik ve sosyal alanlarda da kadınları etkilenmektedir. Yoksul kadınlar, uygun ev koşullarında yaşayamadıkları ya da kendisi ve çocuklarının ihtiyaçlarını karşılayamadıkları için pek çok sorun yaşamaktadırlar. Bu durum yoksul kadınları ruhsal olarak da etkilemekte ve kadınlar, yoksulluk nedeniyle en çok yetersizlik, umutsuzluk gibi duygular yaşamakta, bu ise depresyon riskini arttırmaktadır. Ek olarak, yoksul bireylerin ruhsal

rahatsızlıklara yakalanması diğer bireylere göre daha fazla olmaktadır. Yine gerçekleştirilen araştırmalarda yoksul kadınların intihara daha açık olduğu, erken yaşta evlilik ve gebeliklerin de yoksul kadınlar arasında daha fazla görüldüğü ifade edilmektedir (Turner ve Lehning, 2007; Çukur, 2008; Krumer-Nevo, 2008). Yoksulluğun kadınlar üzerindeki sosyal etkilerinden bahsedildiğinde ise fuhuşa sürüklenme, şiddete uğrama ya da boşanma veya terk gibi durumlar öne çıkmaktadır. Özellikle Asya ülkelerindeki kadın ticaretinde yoksul kadınların daha çok olduğu belirtilmektedir. Yine şiddete maruz kalan kadınların pek çoğu yoksul olup, konu hakkındaki araştırmalarda bunu doğrular niteliktedir (Groh, 2007; Açıkgoz, 2010; Çamur Duyan, 2010; The Herald, 2013).

2.2. Kadın Yoksulluğu ve Güçlendirme Yaklaşımı

Güçlendirme yaklaşımının temeli Aristoteles'in felsefesinde yer alan "eudaimonia" yani mutluluğun bireylerin eylemlerindeki sorumluluğuna odaklanan bakışına dayanmaktadır. Buna göre tüm bireyler yetenek ve kapasiteye sahiptir. Önemli olan yetenek ve kapasitelerin kullanılarak geliştirilmesidir. Ek olarak, güçlendirme yaklaşımının özünde Carl Rogers'ın hümanistik bakışı temel alan kişi merkezli kuramının temelleri de bulunmaktadır. Kişi merkezli kuramda da her bireyin doğuştan iyi olduğu ve sorumluluklarına vurgu vardır (Gray, 2011).

Sosyal hizmetteki güçlendirme yaklaşımı kişisel, kişiler arası ve sosyo-politik düzeylerde sosyal ve ekonomik adalet ile bireylerin sorunları arasında bağlantı kurar. Bu yönüyle özellikle yoksul kadınların yaşamış oldukları bireysel ve toplumsal sorunlar ve politika düzeylerindeki çalışmalar için oldukça yararlı bir kuramdır. Güçlendirme yaklaşımı Caryl Germain tarafından geliştirilen ve tüm sistemlerin birbiriyle karşılıklı etkileşimine dayalı ekolojik perspektifi temel alır. Bu yönüyle yoksul kadınların sorunlarını ekonomik, sosyal ve politik düzeylerde de ele alması bakımından kapsayıcı bir bakış sunar (Lee, 1996).

Güçlendirme yaklaşımının temelinde seçim yapma, yaşamının kontrolünü eline alma, güçlü yönlerin öne çıkarılması gibi konular bulunmaktadır. Bu kapsamda güçlendirmeyle bağlantılı seçenekler, seçim, kontrol ve güç gibi temel bazı kavramlardan bahsetmek mümkündür. Söz konusu kavramlar özünde karar verebilmek ve sonuçları etkileyebilme yeteneği ile bağlantılıdır. Başka bir deyişle, kadının kendi yaşamı ve varolan kaynakları üzerinde kontrole sahip olmasıdır. Bu nedenle güçlendirmede sıklıkla "iyilik halinin sağlanması", "stratejik seçimler yapma" gibi kontrole ilişkin kavramlar vurgulanır. Güçlendirmede kaynaklar ve harekete geçmeden bahsedilmektedir. Kaber'e (2001) göre kaynaklar; fiziksel ve kişisel yetenekleride içeren maddi, beşeri veya sosyal alanlarda bulunabilir. Güçlendirme söz konusu olduğunda kaynaklara ulaşabilmek, kaynakların kendisi kadar önem taşımaktadır. Hareket, eyleme geçirilen anlam, motivasyon ve amaçla ilgilidir (aktaran Tandon, 2016 s.8).

Sosyal hizmet literatüründe kadınların güçlendirilmesine yönelik çalışmalar ise feminist teoriyle paralel şekilde ilerlemiş ve 1970'li yılların ikinci yarısından itibaren başlamıştır. Bu dönemde cinsiyete duyarlı teoriler ortaya çıkmış, program ve müdahaleler geliştirilmiştir (Collins, 1986; East ve Roll, 2015). Feminist teoride cinsiyetçiliğe meydan okuyan bir perspektif ile kadınların güçlendirilmesi ve kişisel olanın politikliğine dair vurgu vardır (Buz, 2009; Sharf, 2014). Sosyal hizmet açısından feminist akımın, kadınların güçlenmesi ve sosyal işlevselliklerinin artırılması anlamında önemli bir yerde durduğu belirtilmektedir. Kadını çevresi içinde ele alan feminist sosyal hizmet, kadın sorunlarına bütüncül bir perspektif alanı oluşturmaktadır (Beydili, Yıldırım ve Demiröz, 2013).

Rowlands kadınların güçlendirilmesinde bireysel güçlenme ve kolektif ya da grup güçlenmesi olmak üzere iki alandan bahsetmektedir. Her bir alanın birbirini tamamlamakla birlikte özünde birbirinden ayrı olduğu ifade edilmektedir. Bireysel alandaki güçlenme kapsamında deneyimleri aynı olsa bile her kadın için söz konusu deneyimler bireysel özellik taşımaktadır. Kolektif alandaki güçlenme ise ortak bir amacı gerçekleştirmek için bir grup kadının birlikte çalışarak kapasitelerinin

arttırılmasına dayanmaktadır. Böylece her bir grup üyesinin yeterlilik ve özgüveni artmış olmaktadır. (1998, aktaran Tandon, 2016 s. 9).

Yoksulluk, kadınları güçsüzleştiren, kadınları ekonomik, sosyal ve psikolojik alanlarda etkileyen çok boyutlu bir sorundur. Yoksulluk, kadınları bilişsel ve duyuşsal alanlarda etkilemekte, böylece çeşitli ruhsal rahatsızlıklar başta olmak üzere sağlıksız ortamlarda yaşama, gelir dağılımında adaletsizlik ve toplumsal barışın bozulması dahil pek çok soruna neden olmaktadır. Bu kapsamda da yoksul kadınların hem yoksullukları hem de kadın olmalarından doğan dezavantajlı durum, söz konusu kadınların sorunlarına yönelik çoklu düzeylerde müdahalelere gereksinimini meydana getirmektedir (Çukur, 2008).

Bu noktada sorunları mikro, mezo ve makro düzeylerde bütüncül bir perspektifle ele alan güçlendirme yaklaşımı öne çıkmaktadır. Aşağıdaki başlıkta, her bir düzeye ilişkin sosyal hizmet bakış açısıyla yoksul kadınları güçlendirme çalışmaları aktarılmıştır.

2.2.1. Mikro, Mezzo ve Makro Düzey Çalışmalar

Daha öncede ifade edildiği gibi, güçlendirme yaklaşımı, kişisel, kişiler arası ve sosyo-politik alanlarda çok boyutlu bir bakış açısı sunmaktadır. Kişisel güç anlamında daha çok öz yeterlilik, kontrol, yetkinlik gibi içsel süreçlere vurgu vardır. Kişiler arası güçten bahsedildiğinde ise daha çok kolektif düzeydeki çalışmalar kapsamında diğerlerini etkileme, birlikte hareket etme, tanınma gibi kavramlar öne çıkmaktadır. Sosyo-politik anlamda ise vatandaşlık hakkı, sosyal adalete erişim, kaynakları kullanabilme ile ilgili olduğu görülmektedir (DuBois ve Miley, 2014). Ek olarak, bireyin harekete geçmesiyle kişiden başlayarak toplumsala evrilen, bu anlamda, güçsüzlükler yerine var olan kapasite ve çevresel kaynakların sürece dahil edilmesini kapsayan bir anlayış temeline dayanmaktadır. Bu noktada sosyal hizmetin genelci bakış açısına uyumlu bir yaklaşım olduğu değerlendirilmektedir (Yıldırım, 2014).

Yoksul kadınları güçlendirme çalışmalarında bahsedilen kişisel, kişiler arası ve sosyo-politik düzeylerin sosyal hizmetteki mikro, mezo ve makro düzeydeki çalışmaları tamamladığı düşünülmektedir. Bu kapsamda söz konusu düzeylerdeki güçlendirme çalışmalarına aşağıda yer verilmektedir.

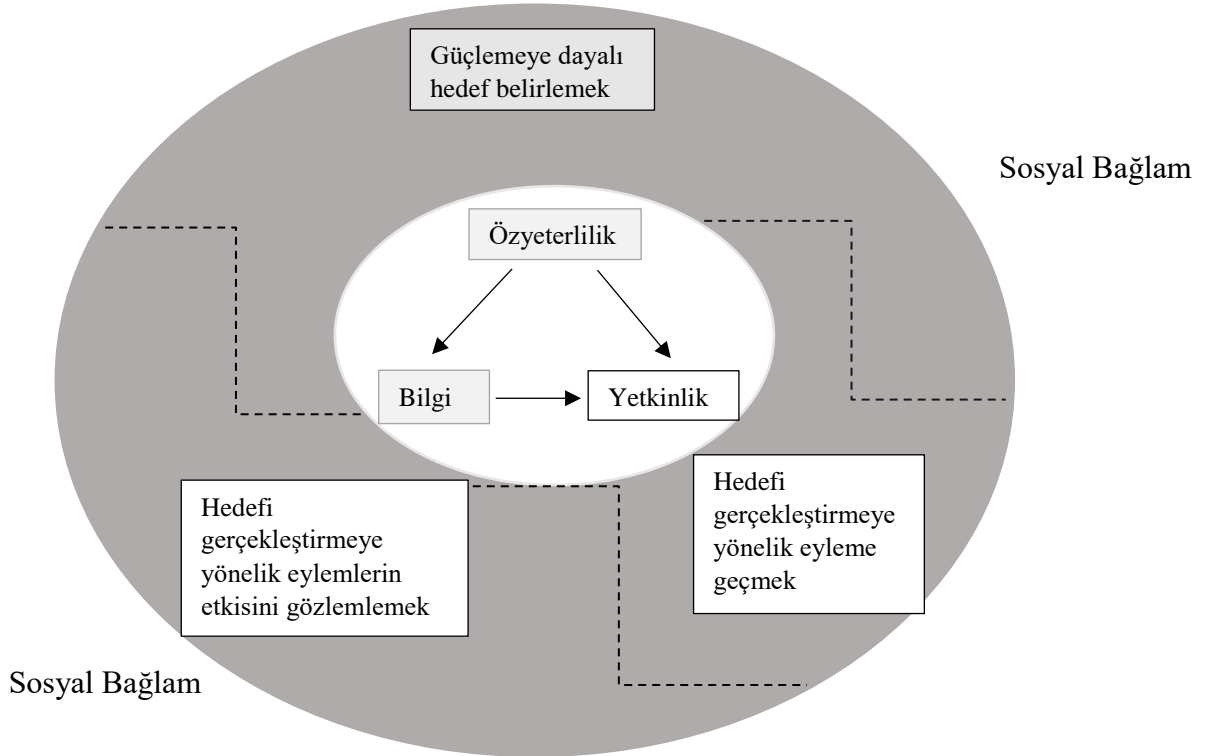
Mikro düzey müdahaleler temelde yoksul kadınlarla bireysel çalışmaları içermektedir. Kadın yoksulluğuna ilişkin bireysel anlamda güçlenme çalışmalarının sınırlı olduğundan bahsedilmektedir. Kadın yoksulluğu alanında genellikle istihdam, demografik yapı, refah düzeylerinde cinsiyet sorunlarını içeren yaklaşımların daha çok ele alındığı ifade edilmektedir (Turner ve Lehning, 2007). Bu noktada yoksul kadınlarla bireysel düzeyde güçlenmelerini sağlayacak kendini ifade edebilme, öz saygıyı arttırma, alternatifleri keşfedebilme gibi değişim ve kapasite arttırma, iç ve dış kaynaklarını belirleme, "kendisine yardım etme" yönünde çalışılması daha uygundur (Adams, 2003; Kirst-Ashman ve Hull, 2009).

Bununla birlikte, yoksul kadınları güçlendirme çalışmalarındaki önemli hususlardan biri de kadınların bilgi sahibi olmaları ve farkındalıklarıyla ilgilidir. Yoksul kadınlar bilgi sahibi olup, farkındalık kazandıkça değişim anlamında motivasyon kazanırlar. Aynı zamanda harekete geçmek, sorunların üstesinden gelmede de etkili olmaktadır. Nitekim Brezilyalı eğitimci Freire'nin bilinçli farkındalık (conscientization) kavramı da aslında bu noktaya işaret eder. Farkındalık, aynı zamanda eyleme geçmeyi de kolaylaştırarak yoksul kadınların pasif alıcı olmaktan ziyade aktif birer özneye dönüşerek eğitim alan, gelir elde eden, kararlara katılan duruma gelmelerini de sağlar (Adams, 2003; Sumbas 2015; Payne, 2020). Tüm bunların kazandırılmasında sosyal hizmet uzmanı ile kadın arasındaki ilişki önem taşımaktadır. Ek olarak kadınların da söz konusu çalışmalara aktif birer üye olarak katılmaları önemlidir. Böylece, kurban rolünden çıkarak kendi kararlarını verebilen, güçlü yönlerini keşfederek bunları kullanabilen bir birey haline gelmeleri mümkündür.

Yaşam içerisinde sürdürülebilirliği bulunan çeşitli aktiviteler, genellikle yoksul kadınların güçlü yanlarının keşfedilmesinde önem taşımaktadır. Örneğin yemek yapmada yetenekli olmak, çeşitli el becerilerine sahip olmak, çocuklarıyla iyi vakit geçirmek, iyi komşuluk ve akran ilişkilerine sahip olmak gündelik yaşam pratikleri içerisinde kadınların keşfedebilecekleri kaynakları olmaktadır. En basit haliyle çocuklarına bakmakta olan yoksul bir anne, basit malzemelerle güzel yemek yapabildiğinin ya da çocuklarıyla dışarıda pahalı aktiviteler yerine oyun parkında eğlenceli zaman geçirebildiğinin farkına varabilir (Padesky ve Mooney, 2012).

Literatürde güçlenmenin güç kazanımı ile ilgili bir kavram olduğundan bahsedilmektedir. Bununla birlikte güç, genel anlamda sosyal etkileşimler içerisinde belirginleşmektedir. Söz konusu etkileşimler bireylerin başkaları üzerinde etkiye bulunmasını da kapsamaktadır. Bu nedenle bireylerin güçlenmesi aynı zamanda insani etkileşimlerin herhangi bir düzeyindeki sosyal ilişkiler üzerinde de etkiyi içerisinde barındırmış olur. Bu kapsamda Şekil 1.'de yer verilen "Güçlenme Süreç Modeli" ele alınmıştır (Cattaneo ve Chapman, 2010, s. 647).

Şekil 1. Güçlenme Süreç Modeli

Kaynak: Cattaneo L.B. ve Chapman A.R. (2010). The Process of Empowerment A Model for Use in Research and Practice. *American Psychologist*. 65 (7), 646-659.

Güçlenme Süreç Modelinde bir hedefin belirlenmesi ve bu hedefe yönelik eyleme geçmek esastır. Bu süreçte, eylemin etkisine yönelik gözlem ve değerlendirmede bulunarak, özyeterlilik, bilgi ve yetkinlik kapasitesi gelişir. Şekilde görüldüğü gibi, Modeli oluşturan bileşenler düz bir konumda değildir. Hedef doğrultusunda bileşenler arasında yineleyen bir döngüden söz etmek mümkündür. Burada temel olan nokta, bireyin motivasyonu ve eyleme geçebilirliğidir (Cattaneo ve Chapman, 2010). Yoksul kadınlara ilişkin güçlenme süreç modeli ele alındığında ise, bir hedef belirlemenin ve

hedefe ulaşma noktasında eyleme geçmenin güç kazanmada ve sosyal anlamda etki oluşturmada öne çıktığından bahsedilebilir. Bu kapsamda, yoksul kadınların eğitim, istihdam, kaynaklara ulaşım vb. konularda yaşadığı sorunlara yönelik hedefler belirlemesi, bunları gerçekleştirme yönünde eyleme geçmesi, hedefe ulaştıkça da güç kazanması mümkündür.

Mezzo düzeyde yoksul kadınları güçlendirme çalışmalarının önemli bir uygulaması grup çalışmalarıdır. Grup çalışmalarında önemli olan bir husus kolektif düzeyde benzer sorunları yaşayan yoksul kadınların birbirine yardım etmesini sağlamaktır. Böylece yoksul kadınlar, yalnızlık hissinden de uzaklaşmış olurlar. Ek olarak, grup içerisinde kadınlar, kendi haklarını arama, toplum içerisindeki eşitsizliklerin farkına varma, kendini bir topluluk içerisinde ifade edebilme kapasitesini geliştirirler (East ve Roll, 2015; Payne, 2020).

Kolektif faaliyetler, toplum içerisinde kadınlara yeterli önemi göstermeyen sosyal yapılarla mücadele anlamında da önemli bir yerde durmaktadır. Bununla birlikte, kolektif faaliyetleri içermeyen çalışmaların, yoksul kadınları güçlendirmede kapsam yönünden sınırlı kalacağı ifade edilmektedir (Scott, 2012). Yoksul kadınların biraraya gelebileceği kolektif çalışmalar farkındalık kazanma ve birlikte hareket etmeyi kolaylaştırarak yalnızlık ve dışlanmışlık hissinden de uzaklaşmayı beraberinde getirmektedir. Mezzo düzeydeki güçlendirme çalışmalarında toplum içerisinde, yoksul kadınların ihtiyacını karşılamaya yönelik kaynakları harekete geçirebilme, yerel dinamikler kapsamında yoksul kadınların ihtiyaçlarını karşılayabilme de diğer çalışmalardandır (Adams, 2003).

Yoksul kadınların bir araya geldikleri bilgi ve bilinçlendirmeye yönelik faaliyetler, toplumdaki hak ve fırsatlar ile kaynaklar konusunda bilgilendirme çalışmaları, ihtiyaç duydukları konularda oluşturulacak eğitim grupları, beceri öğrenmeye yönelik faaliyetler, sosyal ve sanatsal etkinlikler, aile danışmanlığı çalışmaları da mezzo düzey çalışmalar çerçevesinde gerçekleştirilebilir.

Kadınların güçlendirilmesinde "katılım" ve "bilinçli farkındalık" gibi sosyo-politik kavramlarla birlikte, bilişsel, psikolojik ve ekonomik bileşenlere de vurgu yapılmaktadır. Mikro ve makro açılardan feminist yaklaşımı ele alan bu bakışta güçlenmenin bilişsel bileşeni daha çok kadının toplum içindeki eşitsiz konumuna ilişkin farkındalığına yöneliktir. Ek olarak, eşitsiz toplumsal yapılar içerisinde kadının kendini anlaması, sosyal ve kültürel beklentilere ilişkin seçim yapabilmesi, daha geniş sosyal alanlar veya aile içerisinde özerklik, bağımlılık ve bağımsızlık oluşturan davranış paternlerini anlamasıdır. Psikolojik bileşen ise daha çok kadının bireysel ve toplumsal yapı içerisinde değişime yönelik kapasitesine olan inancıyla ilgilidir. Kadınlar, toplumsallaşma süreçlerinde "öğrenilmiş çaresizliği" deneyimler. Tekrar eden ve kontrol edilemeyen etkileriyle söz konusu deneyimler, kadınların çevrelerini ve kendilerini değiştiremeyeceklerine yönelik bir algının oluşmasına neden olur. Bu ise, kadınların özsaygı ve özgüvenlerinde azalış meydana getirir. Bu bakış açısında özsaygı ve özgüvenin öğretilmeyeceği ancak geliştirilebileceğine yönelik koşulların sağlanacağına vurgu yapılmaktadır. Bu kapsamda kadınların kendi sorunlarını tanımlamaları, sorunlarına yönelik somut çözümler belirlemeleri, çözümleri uygulamaları ve deneyimledikleri tüm bu çabaları değerlendirmeleri önem taşımaktadır. Ekonomik bileşen ise kadınlara ekonomik bağımsızlık kazandıracak üretim faaliyetlerine katılmasıyla ilgilidir (Tandon, 2016). Tüm bu bileşenlerin özünde güçlenmeye yönelik sosyo-politik bir analizi kapsayan çerçeve sunduğu görülmektedir. Bununla birlikte değişim için harekete geçmeye vurgu vardır. Nitekim, Cattaneo ve Chapman'ın Güçlendirme Süreç Modelin'de de değişime yönelik harekete geçmenin önemi tartışılmıştı. Benzer şekilde Freire'inin (2008) praksis yani eyleme geçme ve bilinçlenme (conscientization) kavramları da özgürlük ve değişimle birlikte anılmaktadır. Böylece yoksul bireylerin ekonomik, kültürel, duygusal anlamda yaşadıkları pek çok sorunun üstesinden gelebilecekleri anlayışı bulunmaktadır.

Makro düzey güçlendirme çalışmaları yoksul kadınların toplum içerisindeki sorunlarını çözme temelli müdahaleleri içermektedir. Toplumdaki bireylerin yoksulluk, toplumsal cinsiyet ve yoksul kadınların sorunlarına ilişkin bilgilendirilmesi, farkındalık kazandırılması, kültürel ve sosyal

prgramların oluşturulması, sosyal dışlanmaya karşı önlemlerin alınması bu kapsamdadır (Adams, 2003; DuBois ve Miley, 2014).

Ek olarak, kadın yoksulluğu alanında program ve politika düzeylerinde alınacak her türlü önlem, mevzuat çalışması, proje de makro düzey güçlendirme çalışmalardandır. Örneğin, kamunun sosyal ve ekonomik destek süreçlerinde hem mevzuat, hem de uygulama temelinde kadın yoksullara ilişkin yapacağı düzenleme ve iyileştirmeler ile kurumsal hizmetlerin geliştirilmesi bu düzey içerisinde yer alır.

Bununla birlikte, yoksul kadınlara yönelik hizmetlerin geliştirilmesinde bazı alanlar öne çıkmaktadır. Bunlar;

- Kadınların güvenliğini sağlamak,
- Sosyal değişimi kolaylaştırmak,
- Gelenekel stereotiplere meydan okumak,
- Hizmetlerin kadın bakış açısıyla planlanması,
- Kadınların kendi kararını vermesine yönelik haklarını desteklemek,
- Kadınların maddi ve ekonomik haklarını sağlamak,
- Kadınların hizmetlere ulaşımını kolaylaştırmak,
- Karar verme mekanizmalarına katılımlarını kolaylaştırmak,
- Kişisel olan ile politik olanı ilişkilendirmek,
- Eşitliğe ulaşımı kolaylaştırmak (Weeks 2003, 1994; aktaran Alston, 2018, s.7).

Yoksul kadınlara yönelik yukarıdaki çerçevede oluşturulan hizmetlerin etki analizlerinin yapılması, sürdürülebilirlik açısından önemlidir. Bu noktada, sunulan hizmetlerin, oluşturulan plan ve programların yoksul kadınların ihtiyaçlarını karşılama düzeyini ele alacak araştırma çalışmaları, kanıta dayalı politika oluşturma açısından yararlı görülmektedir.

Sonuç ve Tartışma

Kadın yoksulluğuna ilişkin çalışmaların geçmişi çok eski değildir. Özellikle feminist akımla birlikte gündeme gelen yoksulluğun kadınlığı kavramıyla birlikte, daha çok literatür çalışmalarına ağırlık verildiği görülmektedir. Kadın yoksulluğunun nedenlerinin başında düşük eğitim düzeyi, erken yaşta evlilik, yoksul aile yapısına sahip olmak, işsizlik ya da informel sektörlerde, cinsiyete dayalı ve düşük ücretli işlerde çalışmak, eşe bağımlı olmak, tek ebeveyn olmak gibi önemli ölçüde sosyal yapıya dayalı etmelerin bulunduğu görülmektedir. Aynı toplumsal yapı içerisinde söz konusu etmenler kadınların hem yoksul olmasına neden olmakta, hemde yoksulluğu pekiştiren bir özellik göstermektedir. Nitekim hem ulusal hem de uluslararası pek çok veri bu durumu kanıtlar niteliktedir.

Yoksul nüfusun büyük bir kısmını kadınlar oluşturmaktadır. Kadınlar, yoksul olmakla kadın olmanın dezavantajını birlikte yaşamaktadırlar. Nitekim pek çok verinin de gösterdiği gibi, kadınlar toplumdaki pek çok hak ve fırsattan, kaynaklardan yararlanmada erkeklere göre daha eşitsiz bir konumdadırlar. Söz konusu durumun, kadınların yoksulluk deneyimlerini farklılaştırdığı ve daha güçsüz bir konuma taşıdığı değerlendirilmektedir.

Güçlenmenin kişisel, kişiler arası ve sosyo-politik bağlamları bulunmakta, başka bir değişle psiko-sosyal bileşenleriyle, bireyden başlayarak toplumsala evrilen bir süreç içerisinde şekillenmektedir. Bu noktada yoksul kadınlara yönelik güçlendirme çalışmalarında, söz konusu kadınların bireysel güçlenmelerinden başlayarak, bir araya geldikleri kolektif çalışmalara ve bu bakış açısını temel alan sosyal politika ve planlamalara ihtiyaç olduğu değerlendirilmektedir. Planlanacak sosyal politikalarda ise kadın bakış açısı ve cinsiyet eşitliği ön planda olmalıdır.

Ülkemizde yoksul kadınlara yönelik sosyal hizmet bakış açısıyla mikro, mezo ve makro düzey güçlendirme çalışmalarının henüz yeterli seviyede olmadığı, öte yandan ekonomik temelli

yardımların, yoksul kadınların hâlihazırdaki durumlarından bir adım öteye geçememesini, buldukları noktada ancak günü kurtarmasını sağlayacak şekilde yapılandırıldığı değerlendirilmektedir. Oysaki hem kadın, hem de yoksul olmanın kadınlar üzerindeki güçsüzleştirici etkilerinin salt ekonomik temelli yardımlarla giderilemeyeceği açıktır. Bu noktada söz konusu yoksul kadınların her birinin ayrı birer vaka olarak ele alınarak, kapsamlı değerlendirmelerin yapıldığı, kadını bulunduğu noktadan daha öteye taşıyacak çalışmalara yer verilmesi gerekmektedir. Bununla birlikte, yoksul kadınlara yönelik koruyucu ve önleyici faaliyetleri içeren hizmetlerin planlanması, kadınları kişisel, kişilerarası ve sosyal alanlarda güçlendirmeye yönelik çalışmalar düzenlenmelidir.

Hem kadın hem de yoksul olmanın getirdiği güçsüzlüklerle mücadele etmek zorunda bırakılan kadınların güçlendirilmeleri sürecinde birey olarak kadının var olması önem taşımaktadır. Kadın bakış açısıyla güçlendirmenin temelinde hâlihazırda kadınların özyeterlilik, özsaygı ve özgüvenini arttırarak toplumsal değişimi sağlama çabaları oluşturmaktadır (Turner ve Maschi, 2014). Yoksul kadınları mikro düzey güçlendirme çalışmalarında, kadınların birey olarak var olmalarına yönelik, özyeterliliklerini, bilgi ve yetkinliklerini arttıracak, hedef belirleme ve hedefi gerçekleştirme çalışmalarına ağırlık verilmelidir. Mezzo düzey güçlendirme çalışmalarında ise yoksul kadınların bir araya geleceği grup çalışmaları kapsamında bilgi, bilinçlenme ve farkındalıklarının arttırılacağı ve bu şekilde güçlenmelerini sağlayacak kolektif çalışmalar planlanmalıdır. Hem mikro hem de mezzo düzeylerde kadınların bireysel ve kolektif olarak bilinçlenmeleri, bunun ötesinde de harekete geçmelerini sağlayacak hedef ve faaliyetler önem taşımaktadır. Dolayısıyla bireyselden başlayarak toplumsal olana kadarki süreçte kadınların güçlenmesi, farkına varma ve eyleme geçme ile daha da mümkün hale gelebilir. Makro düzeyde ise yoksul kadınların ekonomik temelli sorunlarına kalıcı çözümlerin geliştirilmesiyle birlikte, söz konusu kadınları güçlendirecek politika ve hizmetlerin planlanmasına yer verilmelidir. Yoksul kadınlara yönelik hizmetler planlanırken ise koruyucu ve önleyici hizmetlerin birlikte ele alınmasının, kadın yoksulluğu ile mücadelede daha etkili olacağı düşünülmektedir. Bu nedenle bu çalışmada da ortaya konulduğu üzere, kadınların eğitim, sağlık, istihdam gibi ayrımcılık yaşadığı ve yoksulluğu pekiştiren ve sürdüren alanlara ilişkin önleyici düzenlemelerin yapılması oldukça önemlidir. Bu kapsamda kız çocuklarının eğitime önem vermek, erken yaşta evliliklerle, kadınların toplum içerisinde maruz kaldıkları ayrımcılık ve eşitsizliklerle mücadele etmek aynı zamanda kadın yoksulluğu ile de mücadele anlamına geldiğinden, toplum temelli müdahaleler bu noktada önem taşımaktadır. Başka bir deyişle, en başta toplum genelinde cinsiyet eşitliğine yönelik bilgi ve bilinçlendirme faaliyetlerine ağırlık verilmesi, toplumsal cinsiyet eşitliğini ön plana çıkaran yaklaşım ve kadın bakış açısını temel alan faaliyetlerin nicelik ve nitelik yönünden arttırılması temel hedef olmalıdır. Nitekim bu çalışmada da tartışıldığı gibi, kadını ötekileştiren, kadınlık rolleri çerçevesinde ayrımcılığa iten her tür yaklaşım, başta yoksulluk olma üzere kadın sorunlarını pekiştiren ve arttıran dinamiklerden olmaktadır.

Kaynakça

- Açıkgöz, R. (2010). Kadın Yoksulluğu Üzerine Bir İnceleme. *Mamuret'ül-Aziz Yardımlaşma ve Dayanışma Vakfı*, 2 (1), 45-60. <https://www.acarindex.com/dosyalar/makale/acarindex-1423938558.pdf>.
- Adams, R. (2003). *Social Work and Empowerment*. New York: Palgrave Macmillan.
- Alston M. (2018). Working with Women: Gender-sensitive Social Work Practice. Margaret Alston, Samone McCurdy, & Jennifer McKinnon (Ed.), *Social Work: Fields of Practice* içinde (s. 3-18). Oxford University Press.
- Beydili E., Yıldırım B. & Demiröz F. (2013). Sosyal Hizmet Perspektifinden Feminizm Üzerine Bir Gözden Geçirme: Kadın Çalışmalarında Erkek İşbirliği. Gülsüm Çamur Duyan, Dolunay Şenol & Sıtkı Yıldız (Ed.), *Aile ve Kadın Sempozyumu Bildiri Kitabı* içinde (s.45-50). 16 Mayıs Kırıkkale.
- Bridge. (2001). *Briefing paper on the feminization of poverty*, <http://www.bridge.ids.ac.uk/sites/bridge.ids.ac.uk/files/reports/femofpov.pdf>. Erişim Tarihi: 20.04.2021.

- Buz S. (2009). Feminist Sosyal Hizmet. *Toplum ve Sosyal Hizmet*. 20 (1), 53-65. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/tsh/issue/48475/614060>.
- Cattaneo L.B. & Chapman A.R. (2010). The Process of Empowerment A Model for Use in Research and Practice, *American Psychologist*, 65(7): 646-659. DOI: 10.1037/a0018854.
- Collins, B. (1986). Defining Feminist Social Work, *Social Work*. 31 (3), 214-219. <https://doi.org/10.1093/sw/31.3.214>.
- Çamur Duyan, G. (2006). *Sosyal Hizmet Bakış Açısından Yoksul Kadınlar: Altındağ Örneği*, (Yayınlanmış Doktora Tezi). Hacettepe Üniversitesi/ Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Çamur Duyan, G. (2010). Yoksulluğun Kadınlaşması: Altındağ Örneği, *Aile ve Toplum Dergisi*, 11 (6), 19-29. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/spcd/issue/21100/227235>
- Çukur, C. Ş. (2008). Yoksulluğun Psikolojisi: Yoksulluğun Sosyal Bilişsel Olarak Yapılandırılması ve Sosyal-Duygusal Sorunlar ile İlişkisi. Ayşe Duru Salıcı (Ed.), *Türkiye’de Yoksulluk Çalışmaları* içinde (s. 97-154). İzmir: Yakın.
- DuBois, B. & Miley, K. (2014). *Social Work an Empowering Profession* (Eight Edition). Boston: Pearson.
- East J. F. & Roll S. (2015). Women, Poverty and Trauma: An Empowerment Practice Approach, *Social Work*. 60 (4), 279-286. DOI: 10.1093/sw/swv030.
- Ecevit, Y. (2003). Toplumsal Cinsiyetle Yoksulluk İlişkisi Nasıl Kurulabilir? Bu İlişki Nasıl Çalışılabilir? *Cumhuriyet Üniversitesi Tıp Fakültesi Dergisi*. 25 (4), 83-88. <http://eskidergi.cumhuriyet.edu.tr/makale/495.pdf>.
- Freire, P. (2008). *Ezilenlerin Pedagojisi*. 6. Baskı. İstanbul: Ayrıntı (Orijinal yayın tarihi, 1969).
- Gray, M. (2011). Reconceptualizing Theory and Practice Back to Basics: A Critique of the Strengths Perspective in Social Work, *The Journal of Human Services*. 92 (1), 113-127. DOI:10.1606/1044-3894.4054.
- Groh, C. (2007) Poverty, Mental Health and Women: Implications for Psychiatric Nurses in Primary Care Settings. *American Psychiatric Nurses Association*. 13 (5), 267-274. DOI:10.1177/1078390307308310.
- Kirst-Ashman, K. & Hull, G. (2009). *Understanding Generalist Practice* (2nd Edition). USA: Brooks/Cole Cengage Learning.
- Krumer-Nevo, M. (2008) From Noise to Voice How Social Work Can Benefit from the Knowledge of People Living in Poverty, *International Social Work*. 51 (4), 556-565. <https://doi.org/10.1177/0020872808090248>.
- Lee, J. (1996) Interlocking Theoretical Approaches Social Work Treatment, Turner Francis J (Ed.), *The Empowerment Approach to Social Work Practice (4th Edition)* içinde (s.218-250). Newyork: The Free Press.
- Oxfam International. (2021). *Why The Majority of the World’s Poor are Women?* <https://www.oxfam.org/en/why-majority-worlds-poor-are-women>.
- Padesky, C. & Mooney, K. (2012). Strengths-Based Cognitive-Behavioral Therapy: A Four-Step Model to Build Resilience, *Clinical Psychology and Psychotherapy*. 19 (4), 283-290. <https://doi.org/10.1002/cpp.1795>.
- Payne, M. (2020). *Modern Sosyal Hizmet Kuramı*. (Çeviri Ed.: Kasım Karataş). Ankara: Nika.
- Sallan Gül, S. (2005). Türkiye’de Yoksulluğun Kadınsılaşması, *Amme İdaresi Dergisi*. 38 (1) 25-45.
- Scott, L. (2012). *Contested Relationships. Women’ Economic and Social Empowerment, Insights from the Transfer of Material Assets in Bangladesh*. United Nations University. Working Paper No:2012/02. https://i.unu.edu/media/unu.edu/publication/23709/wp2012-002_1.pdf.
- Sharf, R., (2014). Feminist Terapi: Çokkültürlü Bir Yaklaşım. (5. Baskı). Nilüfer Voltan Acar (Çeviri Ed.). *Psikoterapi ve Psikolojik Danışma Kuramları Kavramlar ve Örnek Olaylar* içinde (s. 432-472). Ankara: Nobel.

- Sumbas, A. (2015). Kayıp Kadınlarımız: Toplumsal Cinsiyet Eşitsizliği ve Kapasite Yoksunluğu, *Kadın/Women 2000*. 16 (2), 1-20. <https://avesis.hacettepe.edu.tr/yayin/ae82fe3-360c-478a-b886-39d6d57a03fa/kayip-kadınlar-toplumsal-cinsiyet-esitsizligi-ve-kapasite-yoksunlugu>
- Şener, Ü. (2009). *Kadın Yoksulluğu*. Türkiye Ekonomi Politikaları Araştırma Vakfı Değerlendirme Notu. https://www.tepav.org.tr/upload/files/1271312994r5658.Kadin_Yoksullugu.pdf.
- Tandon, T. (2016). Women Empowerment: Perspectives and Views. *The International Journal of Indian Psychology*. 3 (3), 6-12. DOI: 10.25215/0303.134.
- The Herald. (2013). *Does Poverty Affect Women More?*. <https://www.herald.co.zw/does-poverty-affect-women-more/>.
- The World Bank. (2018). *Poverty and Shared Prosperity 2018: Piecing Together the Poverty Puzzle*. Washington, DC. doi:10.1596/978-1-4648-1330-6.
- Topgül, S. (2013). Türkiye’de Yoksulluk ve Yoksulluğun Kadınlaşması. *Cumhuriyet Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*. 14 (1): 277-296. <https://kutuphane.dogus.edu.tr/mvt/pdf.php?pdf=0018249&lng=0>.
- Turner, K. & Lehning A. (2007). Psychological Theories of Poverty. *Journal of Human Behavior in the Social Environment*. 16 (1-2), 57-72. https://doi.org/10.1300/J137v16n01_05.
- Turner S. G. & Maschi T. M. (2014). Feminist and Empowerment Theory and Social Work Practice. *Journal of Social Work Practice* 29(2), 151–162, DOI: 10.1080/02650533.2014.941282.
- TÜİK (2019, Eylül) [Basın bülteni]. *Gelir ve Yaşam Koşulları Araştırması, 2011-2018*. <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Gelir-ve-Yasam-Kosullari-Arastirmasi-2018-30755>. Erişim Tarihi: 10.04.2021
- TÜİK, (2020a, Mart). [Basın bülteni]. *İşgücü İstatistikleri, 2014-2019*. <https://tuikweb.tuik.gov.tr/HbPrint.do?id=33784>. Erişim Tarihi: 10.03.2021
- TÜİK, (2020b, Aralık). [Basın bülteni]. *Ulusal Eğitim İstatistikleri, 2010-2019*. https://tuikweb.tuik.gov.tr/PreTablo.do?alt_id=1018. Erişim Tarihi: 13.03.2021
- TÜİK, (2020c, Şubat). [Basın bülteni]. *Sürdürülebilir Kalkınma Göstergeleri, 2010-2018*. <https://tuikweb.tuik.gov.tr/HbPrint.do?id=33847>. Erişim Tarihi: 10.05.2021
- TÜİK. (2017, Ocak). [Basın bülteni]. *Aile Yapısı Araştırması, 2016*. <https://tuikweb.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=21869>. Erişim Tarihi: 21.03.2021
- Ünlütürk Ulutaş Ç. (2009). Yoksulluğun Kadınlaşması ve Görünmeyen Emek, *Çalışma ve Toplum Dergisi*. 2(21), 25-40. <https://calismatoplum.org/Content/pdf/calisma-toplum-1298-7504286c.pdf>.
- Yıldırım, B. (2014). Bir Yaklaşımın Anatomisi: Güçlendirme. Vedat Işıkhani (Ed.). *Sosyal Hizmet ve Mülakat Prof. Dr. Gönül Erkan'a Armağan* içinde (s. 183-190). Ankara: Sosyal Hizmet Araştırma, Uygulama ve Geliştirme Derneği.

AVRUPA BİRLİĞİ VE TÜRKİYE'DE GÜRÜLTÜ KİRLİLİĞİ SORUNU*

Kemal YAMAN**

Öz

Sanayileşme ve teknolojinin hızla gelişmesi ile birlikte farklı çevre sorunları ortaya çıkmaya başlamıştır. Bunlardan biri de gürültü kirliliği sorunudur. Teknolojinin insanların kullanımına sunduğu araçlar, istenmeyen düzeyde gürültüye yol açmaktadır. Gürültü kirliliği gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerin karşı karşıya olduğu çevre sorunları arasındadır. Avrupa'da her yıl yaklaşık 22 milyon kişi demiryolu, 4 milyon kişi hava taşıtı gürültüsü ve 1 milyon kişi ise endüstriyel gürültüye maruz kalmaktadır. Gürültü kirliliği ile mücadele edebilmek için Avrupa Birliği (AB)'de ve Türkiye'de gerekli yasal düzenlemeler yapılmaktadır. Bu düzenlemeler, hem temiz bir çevre oluşturma hem de insan sağlığını korumayı amaçlamaktadır. Türkiye'de, gürültüyle mücadele kapsamında yapılan düzenlemeler AB müktesabatına uyum programı çerçevesinde yürütülmektedir. Bu bağlamda; AB'nin Çevresel Gürültünün Değerlendirilmesi ve Yönetimi Yönetmeliği (2002/49/EC)'ne karşılık olarak 2010 yılında Çevresel Gürültünün Değerlendirilmesi ve Yönetimi Yönetmeliği yürürlüğe konulmuştur. Bu yönetmelik gürültüyle etkin bir mücadele için yol haritası niteliğindedir. Bu yönetmelik hem temiz bir çevre oluşturmayı hem de insan sağlığını korumayı amaçlamaktadır. Bu çalışmanın amacı AB ve Türkiye'de gürültü kirliliği ile mücadele konusunda uygulanan politikalar ve yürürlükteki mevzuat incelenecektir. Araştırmanın yöntemi literatür taramasına dayalı betimsel bir çalışma olarak tanımlanabilir. Bu çalışmada, genel olarak gürültü kaynakları, gürültünün insan ve hayvanlar üzerindeki etkileri incelenecek ve AB ve Türkiye'de gürültü kirliliği ile mücadele konusunda yürürlüğe konulan mevzuat ve diğer politikalar incelenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Gürültü kirliliği, Çevre kirliliği, AB.

THE PROBLEM OF NOISE POLLUTION IN EUROPEAN UNION AND TURKEY

Abstract

With the rapid development of industrialization and technology, different environmental problems have started to emerge. One of these is the problem of noise pollution. The tools that technology makes available to people cause unwanted noise. Noise pollution is among the environmental problems faced by developed and developing countries. In Turkey, regulations made within the scope of combating noise are carried out within the framework of the twinning on program with the EU acquis. In this context, the Regulation on the Evaluation of Environmental Noise and Management was put into effect in 2010. This regulation is a road map for an effective fight against noise. This regulation aims both to create a clean environment and to protect human health. In Europe, approximately 22 million people are exposed to railway noise, 4 million people to aircraft noise and 1 million people to industrial noise yearly based. In order to combat this noise, the Environmental Noise Assessment and Management Regulation (2002/49 / EC) was put into effect in 2002. The aim of this study is to examine the policies and legislation in force in the EU and Turkey for combating noise pollution. The method of the research can be defined as a descriptive study based on literature review. In this study, noise sources in general, the effects of noise on humans and animals, and the legislation and other policies in the EU and Turkey on combating noise pollution was examined.

Key Words: Noise pollution, Environmental pollution, EU.

1. Giriş

Gürültü kavramı, “insan sağlığını tehdit ederek işitilmesi istenmeyen sesler” olarak tanımlanabilir (TDK, 2020). Uluslararası çalışma örgütü (ILO) 63. Konferansında imzalanan Sözleşmenin 3.maddesinde ise gürültü “bir işitme kaybına neden olan veya sağlığa zararlı olan veya başka tehlikeleri ortaya çıkaran bütün sesler” şeklinde tanımlanmıştır (Özdemir, 2020).

Gürültü kirliliği sanayileşme ve teknolojinin hızla gelişmesi ile birlikte ortaya çıkmış olup gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde çevre kirliliğine neden olan etmenler arasındadır (Toprak ve Aktürk, 2004:56). Kentlerde yaşanan gürültü kirliliğinin hem insan sağlığı hem de ekolojik denge üzerinde olumsuz etkilere yol açtığı da bilinmektedir. Bu kapsamda AB gürültü ile mücadele için bir takım projeler geliştirmekte ve gürültüyü minimum düzeye indirecek çalışmalar yapmaktadır. Aday ülkeler de gürültü konusunda üzerine düşen yükümlülükleri yerine getirmekle mükelleftir. Türkiye'de de gürültü kirliliği konusunda AB müktesabatına uyum amacıyla politikalar gerçekleştirilmekte ve ilgili yönetmelikleri yürürlüğe koymaktadır.

*Bu çalışma Bakü'de 18-20 Mayıs 2020 tarihinde düzenlenen 6. “International Euroasia Congress on Scientific Researches and Recent Trends” isimli kongrede sunulan bildirinin gözden geçirilmiş ve güncellenmiş şeklidir.

**Doç. Dr., Karabük Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü, kyaman@karabuk.edu.tr, ORCID: 0000-0001-9844-4264

Bu Yavına Atıfta Bulunmak İçin: Yaman, K. (2021). Avrupa Birliği ve Türkiye'de Gürültü Kirliliği Sorunu. *Karabük Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi (UNİKA Toplum ve Bilim) Dergisi*, 1(1), 12-17.

Temel gürültü kaynakları arasında endüstri, ulaşım, yol ve yapım çalışmaları en başta gelmektedir. Kişisel ve toplumsal açıdan farklılıklar görülmekte birlikte eşdeğer gürültü seviyesi 55 dBA’yı aştığında rahatsızlıkların başladığı ve 65 dBA ve üzerinde olduğunda, uyuma eyleminin ciddi biçimde zedelendiği bilinmektedir (Kocaer ve diğ., 2007:677).

Avrupa Çevre Ajansı (AÇA) tarafından 2014 yılında yayımlanan rapora göre en baskın çevresel gürültü kaynağı olarak kara yolu trafiği belirlenmiştir. Avrupa’da yaklaşık 125 milyon kişi karayolu trafiğinden kaynaklanan gürültüye maruz kalmaktadır (Çoban ve Doğan, 2017). Sağlıksız kentleşme ve nüfus artış hızına paralel olarak çevresel gürültü düzeylerinde artış gözlenmektedir. Bireyler ev yaşantılarında ve çalıştığı mekanlarda gürültüyle çok sık karşılaşmaktadırlar. Sanayi alanları ve oto yollarının şehir alanlarına yakın olması gürültü düzeylerinin artmasında etkili olmaktadır. İnşaat ve yol yapımı çalışmalarından kaynaklanan gürültünün konutlarda, iş yerlerinde, sağlık ve spor alanlarında bulunan kişileri etkilediği görülmektedir.

2. Gürültünün Yol Açtığı Sorunlar

Gürültünün yol açtığı sorunlar sadece insanları değil, hayvanlar ve tüm ekosistemi de olumsuz etkilemektedir. Çevresel gürültü insanlarda farklı sağlık sorunlarına yol açmakta, hayvanlarda üreme bozukluğu, verim düşüklüğü ve stres gibi rahatsızlıklara yol açtığı bilinmektedir.

2.1. Gürültünün insanlar üzerindeki etkisi

Uzun süre gürültüye maruz kalan kişilerde farklı sağlık sorunları ortaya çıkmaktadır. Bunların başında ulaşımdan kaynaklanan gürültüler gelmektedir. (Genç ve diğ., 2002:7)’nin bildirdiğine göre; havaalanı çevresinde gürültü sebebiyle insanların uykuya dalma sürelerinde sorun yaşanmakta ve uyku kalitesi de bozulmaktadır. Gürültü kirliliğine maruz kalan kişilerde bu kirliliğin, işitme alt eşliğinin yükselmesi, geçici veya kalıcı işitme bozuklukları, dikkatin dağılması, verimin düşmesi ve uyku bozuklukları gibi sorunlara yol açtığı bilinmektedir (Kocaer ve ark., 2007:677). Ayrıca uzun süreli gürültüye maruz kalmanın insanlar üzerinde kan basıncının artması, solunumda hızlanma, kalp atışlarında değişim, ani refleks, bazı davranış bozuklukları, aşırı sinirlilik ve stres, hareketlerin yavaşlaması gibi olumsuz etkileri olmaktadır (Serin ve diğ., 2013:2). Toprak ve Aktürk (2004:51) ise gürültü kirliliğinin farklı gürültü düzeylerine bağlı olarak insanlarda öfke, kızgınlık, beyin sıvısındaki basıncın azalması, baş ağrıları, iç kulakta hasar ve ciddi beyin tahribatı gibi sorunlara yol açabileceğini bildirmektedirler. Hammer ve diğ., (2014:115)’in bildirdiğine göre on milyonlarca Amerikalı çevresel gürültü kaynaklı kalp hastalığı ve işitme kaybı gibi sorunlardan rahatsızdır.

2.2. Gürültünün Hayvanlar ve Ekosistem Üzerindeki Etkileri

Gürültü kirliliğinde sadece insanların değil hayvanların ve ekosistemin de olumsuz etkilendiği bilinmektedir. Fransa’da yapılan bir araştırma trafik gürültüsünün kurbaçalarda strese yol açtığı, metabolizmalarını ve bağışıklık sistemini bozduğunu göstermiştir (Troïanowski ve diğ., 2017). Kuşlar üzerinde yapılan bir araştırma sonuçları ise aşırı gürültünün kuşlarda kronik stres belirtilerinin ortaya çıktığını (Kleist ve diğ., 2018), balıklar ve omurgasız deniz canlılarında büyümenin ve üreme süreçlerinin bozulmasına, stres, kalpte artış hızında değişim, artan hareketlilik ve göç gibi ekolojik bozukluklara yol açtığı tespit edilmiştir (Weilgart, 2018). Diğer bazı araştırma sonuçları ise aşırı gürültünün memeli hayvanlarda iletişim ve yem arama davranışındaki değişikliklere, üreme başarısında azalma, sürüngenlerde eş bulmada güçlük çekme vb. gibi sorunlar yaşandığını göstermektedir (Francis ve Barber,2013; EEA 2020:61). Kovalcık ve Sottnik (1971) süt inekleri üzerinde yaptıkları araştırma sonucunda 105 dB seviyesinde gürültüye maruz kalmaları durumunda yem tüketimi, süt verimi ve süt veriminin düştüğünü belirlemişlerdir.

3. Gürültü Kirliliğinin Tarihçesi

Kentsel alanlarda gürültü ve gürültü kaynaklı sorunların farkına varılıp bu konuda yetkili otoriteler tarafından düzenleme yapıldığına ilişkin veriler milattan önce 6. yüzyılda kadar uzanmaktadır. Bunların başında zamanın Yunan kentlerinden olan Sybaris’de (Güney İtalya’da bir

şehir) çömlekçiler, kalaycılar ve horozların aşırı gürültü yapmaları nedeniyle şehir dışına çıkarıldıkları bilinmektedir. Daha sonraki dönemde, MÖ 44 yılında Antik Roma’da Jül Sezar geceleri iki tekerlekli arabaların yollara çıkmasını yasaklamıştır. Gürültü kontrolü konusundaki ilk önemli yasal düzenleme ise 1595 Londra Tüzüğü’dür. Buna göre geceleri komşuları rahatsız edecek türde hizmetçisini, eşini dövmek ve şarkı söylemek yasaklanmıştır. 1831’de gürültü kaynaklı sağlık sorununu ilk rapor eden kişi ise Dr. John Fosbroke olmuştur. Kendisi demircilerin sağrlık sorunu yaşamalarının sebebinin gürültü olduğunu ortaya koymuştur. 1864’de Charles Babbage, Charles Dickens ve Michael Bass’ın yürüttükleri kampanya neticesinde, Londra’da “Sokak Müziğinin Daha İyi Düzenlenmesi Yasası” yürürlüğe girmiş ve bu yasa ile gürültü önemli bir sağlık sorunu olarak kabul edilmiştir. Mary Walton 1879’da rayların üzerine asfalt kaplı pamuk ve kum dolu kutular kurarak New York’ta demiryolunu kaynaklı gürültüyü azaltmayı başarmıştır. Lord Rayleigh ise 1880’de ilk gürültü ölçme aletini icat etmiştir. Duma kaybını araştıran ilk sayısal çalışma 1886 yılında Dr. Thomas Barr tarafından kazan üretim atölyesinde çalışanlar üzerinde yapılmış, sonuçta işçiler normal vatandaşın duyabildiği seslerin ancak onda birini duyabiliyor olduğu ortaya çıkmıştır. 1890’larda Londra’da kurulan Gürültüyle Mücadele Derneği kornanın icadından sonra gürültü ile mücadele eden ilk sivil toplum örgütü olarak bilinmektedir (Goldsmith, 2020).

Gürültü ile mücadele konusunda 20. yüzyıl ve sonrasındaki gelişmeler ise şu şekilde sıralanabilir. 1907’de Julia Barnett Rice ABD limanlarında gereksiz siren çalmayı yasaklayan BARNETT Yasasını çıkartmıştır. 1957’de ise dünyada bilinen ilk gürültü yönetmeliği “The Chicago Zoning Ordinance” yürürlüğe girmiştir. 1960’da İngiltere’de “Gürültü Azaltma Derneği”nin etkisi ile Gürültü Azaltma Yasası yürürlüğe girmiş, 1969’da UNESCO Uluslararası Müzik Konseyi özel ve halka açık yerlerde, yüksek düzeyde müzik yayının engellenmesini istemiş, 1972’de ABD’de gürültü kirliliği ile mücadele yasası “The Noise Pollution and Abatement Act” yürürlüğe konulmuştur (Goldsmith, 2020). 2000’li yıllardan itibaren de AB başta olmak üzere çok sayıda ülkede gürültü ile mücadele için yönetmelik ve kanunların yürürlüğe girdiği bilinmektedir.

4. Türkiye’nin Gürültü Politikası

Türkiye’de bağımsız bir gürültü yönetmeliğinin yürürlüğe girmesinden önce farklı kanun ve yönetmeliklerde gürültü ile mücadele konusunda maddeler olduğu bilinmektedir. 1983’de yılında yürürlüğe giren 2872 sayılı Çevre Kanunu’nun 14. Maddesinde gürültü başlığı altında “Kişilerin huzur ve sükûnunu, beden ve ruh sağrlığını bozacak şekilde ilgili yönetmeliklerle belirlenen standartlar üzerinde gürültü ve titreşim oluşturulması yasaktır.” ifadesine yer verilmiştir. Ayrıca 3194 sayılı İmar Kanunu, 4857 sayılı İş Kanunu, 5216 sayılı Büyükşehir Belediyesi Kanunu, 5326 Sayılı Kabahatler Kanunu, 5237 Sayılı Türk Ceza Kanunu ve 5393 sayılı Belediye Kanunu, 2803 Sayılı Jandarma Teşkilat Görev ve Yetkileri Kanunu, 559 Sayılı Polis Vazife ve Selahiyet Kanunu ve 2634 Sayılı Turizm Teşvik Kanunu’nda gürültü kirliliği konusunda farklı düzenlemeler bulunmaktadır. Gürültü kirliliğini doğrudan konu alan yönetmelik olan “Gürültü Kontrol Yönetmeliği” ise 1986 yılında yürürlüğe girmiştir. Daha sonra 2005 yılında bu yönetmelik yürürlükten kaldırılarak “Çevresel Gürültünün Değerlendirilmesi ve Yönetimi Yönetmeliği 2002/49/EC” adı altında yeni bir yönetmelik yayınlanmıştır. Bu yönetmelik AB uyum sürecinde çevre faslının uyumlaştırılması çalışmalarının bir aşamasını teşkil etmektedir. Aynı yönetmelik 2008 ve 2010 yıllarında yenilenmiş bulunmaktadır. Bu yönetmeliğın temel amaçları arasında; çevresel gürültüye maruz kalan kişilerin karşılaştığı sorunların önlenmesi için alınması gereken önlemleri belirlemek, çevresel gürültünün etkileri hakkında kamuoyunu bilgilendirmek, illerin nüfus ve yıllık araç sayısına göre değişmek üzere Çevresel Gürültü Eylem Planı ve Stratejik Gürültü Haritalarının hazırlamak yer almaktadır. Bu yönetmeliğın gereği olarak nüfusu 100.000’den ve nüfus yoğunluğu 1000kişi/km²’den fazla olan şehirlerden 25’inde gürültü haritaları 2017 yılı itibarıyla tamamlanmış, 41 ilde ise çalışmalar devam etmektedir (Çevre ve Şehircilik Bakanlığı, 2020).

Yukarıda sayılan yönetmeliklere ilave olarak 10.02.1990 tarihli “Trafığe İlk Defa Çıkacak Dört veya Daha Fazla Tekerleği Olan Motorlu Araçlar İçin Müsaade Edilebilir Azami Dış Gürültü

Seviyeleri Hakkında Tebliğ”, 28.01.1995 tarihli “Manisa İlinde Gürültünün Denetim Altına Alınması Hakkında Tebliğ”, 28.01.1995 tarihli “Hatay İlinde Müzik Yayını Yapan Eğlence Yerlerinden (Bar, Pavyon, Gazino, Pub, Lokanta) Kaynaklanan Gürültünün Kontrol Altına Alınmasına Dair Tebliğ”, 28.06.1995 tarihli “İstanbul İlinde Ses ve Gürültü ile Mücadele ile İlgili Mahalli Çevre Kurulu Kararı”, 08.08.1997 tarihli “Turizm Yörelerinde Gürültü Kirliliğinin Önlenmesine Dair Balıkesir Valiliği Mahallî Çevre Kurulu Kararı”, 22.01.2003 tarihli “Açık Alanda Kullanılan Teçhizat Tarafından Oluşturulan Çevredeki Gürültü Emisyonu ile İlgili Yönetmelik” yerel ve ulusal düzeyde gürültü ile mücadele konusunda uygulamaya konulan bazı mevzuat arasında yer almaktadır.

5. AB’nin Gürültü Politikası

AB üyesi ülkelerinde gürültü kirliliği önemli bir çevre sorunu olarak kabul edilmektedir. AB’de yaşıyan yaklaşık 27 milyon kişi demiryolu, hava taşıtı gürültüsü ve endüstriyel gürültüye maruz kalmakta, kentsel alanlarda her yıl yaklaşık 1,6 milyon sağlıklı insan yaşamını kaybetmektedir (Juraga ve diğ, 2015:1041). AB’de çevresel gürültüye uzun süreli maruz kalanlarda yılda 12.000 erken ölüm ve 48.000 yeni kalp hastalığı vakasına rastlanmıştır. 20 milyon Avrupalı gece trafik gürültüsünden kaynaklı sağlık sorunu ile karşı karşıyadır. Ayrıca 22 milyon insan kronik yüksek rahatsızlık ve 6,5 milyon insan kronik yüksek uyku bozukluğu çekmektedir. Her gün kasaba ve şehirlerde yaklaşık 70 milyon Avrupalı, trafikten 55 desibeli aşan gürültü seviyelerine maruz kalmaktadır. Buna ilave olarak özellikle uçak gürültüsüne maruz kalan her yıl 12500 çocuk okullarda öğrenme güçlüğü çekmekte ve kentsel alanlarda yaklaşık 50 milyon insan geceleri aşırı yüksek trafik gürültüsünden rahatsız olmaktadır (AB, 2020; AÇA, 2020).

AB bu sorunlarla mücadele edebilmek için 1970’lerin ortalarından bu yana gürültüyü ciddi bir çevresel sorun olarak tanımlamıştır. Motorlu taşıtlar, ev aletleri ve dış mekan aletleri için maksimum gürültü sınırları belirlenmiştir (EEA, 2021). 1996’da Avrupa Komisyonu “Gürültüye Karşı Hareket: Yeşil Kitap” isimli raporunu yayınlamıştır. 2002 yılında ise AB gürültü kirliliği konusundaki ilk ciddi adımı atmış ve ‘Çevresel Gürültünün Değerlendirilmesi ve Yönetimi Yönetmeliği (2002/49/EC)’ni yürürlüğe koymuştur. Bu yönetmelik hükümlerine göre üye ülkeler ulusal mevzuatını bu yönetmelik hükümlerine uyarlamak zorundadırlar. İlgili yönetmelik 5 yıllık periyodlar halinde yıllık 3 milyondan fazla araç trafiği olan karayolları, 30.000’den fazla yolcusu olan demiryolları, 50.000’den fazla uçuşa sahip havaalanları ve 100.000’den fazla nüfusu olan kentsel alanlar için gürültü haritalarının çıkarılmasını zorunlu kılmaktadır. Ayrıca kentsel ve kent dışı alanlarda gürültüye maruz kalan insan sayılarının hesaplanmasını, gürültü eylem planlarının hazırlanmasını ve sakin alanların belirlenmesini gerekli kılmaktadır. Bu kapsamda üye ülkelerin yaklaşık %70’i yerleşim alanları için gürültü haritalarını ve %49’u ise eylem planlarını direktifte belirtilen tarihte tamamlayabilmişlerdir.

AB’nin gürültü önleme konusundaki başka bir uygulamasına Yedinci Çevresel Eylem Programı (2014-2020)’nda yer verilmiştir. Bu planda büyük kentsel alanlarda yaşıyan Avrupalıların çoğunluğunun yüksek seviyelerde gürültü nedeniyle farklı sağlık sorunlarına maruz kaldığı bildirilerek 2020 yılına kadar AB’deki gürültü kirliliğinin önemli ölçüde azalması ve Dünya Sağlık Örgütü (DSÖ)’nün tavsiye ettiği seviyelere yaklaşması hedefine yer verilmiştir. Bu hedefe ulaşmak için, AB gürültü politikasının güncellenmesi, en son bilimsel bilgiler ışığında şehir tasarımındaki iyileştirmeler de dahil olmak üzere gürültü kaynağını azaltmak için önlemler alınması benimsenmiştir.

Sonuç ve Öneriler

AB’de motorlu taşıtlar, ev aletleri ve dış mekân ekipmanları için maksimum gürültü sınırları belirleyen gürültü kontrolüne ilişkin çalışmalar 1970’lerden başlayarak düzenlenmektedir. Daha yakın zamanlarda ise endüstriyel tesislerin gürültü seviyelerinin düzenlenmesi ve havaalanlarından kaynaklanan gürültüyü kontrol etmeye yönelik önlemler alınmaya başlanmıştır. AB’de Çevresel Gürültü Yönetmeliği 2002 yılında yürürlüğe girmiş ve üye ülkelerin çevresel gürültünün değerlendirilmesini zorunlu kılmıştır. Yönetmelik, farklı kaynaklardan ortaya çıkan gürültünün

izlenebilmesi için eylem planlarının hazırlanmasını zorunlu kılmıştır. Bu kapsamda AB’nin Yedinci Çevresel Eylem Programı (7. EAP), büyük kentsel alanlarda yaşayan Avrupalıların çoğunun, olumsuz sağlık etkilerinin sıklıkla meydana geldiği yüksek düzeyde gürültüye maruz kaldığını vurgulamaktadır. 7. EAP ayrıca 2020 yılına kadar AB’deki gürültü kirliliğinin Dünya Sağlık Örgütü (DSÖ)’nün tavsiye ettiği seviyelere yaklaşarak önemli ölçüde azalması hedefini içermektedir. Türkiye’de ise 1983 yılında yürürlüğe giren Çevre Kanunu’nda gürültü ile mücadele konusu gündeme gelmiş ve bu konudaki yönetmelik 1986’da yayımlanmıştır. AB üyelik sürecinin 2005 yılında başlaması ile birlikte AB standartlarına uyum amacıyla çevresel gürültü konusundaki yönetmelik güncellenmiştir (EEA, 2021).

AB’nin gürültü kirliliğini önleme konusunda uyguladığı farklı projeler bulunmaktadır. Bunlardan biri “Gürültüyü Azaltmak İçin Akıllı Ürünler” Projesi olup 15 Milyon €’luk bütçeye sahiptir. Ayrıca “Temiz Gökyüzü” Projesi 1,6 Milyar €, Gürültü Kirliliğinin, Sağlık Üzerindeki Olumsuz Etkilerinin Azaltılması Projesi için 400.000 € ayrılmış bulunmaktadır (Ahi, 2010). Türkiye’de de çevresel gürültü ile mücadele konusunda özellikle 2005 yılından sonra ilgili yönetmeliklerin uygulamaya konulması ve eylem programlarını hayata geçirilmesi, gürültü haritalarının hazırlanması gibi önemli girişimlerde bulunduğu görülmüştür.

21.yüzyıl’da dünya ülkelerinin geldiği noktada bakıldığında milyonlarla ifade edilen yoğunlukta kentlerin varlığı kentsel alanlarda yaşayan insanların aşırı gürültü kirliliği ile karşı karşıya olduğunu göstermektedir. Bu sorunla mücadele için ilgili yasa ve yönetmelikler yürürlüğe girmiş bulunmaktadır. Bu yönetmelikler gereği yönetmelikte tanımlanan sınırlar çerçevesinde gürültü haritaları hazırlanarak şehirlerdeki gürültü kontrol altına alınmaya çalışılmaktadır. Ayrıca bu yönetmeliklerde farklı kentsel alanlarda izin verilen maksimum gürültü limitleri tanımlanmış bulunmaktadır.

İnsanlar yoğun iş temposundan sonra dinlenebilmek için yeşil ve sakin alanlara ihtiyaç duymaktadırlar. Çarpık ve plansız kentleşme hareketi de şehirlerde gürültü düzeylerinin artmasında etkili olmuşlardır. Gürültü kirliliği ile mücadelenin başarılı olabilmesi için sıkı denetim mekanizmalarına da ihtiyaç vardır. Bu konuda genel olarak tavsiye edilen uygulamalar şu şekilde sıralanabilir.

- Yoğun kara ve demiryolu hatları ve havaalanlarına yakınında konut alanları açılmamalı,
- Gürültünün kaynağında önlenmesini sağlayacak teknolojiler geliştirilmeli,
- Yasal limitleri aşan gürültü kaynağı anında tespit edilerek cezai işlem uygulanacak otonom sistemler geliştirilmeli,
- Yoğun ve dikey kentleşme politikasından vazgeçilmeli.
- Yoğun karayolu trafiğinin olduğu yollarda gürültünün azaltılması için gürültü önleyici bariyer uygulamalarının genişletilmesi gerekmektedir.

Kaynakça

- AB. (2020). Avrupa Birliği, https://ec.europa.eu/environment/basics/health-wellbeing/noise/index_en.htm
- AÇA. (2020). Avrupa Çevre Ajansı, <https://www.eea.europa.eu/themes/human/noise>
- Ahi, G. (2010). AB Uyum Sürecinde Gürültü Kirliliği, http://www.bugday.org/portal/haber_detay.php?hid=4299
- Çoban, N. A. ve Doğan, G. (2017). “Çevresel Gürültü Yönetimine İlişkin Politikaların Değerlendirilmesi: Antalya İli Örneği”, 12. Ulusal Akustik Kongresi Ve Sergisi İzmir Yüksek Teknoloji Enstitüsü, Urla, İzmir.
- Çevre ve Şehircilik Bakanlığı. (2020). <https://www.csb.gov.tr/cevre-ve-sehircilik-bakanligi-25-ilin-gurultu-haritasini-hazirladi-bakanlik-faaliyetleri-22094>.

- EEA. (2020). European Environment Agency, Environmental noise in Europe — 2020.
- Francis, C. D. and Barber, J. R., (2013). A framework for understanding noise impacts on wildlife: an urgent conservation priority, *Frontiers in Ecology and the Environment* 11 (6), 305-313, DOI: 10.1890/120183.
- Genç, A., Tekin, Ö., Şahin, A. ve Belgin, E. (2002). Havaalanı Gürültüsünün Yarattığı Stres Faktörünün Değerlendirilmesi, *Otoskop Dergisi*, 3 (3), 91-99.
- Goldsmith, M. (2020). The History of Noise and Noise Control, <https://mikegoldsmith.weebly.com/history-of-noise.html>.
- Hammer, M. S., Swinburn, T. K., ve Neitzel, R. L. (2014). Environmental Noise Pollution in the United States: Developing an Effective Public Health Response, *Environmental Health Perspectives*, 122 (2), 115-119.
- Juraga, I., Paviotti, M. ve Berger, B. (2015), The Environmental Noise Directive at a turning point, *EuroNoise 2015, EAA-NAG-ABAV*, ISSN 2226-5147.
- Kleist, N. J. Guralnick, R. P., Cruz, A., Christopher A., Lowry, C. A. and Francis, C. D. (2018). Chronic anthropogenic noise disrupts glucocorticoid signaling and has multiple effects on fitness in an avian community, *Proceedings of the National Academy of Sciences* 115(4), pp. E648-E657
- Kocaer, N., Uslu, G., Işık, H. S. Ve Hanay, Ö. (2007). "Elazığ İlindeki Gürültü Kirliliğine Karayolu Trafikiğinin Etkisi", 7. Ulusal Çevre Mühendisliği Kongresi, İzmir, 676-684.
- Kovalcik, K., and J. Sottnik. (1971). The effect of noise on the milk efficiency of cows. *Zivocisna Vyroba*, 16, 795-804.
- Özdemir, S, (2020). Gürültü İle Oluşan İşitme Kayıpları ve Alınacak Önlemler, <http://www.bilgin.net/GurultuSelcukOzdmr.htm>, (Erişim Tarihi:03.03.2020).
- Serin, H., Şahin, Y. ve Durgun, M. (2013), Küçük Ölçekli Mobilya İşletmelerinde Gürültü Analizi, *Ormancılık Dergisi* 9 (2), 1-8.
- TDK. (2020). Türk Dil Kurumu, . <http://www.tdk.gov.tr/> (Erişim Tarihi:03.03.2020)
- Toprak, R. ve Aktürk, N. (2004). Gürültünün İnsan Sağlığı Üzerindeki Olumsuz Etkileri, *Türk Hijyen ve Deneysel Biyoloji Dergisi*, 61 (1-2-3), 49-58.
- Troianowski, M., Dumet, A., Arcanjo, C. and Lengagne, T. (2017). Effects of traffic noise on tree frog stress levels, immunity, and color signaling, *Conservation Biology* 31 (5), 1132-1140. <https://doi.org/10.1111/cobi.12893>.
- Weilgart, L. (2018). The impact of ocean noise pollution on fish and invertebrates, *OceanCare and Dalhousie University*, https://www.oceancare.org/wp-content/uploads/2017/10/OceanNoise_FishInvertebrates_May2018.pdf, (Erişim: 8.08. 2019).

SOSYAL HİZMET PERSPEKTİFİNDEN İNTERNET BAĞIMLILIĞI ÜZERİNE BİR GÖZDEN GEÇİRME

Ecem GÜNAL*

Öz

Sosyal hizmet uzmanları, dezavantajlı durumdaki bireylerin yaşam koşullarının iyileştirilmesi için çalışır. Bağımlılık, bireyin dezavantajlı konuma gelmesini sağlayabilir. Bu nedenle yakın tarihte hayatımıza giren internet bağımlılığını tanımak ve bireyin hayatına olan etkilerini anlamak sosyal hizmet uzmanının birey ve grup çalışmalarındaki rolüne yardım edecektir. İnternet bağımlılığı, hayatımızın bir parçası haline gelen internetin patolojik kullanımını tanımlamak için kullanılır. Kumar bağımlılığı gibi davranışsal bağımlılıklara benzer olarak, internet bağımlılığının da tedavi edilmesi gerekir, bunun için önce tanı konulmalıdır. Bu derleme çalışmasında, internet bağımlılığının ne olduğu, tanı kriterleri ve internet bağımlılığını açıklayan Davis'in 'Bilişsel-Davranışçı Modeli', Young'un 'Dört Kategori Kuramı', Suler'in 'İnternet Bağımlılığı Kuramı' ve Grohol'un 'Patolojik İnternet Kullanımı' adlı yaklaşımlar yer almaktadır. Bu çalışmanın amacı, sosyal hizmet uzmanlarının, internet bağımlılığını tanıması ve bireylere yardım etme hususunda etkinliğinin artırılmasını amaçlamaktadır.

Anahtar Kelimeler: Sosyal hizmet, İnternet bağımlılığı, Patolojik internet kullanımı, Kuramsal yaklaşım.

A REVIEW ON INTERNET ADDICTION FROM A SOCIAL WORK PERSPECTIVE

Abstract

Social workers work with people who are part of disadvantageous groups, for build better life conditions. Addiction, might provide that people become disadvantageous situation. That's why, recognizing internet addiction will help social workers to find out internet addiction effects on applicants' life. At first, internet addiction came our lives, after that entered litterateur. Internet addiction, using to define pathological internet use. Like gambling addiction from behavioral addiction, people who suffered from internet addiction need treatment. Before that, social workers need to identify internet addiction. In this study, internet addiction, diagnosis criterias and theoretic approaches which are called Davis's 'Cognitive-Behavioral Modal', Young's 'Four Category Approach', Suler's 'Internet Addiction Theory' and Grohol's 'Pathological Internet Use'. Purpose of this study is recognizing internet addiction and help social workers for increasing strength to help people.

Key Words: Social work, Internet addiction, Pathological internet use, Theoretic approach.

1. Sosyal Hizmet Mesleği İçin İnternet Bağımlılığının Önemi

Sosyal hizmet mesleği hak, bilgi, beceri ve değer bir meslektir. İnsan hayatının değerini ve onurunu tanıyarak yüceltmektedir. Sosyal hizmet mesleğinin odağı başta dezavantajlı ve kırılğan gruplar olmak üzere tüm insanlardır. Bu bağlamda bağımlı bireylerin, kırılğan gruplar içinde yer aldığını söylemek mümkündür. Bu nedenle bireylerin bağımlılıkları, bağımlılık sebepleri ve bağımlılıkların bireylerin sosyal ve bilişsel davranışlarını nasıl etkilediğini bilmek, bağımlılık alanında faaliyet sürdüren sosyal hizmet uzmanları için elzem bir durum olarak karşımıza çıkmaktadır. Sosyal hizmet uzmanları, bilgileri ile becerilerini birlikte kullanarak; bireyin onurlu ve saygıdeğer olduğunu hissettirir. Böylece müracaatçılara yardımcı olmaktadırlar. İnternet bağımlılığı, bireylerin gündelik hayattaki sosyal yetkinliklerini uzun vadede azaltan bir olgudur. Çünkü; internet bağımlılığı bireyin hem bilişini hem de davranışlarının dışavurumunu etkileyen; davranışsal bir bağımlılıktır. Yapılan araştırmalar neticesinde; internet bağımlılığına sahip bireylerin sosyal ilişkilerinin zayıfladığı, var olan iletişimi azalttığı, sohbetin yüz yüze ortamlardan sanal ortamlara taşındığı ve sosyal medya kullanımı faaliyetin arttığı, aile içi ilişkilerde iletişimsel problemlere kaynaklık ettiği, sosyal yaşamda elde edilemeyen görev arayışı boşluğunun yerini internet kullanımının aldığı, erkeklerin kadınlara oranla internet bağımlısı olmaya daha yatkın oldukları, başarılı öğrencilerin daha az başarılı öğrencilere oranla daha çok bağımlı oldukları gözlemlenmiştir (Çırak, Yetiş, ve Gürbüz, 2018:1-8; Köse, 2016:58-65; Çelik, 2020:62-83).

Bağımlılık bireylerin yaşam doyumunu düşürmesi ve gündelik yaşam etkinliğini azaltması nedeniyle karşımıza bir sorun olarak çıkmakta olup, tedavisinin ve kullanımın azaltılması yönünde teşvik edilmelidirler. Bireyler günümüzde hızla yaygınlaşan internet bağımlılığı konusunda

*MCBÜ Sağlık Bilimleri Fakültesi Sosyal Hizmet Bölümü Lisans Öğrencisi, ecemgunal50@gmail.com , ORCID: 0000-0002-8193-3886.

bilinçlenmelidir çünkü; sosyal yaşamın içinde bireyler durumun farkında olmadıklarında çevre ile iletişim azalabilir, yabancılaşma ve içedönüklük artış gösterebilmektedir. Bu nedenle sosyal hizmet uzmanı, öğretici rolü ile birlikte bireyin durumu hakkında bireyi bilinçlendirmeli, sonrasında gerekli değişimin sağlanması adına oluşturulan müdahale planı çerçevesinde hareket ederek, yaşam doyumunun artmasını sağlayabilmektedir. Sosyal yaşam doyumunu arttırılan birey, kendilik bilincinin de artması ile birlikte yaşamını daha iyi yönetebilir bir duruma gelecektir. Bireylerin kendi yaşamını en iyi bilen kişi olması, bireye internet bağımlılığını azaltması için sosyal destekte bulunurken sosyal hizmet uzmanlarının dikkatinden kaçmaması gereken bir durumdur. Sosyal hizmet uzmanı, bireyin hayatını yöneten değil birey hayatını yönlendirirken onun yanında olan, sosyal destek veren kişi konumundadır. Bireyin var olan durumu değiştirme motivasyonu ve kendi durumunu en iyi bilen kişi oluşu, bireyin internet bağımlılığı durumunda sosyal hizmet müdahalesinin etkinliğini artırma hususunda sosyal hizmet uzmanına yardımcı olacak faktörlerdir. Bu bağlamda sosyal hizmet uzmanları, internet bağımlılığını bilmeli, bireye nasıl yardımcı olacakları hususunda gereken özeni göstererek hayatlarında gerekli değişimleri sağlamak isteyen müracaatçılar ile yan yana yürümelidirler.

2. İnternet Bağımlılığı Tanımı ve Tanı Kriterleri

Teknolojinin gelişimi internet kullanımını da zorunlu kılmaktadır. İnternetin kullanım amacı ise birden çok olabilir; akademik çalışmalar, oyun, gezinme, iş yaşamında kullanılan uygulamalar, sosyal medya uygulamaları ve özel amaçlar gibi sıralanabilir. İnternetin yaygın kullanımı beraberinde bazı tartışmaları getirmektedir. Bu tartışmaların bir kısmı internet kullanım süresi ve kötüye kullanmaya ilişkindir.

Sağlıklı internet kullanımı zihinsel bir meşguliyet ve istek uyandırmayan, kullanım süresinin günlük hayat işlerini aksatmayacak şekilde, devamlı kontrol isteği oluşmaksızın ve bireyin verimliliği düşmeden, bir ihtiyaçtan öte zorunluluk haline gelmeden makul düzeyde kullanımı olarak tanımlanabilir. İnterneti sağlıklı kullanan birey sorumluluklarının bilincinde, internet aşermeyen ve gerçek yaşam ile sanal yaşamı birbirinden ayırabilen kişidir (Davis, 2001:187-195).

İnternet kullanımının bağımlılığa dönüşme yolundaki sorunlar ise şu şekilde sıralanabilir;

İnternet kullanımının bireyin aklını kurcalaması,

İnternet kullanımını sınırlandırmak,

Kontrol etmek istemek üzerine tekrarlayan düşünceler,

İnternet kullanım isteğine karşı gelememe,

Sosyal işlevselliğin azalmasına karşın tutumun artarak devam etmesi,

İnternet üzerinde geçirilen sürenin artış göstermesi ve engellenme ve erişememe durumunda aşırı istek (Erden ve Hatun, 2015:53-83).

İnternet bağımlılığı, kimyasal madde bağımlılıklarına benzememektedir. Bağımlılığa neyin sebep olduğu konusunda tek bir durumun sebep olabileceği gibi birden fazla neden de internet bağımlılığına yol açabilir, bu durumlara örnek olarak yeme bozuklukları, sosyal hayatta yaşanan ve sosyal işlevselliği düşüren problemler, psikosomatik rahatsızlıklar, özgüven eksikliği gibi nedenlerle desteklenen bir bağımlılık olduğu söylenebilir. İnternet bağımlılığı, kimyasal madde bağımlılıklarına benzemediği söylene de tanı araçlarına bakıldığında madde bağımlılığı ile benzerlik gösterdiği görülmüştür (Arısoy, 2009:55-67). Bu nedenle internet bağımlılığı, online kumar bağımlılığı, oyun bağımlılığı gibi başlıkların teknoloji bağımlılığı çatısında toplanabileceği görüşü ortaya atılmıştır. Bu bağlamda internet bağımlılığını bir davranışsal bağımlılık olarak nitelendirmek daha doğru olacaktır.

İnternet bağımlılığının tanımlanması adına yapılan çalışmalarda iki görüşün mevcut olduğu söylenebilir. Bunlardan biri; bağımlılığın başlıca bir hastalık olması, diğeri ise; bağımlılığın bir başka hastalığın semptomu olması niteliği taşıdığına dair görüşlerdir (Derin, 2013:48-68). İnternet

bağımlılığının, genel anlamda teknoloji bağımlılığının ve diğer davranışsal bağımlılıkların (yeme bağımlılığı, kumar bağımlılığı, alışveriş bağımlılığı vb.) da tanımlanması süreci zordur bu durum internet bağımlılığının tanı kriterlerinin belirlenmesi hususunun uzun süreçlerde gerçekleşmesi sebebiyle olmuştur. Bu durumun başlıca sebebi; Amerikan Psikiyatri Birliği'nin 1994 yılında yayınlamış olduğu DMS- IV üzerinde internet bağımlılığı hastalık olarak kabul edilmemiş olmasıdır. Bu durum sonucunda tanı kriterleri başta kumar bağımlılığı tanı kriterlerinden esinlenerek ortaya konulmuştur.

DSM-IV kitabındaki tanımlanamama durumuna Young son vermiştir. Young kumar bağımlılığı tanı kriterlerini düzenlemiş ve internet bağımlılığı için bir anket düzenlemiştir (Young, 1997). Young'a göre internet bağımlılığı, kumar bağımlılığı ile benzerlik göstermektedir. Bu benzerliğin sebebi olarak dürtü kontrol bozukluklarını göstermiştir. Bu bağlamda Young değerlendirme yaptığı; patolojik kumar oynama bağımlılığı ile benzerlik gösteren internet bağımlılığını tanımlamak için davranışsal bir dürtü kontrol bozukluğu olarak nitelendirmiş ve ölçütleri bu bağlamda uyarlamıştır. Young'ın oluşturmuş olduğu ölçüt 8 maddeden oluşur.

1. İnternetin bireyin düşünce sistemini etkilemesi durumu (internet üzerinde yapılan ve yapılacak eylemleri düşünme ve bu arzuya karşı güçlü bir çekim hissetmek).

2. Kullanım süresinin artması ile birlikte azalan keyfi geri kazanmak için internet üzerinde daha uzun zaman geçirmek.

3. Kullanım süresi üzerine endişelenme, süreyi kısaltmak adına çabalamak fakat başarısız olmak.

4. Azalan internet kullanımı süresi sonucunda oluşan huzursuzluk, sinir ve gerginlik hali.

5. Kendi ya da başkası tarafından belirlenen kullanım süresine uymama.

6. Çevre ile yaşanan iletişimsel sorunlar, sosyal ve akademik yaşamda başarısızlık ihtimalinin artış göstermesi.

7. Çevreden alınan tepkilere karşı savunma mekanizması olarak yalan söylemek.

8. İnterneti sosyal hayatta yaşanan zorluklar için bir kaçış olarak görmek. (Arısoy, 2009:55-67).

Davis ise patolojik internet bağımlılığını; kişinin davranış ve dürtülerini kontrol edememesi bunun sonucu olarak da günlük hayatında sorunlar yaşaması olarak tanımlamıştır (Davis, 2001). Davis, patolojik internet kullanımını ikiye ayırmaktadır. Bunlardan bir tanesi özgül internet bağımlılığı diğeri ise yaygın internet kullanımınıdır. Yaygın internet kullanımında bireyin kullanım amacı direkt olarak internet kullanma odaklı davranışı olarak tanımlanabilir; birey bu durumda interneti farklı amaçlarla kullanabildiği gibi, sadece internet kullanmak için bile kullanabilmektedir. Özgül internet kullanımında ise bir amaç doğrultusunda kullanım vardır. Aynı zamanda var olan bir amaç ile internetin de birleştiği görülebilmektedir. Kullanım amaçlarına; online oyun, alışveriş, video izleme, oyun oynama türevi amaçlar örnek verilebilmektedir (Şenormancı, Konkan, ve Sungur, 2010:261-268; Büyükgebiz Koca ve Tunca, 2019:33-53).

Griffths'e göre de internet bağımlılığı kimyasal bağımlılık sınıfında değil, davranışsal bağımlılık sınıfında yer almaktadır (Griffths, 1999). İnternet bağımlılığının makine-insan etkileşimine dayandığını vurgulayan Griffths; teknolojik bağımlılıkların pasif ve aktif olmak üzere ikiye ayrıldığını da dile getirmektedir. Aktif olması durumunda bireyin internet üzerinde bir eylem yapması gerçekleşmektedir; bu duruma oyun oynama, sipariş verme, araştırma yapma gibi örnekler verilebilmektedir. Pasif olması durumunda ise video, dizi izleme gibi eylemde bulunmadan internette bulunma hali olduğunu söyleyebiliriz (Esen, 2010:41-61). İnternet bağımlılığında da diğer davranışsal bağımlılıklarda olduğu gibi zihinsel meşguliyet, duygu durum değişikliği tolerans, yoksunluk, çatışma ve tekraralama süreçleri yaşanmaktadır (Griffths, 1999:246-251). Zihinsel meşguliyet, bireyin zihninde sürekli ve aralıklı olarak bağımlısı olduğu nesneyi düşünmesi ve bu

dürtüden kendini alıkoyamaması halidir. Duygu durum değişikliği, yaşanan bir olayın ya da durumun bireyin önce duygularını etkilemesi, bunun sonucunda da davranışlarına etki etmesidir (Bozkurt, Şahin ve Zoroğlu, 2016:235-247). Tolerans, istenen duruma karşı artan ilgi, arzu hali olarak belirtilebilir. Yoksunluk, istenen durum ortaya çıkmadığında oluşan hayal kırıklığı, sinir ve üzüntü gibi olumsuz duyguların ortaya çıkma meyli ve ya ortaya çıkışıdır. Son olarak çatışma ise bireyin istenen durumun ortaya çıkmaması halinde içsel olarak arzu ve beraberinde olumsuz duygular hissetmesi, çevresi ve günlük hayatı ile birey arasındaki tutarsızlıkların oluşması ve ortaya çıkışı olarak tanımlanabilir.

Goldberg'e göre internet bağımlılığı bir tür patolojik kumar bağımlılığıdır. Bu tanının kökeninde DSM-IV tanısı yatmaktadır. Bu nedenle internet bağımlılığının dürtü kontrol bozuklukları içinde bulunduğunu da söylemek mümkündür (Goldberg, 1999).

Goldberg; bir bireye internet bağımlılığı tanısı koyulması için on iki aylık bir süreç içerisinde, bireyin belirtilerden en az üçünü göstermesi ya da klinik olarak belirgin sorunlara yol açacak anormal internet kullanımı olması gerektiğini düşünmektedir (Ayhan ve Köseliören, 2019). Goldberg'in tanı kriterleri;

1. Tolerans gelişimi gerekmektedir. Tolerans gelişimi ki yolla oluşabilmektedir bunlar; internet kullanımından alınan keyifte yetersizlik ve bu durumun belirgin bir sonucu olarak internet kullanım süresinde yaşanan anormal artış.

2. Bireyin internet kullanımına zihinsel bir yoksunluk hissetmesi ve sosyal hayatında; bunalma, takıntılı düşünme, istemsiz bir şekilde ellerin tuşlara gitmesi ya da tuş varmış gibi refleksif el hareketleri gibi durumların tahmini bir ay içerisinde kendini göstermesi.

3. İnternet üzerinde beklenen ya da arzulanan zamandan fazla kullanım.

4. İnternet kullanımını düzenleme çabası ve ortaya çıkan başarısızlık durumu.

5. İnternet üzerinde kalmak adına bahaneler üretme.

6. Sosyal hayatta yapılan faaliyetlerin süresinin kısalması ve azalan sürenin internet kullanım süresine eklenmesi.

7.İnternet kullanımı sonucunda oluşan sorunlara dair memnuniyetsizliğe rağmen devam davranışı (Çetinkaya, 2013:23-48).

Shapire'in tanı kriterleri ise toplamda 4 adettir, bireyin koşullardan birini sağlaması bireye internet bağımlılığı teşhisi koymak için yeterlidir.

1. İnternet kullanımına ilişkin aşırı ve takıntılı düşünme durumu,

2. İnternet kullanım süresinin istenen süreden fazla olması,

3. İnternet kullanımının artması sonucunda bireyin gündelik yaşam işlerini yerine getirememesi,

4. Açıklanamayan anormal internet kullanımı (Arısoy, 2009:55-67).

Suler bireylere bağımlılık tanısı konulması için 8 kriterden bahsetmiştir.

1. Bireyin ihtiyaçları internet kullanımı için bahane olabilir bu nedenle; ihtiyaçların artması bahanelerin artmasına dolaylı olarak internet kullanımının artmasına yol açacaktır.

2. Bireyin sosyal yaşamında yaşam doyumunun düşük olması, mutsuz, yalnız olması gibi faktörler bireyin internet kullanım süresini arttırabilmektedir. Çünkü; internet bireyin bu ihtiyaçlarını karşılaması için gerekli ortamı, sosyal yaşamından daha kolay bir şekilde sağlayabilmektedir.

3. Bireyin internet kullanım amaçlarının artması, bireyin internet kullanımını da arttırmaktadır.

4. Bireyin patolojik internet kullanımı dolayısıyla öz bakımının düşmesi, başarısızlık ihtimalinin artması, sosyal alanda daha yalnız olması gibi durumlara dikkat edilmelidir. Bu belirtiler internet kullanımı hakkında ipucu vermektedir.

5. Bireyin olumsuz duyguları ve yaşadığı zorluklar uyarıcı işaret olarak karşımıza çıkabilmektedir.

6. Bireyin ihtiyaçlarını bastırması durumunda oluşan durumların patolojik internet kullanımı ile ortaya çıktığı görülebilmektedir. Bu nedenle bireyin aşırı internet kullanımının altında yatan nedenler araştırılmalıdır.

7. İnternet kullanımı artan bireyler gerçek yaşama adaptasyonda sorunlar yaşayabilir ve yabancılaşma hissedebilirler.

8. Gerçek hayata odaklanan birey; sanal yaşam ile gerçeği ayırabilmektedir. Fakat patolojik internet kullanımı artan bireylerin bu ayrımı sağlıklı biçimde yapamadığı gözlemlenmiştir (Suler, 1999:385-394).

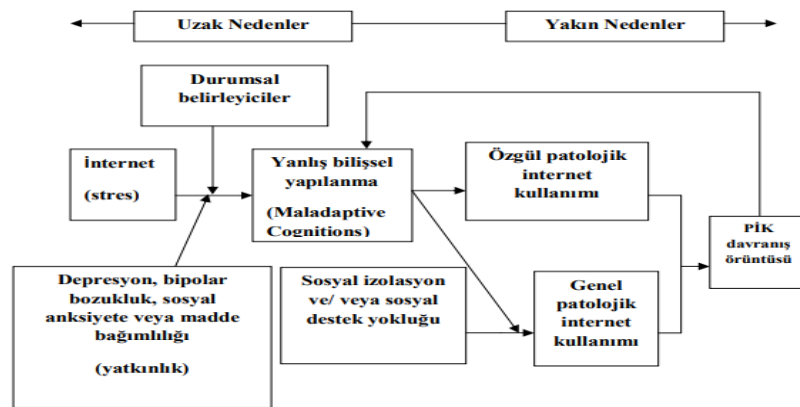
3. İnternet Bağımlılığına İlişkin Kuramlar

3.1. Davis'in Bilişsel Davranışçı Modeli

Davis'in Bilişsel Davranışçı Modeli, internet bağımlılığını ve tedavisini kapsamlı bir şekilde ele almaktadır. Davis'e göre sağlıklı internet kullanımı belirli bir amaç ya da amaçlar doğrultusunda, makul kabul edilebilecek saat dilimleri içerisinde yapılan internet kullanımıdır (Davis, 2001:187-195). Patolojik internet kullanımını tanımlarken, bilişsel süreçlerin öneminden bahseder. Bilişsel yaklaşıma göre davranış önce bilişsel süreçlerden geçer, sonrasında davranış ortaya çıkar. Bu nedenle Davis'e göre patolojik internet kullanımı yalnızca bireyin ve çevresinin hayatını olumsuz etkileyen bir durum olmaktan çıkarak, olumsuz bilişsel süreçlerden geçerek davranışlara yansır (Çetinkaya, 2013:23-48). Bu bağlamın bir sonucu olarak bireyin yaşam doyumunun düştüğü vurgulanabilir.

Bilişsel davranışçı yaklaşımın internet bağımlılığının tedavisinde olumlu sonuçlar ortaya koyduğu söylenebilir (Arısoy, 2009:55-67; Erden ve Hatun, 2015:53-83; Şenormancı, Konkan ve Sungur, 2010: 261-268).

Şekil 1: Davis'in Bilişsel Davranışçı Modeli (Patolojik İnternet Kullanımı).

Kaynak: Davis, 2001; Çetinkaya, 2013.

Şekil 1'de görüldüğü üzere patolojik internet kullanımına neden olan yakın ve uzak nedenler bulunmaktadır. Uzak nedenler; patolojik internet kullanımının ortaya çıkması için elzem olan nedenlerdir. Bu nedenlere örnek olarak bireyin internet üzerinde bir şeyi 'ilk defa' deneyimlemesi, aldığı doyuma tekrar ulaşmak adına davranışı tekrarlaması verilebilir. Birey benzer tepkiler alana dek bu davranışı sürdürebilir (Şenormancı, Konkan ve Sungur, 2010:261-268). Bireyin internet üzerinde

ilk defa denediği şeyler; alışveriş, oyun, pornografi, tanışma ya da sohbet uygulamaları olabilmektedir (Çetinkaya, 2013:23-48).

Davis'e göre yakın nedenler; algı yanılsamalarından oluşmaktadır. İnternetteki bireylerin, bireyi anlayıp onaylayacağı fikri bireye cazip gelen çekici nedendir (Davis, 2001:187-195). Yalnız bireyler için internet 'arkadaş', akran zorbalığına maruz kalan birey için bir kaçış ve başka bireyler tarafından onaylanma simgesi, depresyon durumunda olumsuz hisleri olan birey için kendini anlayacak başka insanların varlığına işaret olarak görülebilmektedir. Bireyler bu durumda sosyal desteğe ihtiyaç duyarlar. Yaşam doyumlarının da yapılan araştırmalar neticesinde düşük olduğunu söylemek mümkündür (Durak Batıgün ve Kılıç, 2011:1-10; Durualp ve Çiçekoğlu, 2013:29-46; Gökçearslan ve Günbatır, 2012:10-24; Kurtoğlu ve Karaman, 2009:641-650).

3.2. Young'un Dört Kategori Kuramı

Young'un internet bağımlılığında yaptığı araştırmalar sonucunda elde ettiği bulgular; internet bağımlılığını 4 kategoride inceleyebileceğimizi ortaya koymaktadır. Bu dört kategori; sosyal destek, yaşam koşulları, cinsel ergi ve yeni kimlik yaratma imkanıdır (Esen, 2010:41-61; Young, 1997:237-244; Söyler ve Yıldırım Kaptanoğlu, 2018:37-46).

Sosyal destek; bireyin devamlı görüştüğü, sohbet ve karşılıklı etkileşim içinde olduğu bireyler yani sosyal çevresidir. İnternet üzerinde sosyal destek grubu, bireyin birlikte oyun oynadığı, kumar oynadığı, sohbet odalarında konuştuğu ya da tanışma uygulamalarında bire bir iletişimde olduğu kişilerdir (Esen, 2010:41-61). Sosyal desteğin oluşabilmesi için bireyin yalnızca başka kişiler ile tanışması değil, onlara karşı sevgi, anlayış, sempati ya da empati geliştirmesi ya da bunu istemesi gerektiği söylenebilir çünkü; bireyi internete bağlayacak olan sosyal destek duygular ile pekiştirilmelidir. Bireyin kendini ifade edebilme yeteneğinin internet üzerinde iken sosyal hayatındaki daha fazla olması, bireyin internet bağımlılığına ilişkin pozitif ivme kazandırmaktadır. Kendini sosyal ortamda ifade etmekte zorlanan, dinlenmediğini hisseden ya da görüşlerinin önemsiz olduğu hissettirilen bireyler, anonim şekilde kendilerini ifade ederken kolaylık yaşayabilirler.

Yaşam koşulları kavramı; bireylerin sosyal hayatındaki eksiklikleri internet üzerinde tamamlama girişimlerinden söz etmektedir. Young'a göre sosyal hayatında yalnız, depresyon durumunda, fiziksel açıdan hareket kısıtlaması olan ya da zamanının çoğunu evde geçiren bireyler sosyal yaşamda yer alabilmek ve etkileşim kurabilmek için internet kullanım süresinin artabileceğini söylemiştir. Bireylerin bağ kurma ihtiyacının giderilmesi adına internet bağımlılığına sahip olmaları olasıdır (Young, 1998:237-244). Bireyler internet aracılığıyla bağ kurduklarında, aynı zamanda destek olacak bireylere de sahip olabilmektedirler (Young, 1997).

Cinsel ergi; internette pornografi, sanal sex, erotizm, fetişizm ve benzeri türlerde ağlar olduğunu ve bu ağlara ulaşmakta bireylerin zorlanmayacağını ortaya koyan kategoridir. Young'a göre sosyal yaşamında çekici hissetmeyen ya da bulunmayan bireyin, anonim olarak cinselliği araştırması ve ya uygulamasının mümkün olduğunu söylemektedir. Bireyler cinsel açıdan aşağılanmış olabilir, deneyimleri sonucunda partneri tarafından olumsuz tepkilere maruz kalmış olabilir, utanıyor ya da reddedilmekten korkuyor olabilmektedir. Bu nedenle internet bu durumlar için uygun alt yapıyı sağlamaktadır (Young, 1997; Esen, 2010:41-61).

Yeni kimlik yaratma imkânı; bireylerin internet kullanımını arttırdığı düşünülen son kategoridir. Birey kendine olmak istediği gibi bir kimlik yaratarak internette ya da sosyal medyada yerini alabilmektedir. Birey idealize etmiş olduğu kimliği, internet üzerinde yansıtarak onaylanmak, beğenilmek ve sevilmek istemektedir. Bu kimlik yaratma sürecinin altında yatan Maslow'un ihtiyaçlar hiyerarşisinde yer alan değer görme ihtiyacıdır.

3.3. Suler'in İnternet Bağımlılığı Kuramı

Suler, internet bağımlılığını Maslow'un ihtiyaçlar hiyerarşisine göre açıklamaktadır. Suler'e göre bireyi çevresi içinde ele almak gerekmektedir, bireyin ihtiyaçları ve bu ihtiyaçların nasıl karşılandığı, bireylerin internete olan bağımlılıklarını betimlemekte yardımcıdır (Suler, 1999:385-394). Suler bu bağlamda; fizyolojik ihtiyaçlar, kişilerarası temas ihtiyacı, öğrenme ve saygınlık ihtiyacı, ait olma ihtiyacı ve kendini gerçekleştirme ihtiyacı olmak üzere beş ihtiyaç kategorisi belirlemiştir.

Fizyolojik İhtiyaçlar: İlk basamak Maslow'un ihtiyaçlar hiyerarşisindeki ilk basamağa eşittir. Bireyin fizyolojik ihtiyaçları; yeme, içme, barınma, uyku, cinsellik gibi en temelde yer alan ihtiyaçlardır. Suler bireylerin interneti cinsel tatmin ya da araştırma için kullandığını, bu davranışların sürdürülmesinin patolojik internet kullanımına sebep olduğunu ortaya koyduğu görüşleri mevcuttur (Suler, 1999:385-394; Çetinkaya, 2013:23-48).

Kişilerarası Temas İhtiyacı: (Suler, 1999)'e göre bireyler çevresi içinde değerlendirilir. Bu nedenle bireylerin birbirleri ile etkileşim içindedirler, iletişim bireyler için önemli bir ihtiyaçtır. İnternet üzerinde bireyler, idealize benliklerine uygun davranabilir, sosyal hayatta iletişim ve etkileşim açısından yakalayamadıkları fırsatı yakalayabilirler. Kişilerarası iletişim ihtiyacının, internet üzerinden karşılanması bireye sosyal çevre ve destek sağlamakla birlikte, internet üzerinde daha fazla zaman geçirmesini de sağlamaktadır.

Öğrenme ve Saygınlık İhtiyacı: Suler başarıyı, öğrenmeyi ve saygınlığı; özsaygı belirtisi kabul etmektedir. Bireyler çevresi tarafından onay görme beklentisine sahiptir. Bu ihtiyacın doyurulmaması dahilinde birey saygınlık ihtiyacını karşılayacak başka uğraşlar bulacaktır. Uğraşların nedeni ise kabul görme ihtiyacıdır. Bilgiye ulaşmak internet üzerinden oldukça kolay gerçekleşmektedir, bunun yanı sıra bireyler internet üzerinde kendi kimliklerini yaratarak benlik saygısının ihtiyacı olan rol ve statülere sahip olmalarını sağlayacak olan gücü vermektedir. Birey ne sıklıkla bilgi edinir ve yarattığı kimliğe bağlanırsa, o kadar da bağımlı olmaya yaklaşacaktır...

Ait Olma İhtiyacı: Bireylerin sosyal yaşama, iletişim kurmaya, sevgi ve saygı görmeye, başkaları tarafından kabul edilmeye ihtiyaçları vardır (Suler, 1999:385-394). Birey ne kadar iletişim kurar, rolüne ve statüsüne uygun davranırsa çevresi ve toplumun onayını o denli hızla kazanacaktır. Günlük yaşamında ait olma ihtiyacını doyuramayan bireyler, internet ve sosyal medya üzerinden kendine çevre yaratarak ya da var olan bir çevreye katılarak grubun bir parçası olacaktır. Bu ait olma ihtiyacının doyurulması adına gruplara ve grup üyelerine bağlanan birey, ait olma ihtiyacı hissettiğinde ve bu ihtiyacın giderilmesi ile birlikte oluşan pekişme haliyle internete bağımlı olmaya yatkın olacaktır.

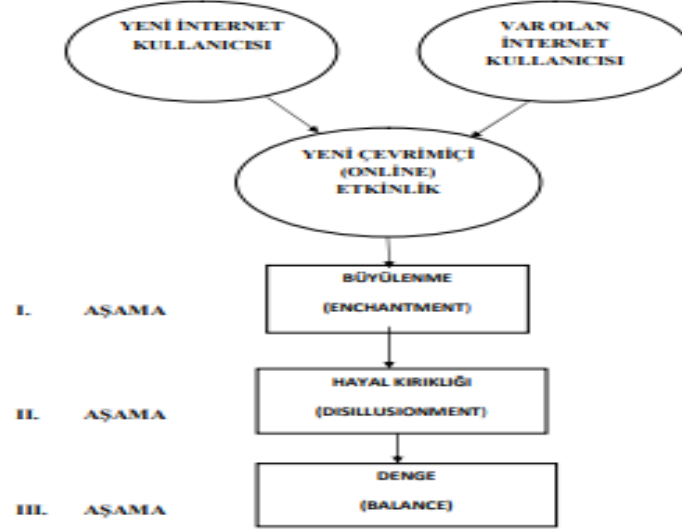
Kendini Gerçekleştirme İhtiyacı: Maslow'un ihtiyaçlar hiyerarşisinde en üst seviye kendini gerçekleştirme ihtiyacıdır, aynı şekilde Suler'in kuramının da son basamağı kendini gerçekleştirme ihtiyacıdır. Birey bu seviyede, sevgi görmüş, toplum tarafından kabul edilmiş, öğrenen ve bunu sürdüren, etkileşim kuran bir bireydir. Artık son ihtiyacı kendini gerçekleştirmek olan birey, potansiyelinin farkına varmaktadır. Özsaygısı ve öz şefkati yoğundur ya da yoğunlaşmaktadır. Birey bu seviyede kendini geliştirmeye başlamış ve bunu düdürmeye devam edecektir. Bağımlılık seviyesi artmış, hayatı internet üzerine kurulu olmuş olabilir...

3.4. Grohol'un Patolojik İnternet Kullanımı Modeli

Grohol insanların internete bağlanma sebeplerinin sosyalleşme olduğunu ortaya koyar (Grohol, 2012). Birey sosyalleşmek için internet üzerinde uzun saatler harcar, sosyal alanda yaşam doyumunu karşılanamayan birey çareyi internet üzerinde arayacaktır. Grohol, patolojik internet kullanımının temelini sosyal yaşam olduğunu ya da ödül odaklı olabileceğini savunmaktadır (Esen, 2010:41-61; Çetinkaya, 2013:23-48). Grohol internet kullanımının üç aşamadan geçtiğini savunur, bu aşamalar; büyülenme, düş kırıklığı ve dengedir.

Büyülenme aşaması; ilk aşamadır. Bu aşamada birey daha önce deneyimlememiş olduğu heyecanları internet üzerinden deneyimler. İnternet üzerinde gerçekleştirdiği her eylem büyülenmeye katkı sağlamaktadır. İkinci aşama; düş kırıklığı aşamasıdır. Başta büyülenerek aşırı etkilenen birey, internetin verdiği keyfe alışmıştır. Artık eskisi gibi haz vermeyen internet bireyi sıkır, böylece internet kullanımını azalır. İnternet kullanımının azalması durumu bireyi üçüncü evre olan denge aşamasına götürmektedir. Bireyin durumun üstesinden gelmesini, sosyal yaşamı ile sanal yaşamı arasındaki dengeyi kurması ile sonlanmaktadır (Grohol, 2012).

Şekil 2: Grohol'ün İnternet Bağımlılığı Modeli.

Kaynak: Çetinkaya, 2013.

Grohol'ün ortaya koyduğu modelin aşamalarını inceleyecek olduğumuzda, aşamalara ek olarak kullanıcı etkinliğinin yalnızca yeni internet kullanıcılarını değil, var olan kullanıcıları da etkilediği görülmektedir. Bireylerin internet kullanımında bağımlılık yolunda ilerlemeleri ve ayrılmaları ise yine aynı aşamalardan geçerek meydana gelmektedir. Bireyler başta büyülenir, büyülenin etkisi geçtiğinde ortaya hayal kırıklığı çıkar ve son olarak denge kurulur.

Sonuç

İnternet bağımlılığının sosyal hizmet uzmanları tarafından tanınır olması gerekmektedir. Yaygın ve müracaatçıda her zaman bariz görülmeyen internet bağımlılığı hakkında hem sosyal hizmet uzmanları hem de müracaatçıların bilinçli olması, müdahale planı oluşturulurken sürece dahil edilmesi internet bağımlılığı sorununun çözümünü sağlayabilmektedir. Çözüme ulaşmak için makalede açıklanmış olan bilişsel davranışçı terapinin kullanımı oldukça yaygındır. Bireyin davranışlarının bilişte gerçekleşmesi ve yansması, sosyal hizmet uzmanlarına müracaatçı davranışları hakkında ipucu sağlayabilmektedir. Aynı zamanda Suler'in kuramı, Maslow'dan etkilenerek bireyin hangi ihtiyaçlarının doyuma ulaşmadığını ortaya koyma konusunda sosyal hizmet meslek elemanlarına yardımcı olmaktadır. Bireyin fizyolojik ve sosyal ihtiyaçlarının karşılanamaması durumunda, davranışın dışavurumunun yalnızlığı giderme, sosyal ortama sahip olma arzusu, başka bir kimlik oluşturmanın bireyi cezabetmesi gibi ihtiyaçlardan kaynaklandığını bilmek; davranışın temelinde yatan dürtünün doyurulması ile birlikte bireyin daha sağlıklı hareket etmesine ve sanal yaşam ile sosyal yaşamı ayırt edebilmesine katkı sağlamaktadır. Grohol'ün bireyin internetten etkilenme ve kopma sürecini açıklaması, bireyin internet bağımlısı olma sürecini ve bağımlılıktan kopma sürecini anlamamızda yardımcı olacaktır. İnternet bağımlılığından bireyi bilinçlendirmeye ve uzaklaştırmaya dair önerilerde bulunacak olursak, bireyin sosyal çevresindeki

yakın sosyal destek mekanizmalarından yararlanmasının, edinme fırsatı var ise hobi edinmesinin, var ise işi üzerine odaklanma ve iş doyumunu arttırmaya yönelik çalışmalar yapmasının faydalı olacağı söylenebilmektedir. Bireyin mevcut koşullardaki memnuniyetinin artması ya da koşullara dair memnuniyetsizliğinin, var olan durumu değiştirmeye yönelik motivasyon olarak görülmesi müdahale sürecine müracaatçının da katılmasını sağlayarak süreci meslek elemanı olan sosyal hizmet uzmanı ile yürütme isteğinde artış sağlayacaktır. Bireyin sürece katılması, internet bağımlılığı hakkında bilinçlenmesi, tanınması ve ayrılması hususunda süreci hızlandıracak bir olgu olarak karşımıza çıkmaktadır. Sürecin hızlanması durumunda bireyin var olan diğer sorunlarına da çözüm bulabilmek adına meslek elemanlarına ve eş zamanlı olarak müracaatçıya katkı sağlayacaktır. Eğer sosyal hizmet uzmanı internet bağımlılığı konusunda bilinçli değil ise başat olarak araştırmacı rolü ile internet bağımlılığını araştırarak tanımalı, sonrasında öğretici rol üstlenerek müracaatçıya destek olmalıdır.

Kaynakça

- Arısoy, Ö. (2009). İnternet Bağımlılığı ve Tedavisi. *Psikiyatride Güncel Yaklaşımlar*, 1 (1), 55-67.
- Ayhan, B., & Köseliören, M. (2019). İnternet, Online Oyun ve Bağımlılık. *Online Journal of Technology Addiction & Cyberbullying*, 6 (1), 1-30.
- Bozkurt, H., Şahin, S. ve Zoroğlu, S. (2016). İnternet Bağımlılığı: Güncel Bir Gözden Geçirme. *Journal of Contemporary Medicine*, 6 (3), 235-247.
- Büyükgebiz Koca, E. ve Tunca, M. Z. (2019). İnternet ve Sosyal Medya Bağımlılığının Öğrencilerin Performanslarına Etkileri Üzerine Bir Yazın Taraması. *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 24 (1), 33-53.
- Çelik, T. (2020). İnternet Bağımlılığı Sosyal Uyum İlişkisi: İlköğretim Örneği. *İstanbul Gelişim Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitü Sosyoloji Anabilim Dalı Sosyoloji Dalı Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi*.
- Çetinkaya, M. (2013). İlköğretim Öğrencilerinde İnternet Bağımlılığının İncelenmesi. *Dokuz Eylül Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü*.
- Çırak, Z. D., Yetiş, G. ve Gürbüz, P. (2018). Üniversite Öğrencilerinin İnternet Kullanımının Aile İlişkileri Ve Sorumluluklarını Yerine Getirmelerindeki Etkisi. *İnönü Üniversitesi Sağlık Hizmetleri Meslek Yüksekokulu Dergisi*, 6 (2), 1-8.
- Davis, R. A. (2001). A Cognitive-Behavioral Model of Pathological İnternet Use. *Computers in Human Behavior*, 187-195.
- Derin, S. (2013). Lise Öğrencilerinde İnternet Bağımlılığı ve Öznel İyi Oluş. *Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*.
- Durak Batıgün, A. ve Kılıç, N. (2011). İnternet Bağımlılığı ile Kişilik Özellikleri, Sosyal Destek, Psikolojik Belirtiler ve Bazı Sosyo-Demografik Değişkenler Arasındaki İlişkiler. *Türk Psikoloji Dergisi*, 26 (67), 1-10.
- Durualp, E. Ve Çiçekoğlu, P. (2013). Yetiştirme Yurdunda Kalan Ergenlerin Yalnızlık Düzeylerinin İnternet Bağımlılığı ve Çeşitli Değişkenler Açısından İncelenmesi. *Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 15 (1), 29-46.
- Erden, Ş. Ve Hatun, O. (2015). İnternet Bağımlılığı ile Başa Çıkmada Bilişsel Davranışçı Yaklaşımın Kullanılması: Bir Olgu Sunumu. *Addicta: The Turkish Journal on Addictions*, 2 (1), s. 53-83.
- Esen, E. (2010). Ergenlerde İnternet Bağımlılığını Yordayan Psiko-Sosyal Değişkenlerin İncelenmesi. *Dokuz Eylül Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü*.
- Goldberg, I. (1999). *Internet Addiction Disorder*.
- Gökçearsan, Ş. Ve Günbatır, M. S. (2012). Ortaöğrenim Öğrencilerinde İnternet Bağımlılığı. *Eğitim Teknolojisi Kuram ve Uygulama*, 2 (2), 10-24.
- Griffiths, M. D. (1999). Internet addiction: Fact or fiction? *The Psychologist*, 246-251.

- Grohol, J. M. (2012). Internet Addiction Guide. Psych Central: <https://psychcentral.com/netaddiction> adresinden alınmıştır.
- Karagözoğlu, Ö. A. (2020). Üç Aylık Pazar Verileri Raporu. Türkiye Elektronik Haberleşme Sektörü.
- Köse, N. (2016). Ergenlerde İnternet Bağımlılığının Yaşam Doyumuna Etkisi. Elektronik Mesleki Gelişim ve Araştırma Dergisi, 58-65.
- Kurtoğlu, M. ve Karaman, M. K. (2009). Öğretmen Adaylarının İnternet Bağımlılığı Hakkındaki Görüşleri. Akademik Bilişim'09 - XI. Akademik Bilişim Konferansı Bildirileri (s. 641-650). Şanlıurfa: Uşak Üniversitesi, Enformatik Bölümü.
- Parlak, A. (2005). İnternet ve Türkiye'de İnternetin Gelişimi. İnternet ve Türkiye'de İnternetin Gelişimi Bitirme Ödevi. Elazığ, Türkiye.
- Söyler, S. ve Yıldırım Kaptanoğlu, A. (2018). Sanal Uyuşturucu: İnternet. Gümüşhane Üniversitesi Sağlık Bilimleri Dergisi, 7 (2), 37-46.
- Suler, J. (1999). Healthy And Pathological İnternet Use. CyberPsychology and Behavior, 385-394.
- Şenormancı, Ö., Konkan, R. ve Sungur, M. Z. (2010). İnternet Bağımlılığı ve Bilişsel Davranışçı Terapisi. Anadolu Psikiyatri Dergisi, 10 (6), 261-268.
- Young, K. (1997). What makes the internet addictive: potential explanations for pathological internet use. 100. Annual Conference of the American Psychological Association. Chicago.
- Young, K. (1998). Internet addiction: The Emergence of A New Clinical Disorder. CyberPsychology & Behavior, 237-244.

ÇİN'DE AİLE DESTEĞİ VE YAŞLI REFAHI: AİLE SORUMLULUĞU (EVLADA DİNDARLIK) YASASI BAĞLAMINDA BİR DEĞERLENDİRME

Bora BALUN*

Öz

Günümüzde her 10 kişiden biri 60 yaş ve üzerinde bulunmaktadır. Birleşmiş Milletlerin 2050 yılına dair nüfus projeksiyonlarında ise her 5 kişiden birinin 60 yaş ve üzerinde olacağı belirtilmektedir. Bu nedenle özellikle birçok gelişmiş ülke yaşlı nüfusun refah düzeyini geliştirmek ve geleceğe yönelik tedbir almak üzere yeni politika arayışlarına yönelmektedir. Bu uygulamalardan birisi de Bangladeş, Hindistan, Çin gibi ülkelerde uygulanan ve yaşlı bireylerin bakım ve gözetim görevinin aile sorumluluğu üzerine kurgulandığı ve bu çalışmada da incelenecek olan Aile Sorumluluğu (Evlada Dindarlık) Yasasıdır. Gerek nüfus büyüklüğü ve yaşlı nüfus oranı gerekse de yaşlılara yönelik kalıplaşmış sosyal politika uygulamalarıyla Çin bu uygulamanın ideal bir temsilcisidir.

Literatür taramasının tercih edildiği bu çalışmada, Çin sosyal politika anlayışında önemli bir yere sahip ve ailelere yaşlı bakımı konusunda yasal sorumluluk yükleyen Aile Sorumluluğu (Evlada Dindarlık) Yasası incelenmiştir. Çalışmada, Aile Sorumluluğu Yasasının öncü aşaması olan Evlilik Yasasının yürürlüğe girdiği 1950 yılı referans noktası olarak alınmıştır. Elde edilen bulgular, kapitalizm ve sosyalizm arasında yeni bir sentez yaratan Çin'in, hızlı demografik değişim, ekonomik büyüme ve değişen sosyal normlardan fazlasıyla etkilendiğini ve bu gelişmelerin geleneksel aile temelli yaşlı bakım sistemi üzerinde bir baskı oluşturduğunu ifade etmektedir. Bu baskı ise aile ve yaşlı nüfus arasındaki uzun süredir var olan değerleri zorlamaktadır.

Anahtar Kelimeler: Aile desteği, Evlada dindarlık yasası, Sosyal politika, Yaşlı.

FAMILY SUPPORT AND ELDERLY WELL-BEING IN CHINA: AN EVALUATION IN THE CONTEXT OF FAMILY RESPONSIBILITY (FILIAL PIETY) LAW

Abstract

The case of the elderly has turned into a global phenomenon and, for instance, in the United Nations reports, it is stated that one out of every 10 people is 60 years old and over, and in the population projections for 2050, one out of every 5 people will be 60 and over. Because of that, many countries produce alternative social policy methods to enhance the welfare of the elderly population and take measures for the future. One of these practices is Filial Piety Law, which is applied in countries such as Bangladesh, India, and China, where the care and supervision duty of the elderly is based on family responsibility and will be examined in this study. China is an ideal representative of this practice with its stereotyped social policy practices for population size and representation rate of the elderly population in the world population and the elderly.

In this study where literature review was preferred, Filial Piety Law, which has an essential place in the understanding of China social policy and places legal responsibility on families with elderly care, was examined by limiting it to the period up to the present, considering the year 1950 when the Marriage Law came to power as the beginning. Findings from the study show that China, which created a new synthesis between capitalism and socialism, was greatly affected by the rapid demographic change, economic growth, and changing social norms. These developments put pressure on the traditional family-based elderly care system and it is forcing long-standing values between family and the elderly population.

Key Words: Family support, Family responsibility (filial piety) law, Social policy, Elderly.

1. Giriş

Sanayi devrimi ve devamında ortaya çıkan teknolojik ilerlemeler toplumsal düzende radikal değişimlere eş deyişle dönüşüme yol açmış, etkisini ve sınırını hemen her alana doğru genişletmiştir. Örneğin tıp alanındaki ilerlemeler ölüm oranlarını azaltarak insan ömrünün uzamasını sağlamış ve toplumsal yaşlanmanın da önünü açmıştır. Toplumsal düzeni yeniden şekillendiren yeni gelişmelerin belki de en önemli yansıması aile üzerinde görülmüştür. Süreç içerisinde geniş aile yapısı çözümlenerek çekirdek aileye dönüşmeye başlamış, yaşlı kuşağın aile içerisindeki bakımı konusu sosyal ve toplumsal bir sorun haline almıştır. Yaşlılık artık kişilik kuramcıları tarafından “çocukluk” ve “ergenlik” gibi sorunsal bir dönem olarak kabul edilirken (Eraslan ve diğ., 1995:231), bilimsel literatürde geniş bir tartışma alanı yaratmıştır. Bu tartışmalara kimler yaşlı olarak kabul edilmelidir, bakım ve gözetimlerinden kimler sorumlu olmalıdır gibi sorular eşlik etmiş ve yaşlılık öncelikle kronolojik, sosyolojik, fonksiyonel, biyolojik birçok alternatif yaklaşımla açıklanmaya çalışılmıştır. Nitekim insanın yaşamı boyunca geçirmiş olduğu diğer tüm aşamalar gibi kaçınılmaz ve herkes için

*Dr. Öğr. Üyesi, Karabük Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, borabalun@karabuk.edu.tr, ORCID: 0000-0002-4933-2271
Bu Yavına Atıfta Bulunmak İçin: Balun, B. (2021). Çin'de Aile Desteği ve Yaşlı Refahı: Aile Sorumluluğu (Evlada Dindarlık) Yasası Bağlamında Bir Değerlendirme. *Karabük Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi (UNIKA Toplum ve Bilim) Dergisi*, 1(1), 28-37.

geçerli bir olgu olan yaşlılık; örneğin çalışma yaşamında fonksiyonel açıdan bireyin belirli bir yaş sınırını aşması sonucu işgücü verimliliğinin, dolayısıyla gelir kazanma gücünün yitirilmesi şeklinde tanımlanmıştır (Çubuk, 1986:201). Bir diğer önemli konu olan bakım ve gözetimden kimler sorumludur sorusu sosyal politikanın ilgi alanında ele alınmaya çalışılmış; sosyal politikanın toplumda eşitlik, adalet ve güvenlik duygusunun sağlanması ve yaşatılması prensibi (Koray ve Topçuoğlu, 1995:2) üzerinden sosyal politika-yaşlılık arasında bağlantı kurulmuş (Altan ve Şişman, 2003:9-15) ve bu kitle özel olarak korunması gereken, bakım ve gözetim ihtiyacı duyan kesimler arasında gösterilmiştir (Altan, 2007:7). Değişen ve şiddeti artan ihtiyaçlar karşısında yaşlılara yönelik sosyal politikaların önemi her geçen gün biraz daha artarken, ülkeler alternatif yöntem ve önlemler geliştirmeye çalışmıştır (Taşçı, 2018:73-82). Yaşlı nüfusun bakım ve gözetimi konusunda ailelere yasal sorumluluk yükleyen yaklaşımları bu uygulamalar arasında göstermek mümkündür.

Özellikle Çin sosyal politikasının önemli bir parçası olan ve yaşlı bireylerin bakım ve gözetim görevinin aile sorumluluğu üzerine kurgulandığı Aile Sorumluluğu (Evlada Dindarlık/Filial Piety¹) Yasası, ülkedeki yaşlı nüfusun sorunlarının aşılması sürecinde önemli bir işleve sahiptir. Kapitalizm ve sosyalizm arasında yeni bir sentez oluşturan Çin, hızlı demografik değişim, ekonomik büyüme ve değişen sosyal normlardan fazlasıyla etkilenmiştir. Bununla birlikte, 1979 yılında yürürlüğe giren ve 2015 yılına kadar geçerliliğini sürdüren tek çocuk politikası da Çin nüfusunun yaşlanmasında önemli bir etki yaratmıştır. Zira bu politika ülke nüfusunun yaklaşık 1/5’inin 60 yaş ve üstü nüfustan oluştuğu demografik bir görünüm ortaya çıkartmıştır. Üstelik sürece şehir merkezlerinin hızla büyümesi, refah uygulamalarının yetersizliği, genç nüfusun ekonomik koşullarını iyileştirme yönündeki farklı şehirlerde yeni fırsatları yakalama çabalarının da eklenmesiyle yaşlı nüfusun sosyo-ekonomik konumu daha da zayıflamaya başlamıştır. Bu gelişmeler ise geleneksel aile temelli yaşlı bakım sistemi üzerinde ciddi bir baskı oluştururken, aile ve yaşlı nüfus arasındaki uzun süredir var olan değerler fazlasıyla zorlanmıştır. Kökenlerini Konfüçyüsçü öğretilerden alan, ihtiyaç sahibi ebeveynlere bakmak üzere çocuklarına yasal bir sorumluluk ve görev yükleyen Aile Sorumluluğu Yasası ise sürdürülebilir sosyal politikanın önemli bir parçası olmaya devam etmektedir.

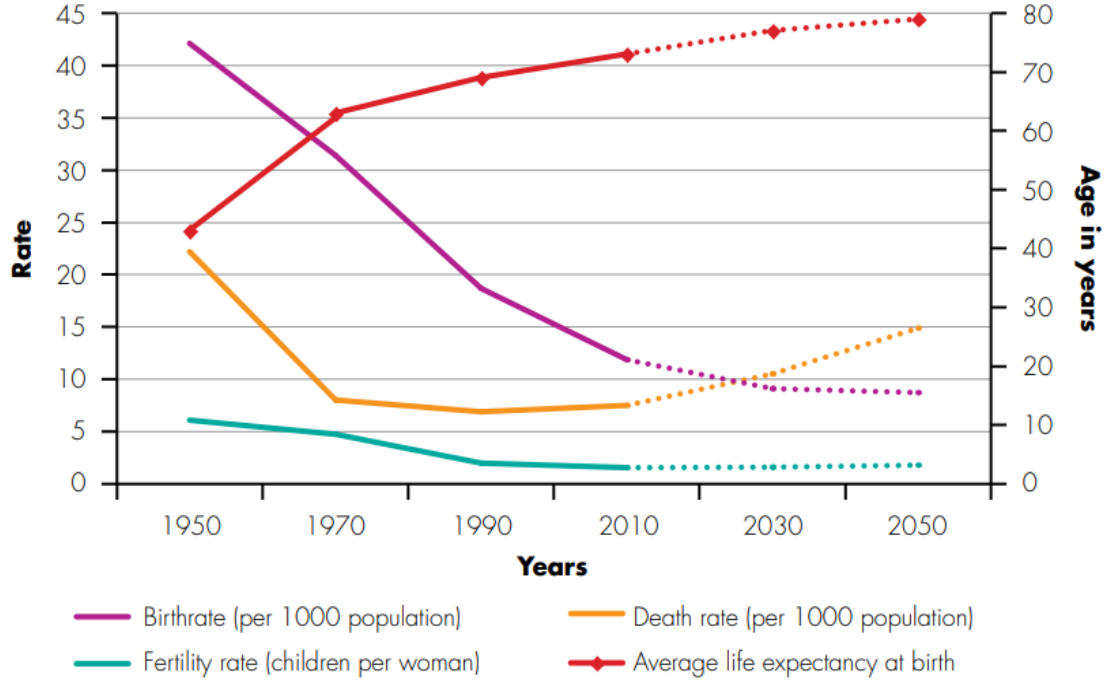
2. Sosyo-Demografik Görünüm

Sosyal politika uygulamalarının anlamlandırılmasında istihdam, eğitim, nüfus, sağlık gibi birçok sosyo-demografik gösterge kullanılmaktadır. Bu aşamada sosyo-demografik göstergenin önemli bir bileşeni olan nüfus yapısı Çin sosyal politikasının uygulama genişliği ve yönü konusunda fikir verebilecek veriler sunmaktadır. Hızla büyümeye devam eden ülke nüfusu 2010 yılında 1,339,72 milyondan, 2021 yılında 1.411,78 milyona ulaşmıştır. Nüfus artış hızı ortalaması 2000 yılında %0,57 iken, 2021 yılında %0,04 puan düşüşle %0,53 olarak ölçülmüştür. Yaş gruplarına göre nüfus dağılım profili nüfusun yaşlanmaya başladığını ortaya koymakta olup, 0-14 yaş grubu toplam nüfusun %17,95’ini (253,38 milyon); 15-59 yaş grubu toplam nüfusun %63,35’ini (894,38 milyon); 60 yaş ve üstü grup ise toplam nüfusun %18,70’ini (264,02 milyon) oluşturmaktadır. 60 yaş ve üstü nüfusta ise dikkat çekici başka bir tablo ortaya çıkmaktadır. Özellikle 65 yaş ve üstü nüfus, toplam nüfusun %13,50’ini (190,64 milyon) oluşturduğu anlaşılmaktadır (National Bureau of Statistics of China, 2021). Sadece 10 yıl önce yani 2002 yılında toplam nüfusun yaklaşık %8’inin (93,77 milyon) 65 yaş ve üzeri nüfustan oluştuğu dikkate alındığında, yaşlı nüfus problemi ülke açısından çözülmesi gereken bir soruna dönüşmektedir (National Bureau of Statistics of China, 2004:10). Üstelik bu konudaki daha eski tarihli referanslar nüfusun yıllar içerisinde istikrarlı bir şekilde yaşlanmaya devam ettiğini göstermektedir (Grafik.1). Bununla birlikte Çin’in yakalamış olduğu nüfus yaşlanma hızının düşük-orta-yüksek gelirli ülkelerden daha yüksek düzeyde seyrettiği de özellikle vurgulanmalıdır. Örneğin 60 yaş ve üzeri nüfusun ülke nüfusuna oranının 2040 yılında %28’e (402 milyon) çıkması öngörülmektedir. Bu projeksiyon, 2021 yılında 60 yaş ve üstü grubun toplam nüfus içerisindeki payının %18,70 (264,02 milyon) olduğu gerçeğiyle değerlendirildiğinde 2 katına yakın bir artış

¹Evlada Dindarlık Yasası olarak bilinen bu yasa birçok ülkede uygulama alanı bulmuştur. Yasa, ihtiyaç sahibi ebeveynlere (bazı durumlarda akrabalara) bakmak üzere çocuklara yasal bir sorumluluk ve görev yüklemektedir.

anlamına gelmektedir. Bu analizi tamamlayıcı bir diğer faktör olan ortalama yaşam süresine bakıldığında, 1950 yılında 43,8 olan ortalama yaşam süresinin, 1975 yılında 65,5’e, 2020 yılında 77,5’e ulaşmış olup (Worldometers, 2021), 2050 yılında ise 83,75’e çıkacağı öngörülmektedir (UN, 2021).

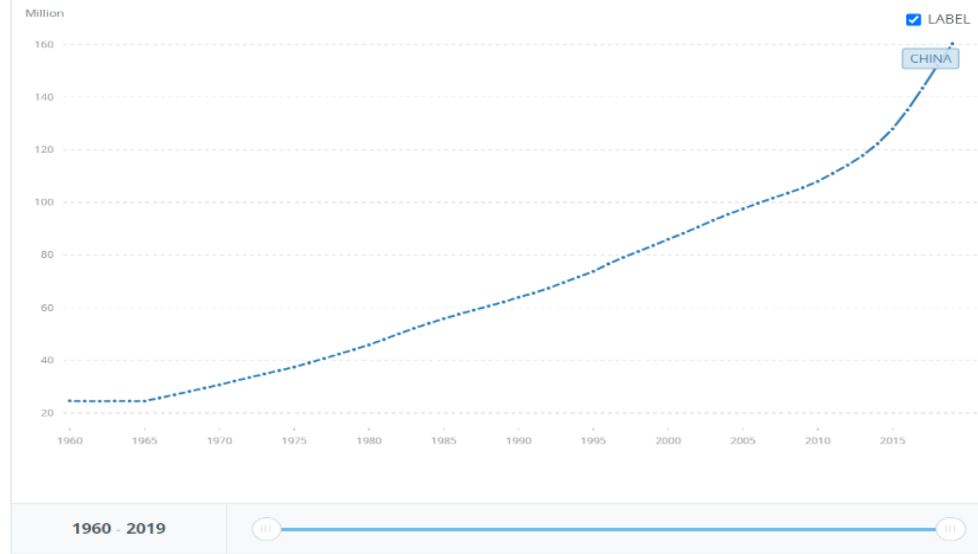
Grafik 1. Demografik Dönüşüm (1950-2050)

Kaynak: WHO, 2015, s.2.

Azalan doğum oranları ve artan yaşam beklentisiyle orantılı olarak yaşlı nüfustaki artışın etkisi sosyo-ekonomik performansa da yansımaktadır. Bu etkinin takip edilebileceği göstergelerden en önemlisi yaşlı bağımlılık oranıdır. Nitekim yaşlı bağımlılık oranındaki artışlara paralel olarak emekli aylıkları ve sağlık hizmetlerini finanse etme konusu ülke üzerinde önemli bir baskı oluşturmaktadır. Zira Çin yaşlı bağımlılık oranları istikrarlı bir yükseliş eğilimi göstermekte olup (Grafik.2), 2017 yılında bu oran %17 olarak ölçülmüştür (IndexMundi, 2021a). Bununla birlikte, yaşlı nüfusa yönelik özel yaklaşımlar sosyal politika pratiklerinde de izlenebilmektedir. Bu noktada referans olarak sunulabilecek yaşlı nüfusun bakım ve sosyal desteğine yönelik anayasa ve kanunlarla desteklenen (The Constitution law of People's Republic of China, 1982, Md.:49; Marriage Law, 2001, Md.:30; Elderly Law, 1996, Md.:3-20-27-41) birçok uygulama bulunmaktadır. Toplum hizmet merkezleri ve sosyal yardım kurumlarınca gerçekleştirilen faaliyetler bu uygulamalar arasında önemli bir yer tutmaktadır. Örneğin 2020 yılı itibariyle ülkede 38 bini yaşlı, 735'i çocuk bakım kuruluşu olmak üzere 40 bin civarında sosyal yardım kurumu bulunmakta ve bu kurumlar ihtiyaç sahiplerine bakım ve barınma hizmeti sağlamaktadır. Bahse konu hizmetlerden yararlananların sayısı 8.238 milyonu yaşlı, 98 bini çocuk olmak üzere toplamda 8.509 milyondur. Ayrıca huzurevi yatak sayısı, 1.000 yaşlıya 26 yatak düşecek düzeydedir. Yaşlı nüfusunda dahil olduğu dezavantajlı gruplara yönelik başka bir sosyal politika uygulaması ise toplum hizmet merkezi uygulamasıdır. 2020 yılı itibariyle Çin’de 29 bin toplum hizmeti merkezi ile 393 bin toplum hizmet istasyonu bulunmaktadır. (National Bureau of Statistics of China, 2021a).

Grafik 2. 65 Yaş Üstü Yaşlı Bağımlılık Oranı (1960-2019)

Kaynak: The World Bank, 2021.

Yaşlılar açısından sosyal politika uygulamalarının bir diğer önemli bileşeni sosyal güvenlik sistemidir (Elderly Law, 1996, Md.:3-20-21). Çin sosyal güvenlik sistemi 5 zorunlu sigorta planı (emeklilik fonu, sağlık sigortası, endüstriyel yaralanma sigortası, işsizlik sigortası ve annelik sigortası) ile sadece Çin vatandaşlarının yararlandığı bir konut fonundan oluşmaktadır. Fakat sosyal güvenlik kanunu, merkezi otorite tarafından yasalaştırılmış olmasına rağmen, yerel otoritelerin sosyal güvenlik sisteminin idaresinde önemli bir role sahip olması ve her bir sigorta uygulamasında çalışan ve işveren katkı oranlarının belirlenmesi sürecinde takdir hakkına sahip olmasından dolayı ülke içerisinde -çok büyük sapmalar bulunmasa da- farklı uygulamalar ortaya çıkmıştır (Yun, 2014:111-112). Örneğin yaşlılıkta önemli bir gelir güvenliği uygulaması olan emeklilik sistemi sadece kentsel alanlarda çalışan işçi ve memurları kapsayan iki kurumsal mekanizma şeklinde uzun yıllar varlığını korumuştur. Fakat 2009 yılında başlayan ve 2011, 2014 ve 2015 yıllarında devam eden bir dizi reform ile emeklilik sistemi yeniden yapılandırılmıştır. Bu doğrultuda sosyal sigorta programına katılmayan kırsal ve kentsel nüfusa yönelik olarak (Elderly Law, 1996, Md.:20-22-25) bir emeklilik planı oluşturulmuş; memurlar ile kentsel işçilerin sosyal sigorta programı birleştirilmiştir. Nihayetinde 366 milyon kent sakini temel yaşlılık sigortası kapsamına, 477 milyon kırsal bölge sakini ise yeni tip kırsal yaşlılık sigortasına dahil edilmiş ve ulusal bir kapsam sağlanmıştır (National People's Congress, 2015; ILO, 2017:82). Bununla birlikte fikir vermesi açısından sosyal güvenlik sistemi-sağlık harcamaları arasındaki ilişkiye odaklanıldığında, sağlık harcamalarının sosyal güvenlik sistemi içerisinde önemli bir yer tuttuğu anlaşılmaktadır. Zira 2017 yılındaki sağlık harcamalarının GSYİH’ye oranı %5,2 düzeyinde gerçekleşmiştir. Fakat bu oran küresel düzeyde kıyaslandığında, Çin’in dünya ortalamasının altında bir performans göstermekte olduğu ve 188 ülke arasında 127. sırada yer aldığı görülmektedir (IndexMundi, 2021).

3. Aile Desteğine Yönelik Yasal Uygulamaların Öncü Aşaması: Komünist Parti İktidarı ve Evlilik Yasaları

Komünist Partinin 1949 yılında iktidara gelmesiyle birlikte, Sovyetler Birliği’ne göre modellenmeye çalışılan bir refah devleti sistemi kurulmuştur (Hasmath ve Macdonald, 2017:2). Yeni sistem içerisinde bireyin devlete olan sadakati güçlendirilmeye ve sosyo-ekonomik tüm alanlarda bu anlayışın yerleştirilmesine çalışılmış, ülke refahı açısından ağır sanayinin geliştirilmesi temel ve öncelikli hedef olarak belirlenmiştir. Bu stratejinin doğru işlemesi için ağır sanayide işçilik maliyetinin düşük tutulması ve işçinin kendisini işine adanması ön koşul haline gelmiştir. Dolayısıyla bu koşullar altında yapılandırılmaya çalışılan refah devleti anlayışı aynı zamanda sanayinin desteklenmesine yönelik işgücü ihtiyacının karşılanmasına da yardımcı olmuştur (Li, 2012:1). Komünist Parti’nin devlet yönetimine yönelik bir diğer önemli yaklaşımı millileştirme ve

kolektivizasyon uygulamalarıyla ortaya çıkmıştır. Toplumsal organizasyon sürecinde şehirlerdeki aile işletmeleri devletleştirilmeye (millileştirme), köylerdeki aile çiftlikleri de kolektifleştirilmeye başlanmıştır. Bu yapılanma sürecine şehirlerde devlet hizmeti sunan işçilere yönelik refah devleti uygulamaları eşlik etmiş; emeklilik, barınma, emeklilik sonrası tıbbi bakım gibi konularda istihdama dayalı bir sosyal güvenlik sistemi geliştirilmiştir. Bahse konu sosyal güvenlik sistemiyle özellikle yaşlıların aileden bağımsız şekilde sosyo-ekonomik yaşamlarını devam ettirmeleri hedeflenmiştir. Fakat refah devleti uygulamaları şehir nüfusuyla sınırlı kalmamıştır. Kır nüfusunu oluşturan yoksul ve savunmasız gruplara yardım amacıyla da Komünist Parti tarafından Çin’in en eski sosyal güvenlik programı olan Beş Garanti Sistemi (Five Guarantees System/FGS) geliştirilmiştir. Bu sistem ile ihtiyaç sahiplerine yönelik gıda, giyim, barınma, tıbbi bakım ve cenaze masraflarında yardım sağlayan bir sosyal destek sistemi oluşturulmuş ve sosyal kurumlar güçlendirilmiştir (Leung, 1997:88-89). Bununla birlikte, sosyal hizmet sunumu devlet tarafından tekelleştirildiğinden dolayı, şehir nüfusu devletin ulusal istihdam politikasından yararlanmaya başlamıştır. Örneğin işgücü büroları tarafından bir kez işe atanan işçi yaşam boyu istihdam edilir olmuştur. Fakat sadece şehir merkezlerindeki nüfusun faydalanabildiği, devlet tarafından sunulan sağlık, eğitim ve kültür hizmetlerinin de etkisiyle devlet-birey arasında farklı bir bağımlılık ilişkisi ortaya çıkmıştır. Bu bağımlılık, Komünist Partiye özgü istihdam birimi olan “Danwei”lerin çalışma yaşamında etkin olmasıyla birleşince, çalışan inisiyatifi ve özerkliğini sınırlayıcı bir etki ortaya çıkmıştır. Devlet sosyal politika, istihdam ve refahın sağlanmasında diğer aktörleri dışlayıcı ve merkezi bir rol üstlendiğinden sistem zamanla otoriterleşme eğilimine girmiş ve halkın sosyal yaşamının devlet tarafından dikte edildiği, ailenin toplum üzerindeki etkisinin sınırlandırıldığı ve karşılığında bireysel ihtiyaçlar için devlete güvenme dışında bir alternatifin kalmadığı sosyolojik bir yapı ortaya çıkmıştır (Mok, 2005:401-402).

Bununla birlikte gerek yaşlı ve çocukların bakımı ile barınması noktasında ortaya çıkan yetersiz uygulamalardan, gerekse de konut planlamasının ve hareketliliğinin merkezi otoriteye sınırlandırılması ile ülke ekonomik şartlarının kötüleşmeye başlaması gibi sistemden kaynaklanan problemlerden dolayı aileler önemli bir işlev üstlenmeye devam etmiştir. Yaşlılar açısından ailenin konumunu güçlendiren bir diğer uygulama ise ikame sistemi olmuştur. Ebeveynlerin emekli olması durumunda çocuklarının istihdamına imkân tanıyan ikame sistemi (the replacement system) bu süreçte aile birlikteliğini -bağımlılığını- güçlendirmeye devam eden önemli bir unsura dönüşmüştür (Whyte, 1995:1008). Ayrıca 1950 yılında yürürlüğe giren Evlilik Yasası da ailenin toplumsal gücünü pekiştiren önemli katkılar yapmış ve yaşlı bireylerin aileler tarafından desteklenmesi yasal bir zorunluluk haline getirilmiştir (Diamant, 2000:193). Dolayısıyla söz konusu yasayla yaşlıların, yetişkin bir çocuğunun yanında yaşama ve bir dereceye kadar da ekonomik güvenceye sahip olmasına çalışılmıştır (Li, 2001).

Fakat yıllar içerisinde Komün sistemi zayıflamaya başlamıştır. Bu gelişme toplumsal pek çok ihtiyaca yönelik soru işaretlerini arttırırken, örneğin bu sistemin beslediği ve özellikle yaşlılar açısından önemli bir garanti olarak görülen ve Çin’in en eski sosyal güvenlik programı olan Beş Garanti Sisteminin sürdürülebilirliğini de etkilemiştir (Zhang ve Goza, 2005). Bu ve benzeri negatif düzeyde ortaya çıkan toplumsal ve sosyo-ekonomik olguları aşacak temel çözüm ise piyasa merkezli anlayışta görülmüştür. Zira 1970’lerin sonundan itibaren Çin toplumsal bir reform dönemine girmiş, merkezi otoritenin kontrolündeki planlı ekonomi anlayışı terk edilerek piyasa merkezli bir ekonomik büyüme modeline geçilmiştir. Bu modelin sürdürülebilirliği açısından ise nüfus önemli bir faktör olarak değerlendirilmiş ve nüfus artış hızını yavaşlatmak üzere tek çocuk politikası benimsenmiştir. Süreçle birlikte aile üyelerinin kentsel istihdam için kırsal alanları terk etmeleri, geleneksel geniş aile tipinin çözülmesi, ortalama yaşam süresinin uzaması gibi nedenler yaşlılara yönelik geleneksel aile destek sisteminin oldukça zayıflamasına neden olmuştur. Nitekim ailenin yaşlanan ebeveynlerini destekleme kapasitesi gerilerken, yaşlı bakımı ve gözetimi önemli bir probleme dönüşmüştür (Dai, 2019:4-5). Ancak yaşlıların asli sorumluluğu ailede kalmaya devam etmiş ve 1996 yılında çıkarılan

Yaşlıların Haklarının ve Çıkarlarının Korunması Hakkında Kanun² (Aile Sorumluluğu Yasası), yaşlıların bakım ve gözetimi konusunda öncelikle ailelerine bağımlı olmalarını sağlamıştır (Elderly Law, 1996, Md.:1).

4. Aile Desteğine Yönelik Yasal Uygulamalardaki Mevcut Durum

Yaşlılara yönelik aile sorumluluğu (Xiào/Filial Piety), Çin kadim kültüründe varlığını sürdürmüş olup, ülke sosyal politikasının geleneksel formları arasında gösterilebilir. Nitekim saygı temelli aile sorumluluğu Çin’li filozof Konfüçyüs’ün (Classic of Filial Piety) çalışmasında dahi ifade edilmiştir. Fakat toplum açısından oldukça önemli bir noktada kurgulanan ve bir tür manevi dayanışma yöntemi olan bu modelin zamanla çözülmeye başlaması üzerine (Dong, 2016:1429), yasal mevzuatla tedbir alınmaya çalışılmıştır. Bu düşünce doğrultusunda 1950 yılında yürürlüğe giren ve bir önceki bölümde bahsedilen Evlilik Yasası ailelere sorumluluk yüklemiş ve bu yaklaşım 1980 ve 2001 tarihli Evlilik Yasalarında (Marrige Law) da tekrarlanmıştır (National People's Congress, 1980; National People's Congress, 2001). Aynı şekilde yaşlı bakımı konusunda aile sorumluluğunu şekillendiren en önemli hukuki metin 1996 yılında yayımlanan Yaşlıların Hak ve Menfaatlerinin Korunmasına yönelik Aile Sorumluluğu Yasasıdır (Elderly Law)³.

1996 Yılında çıkartılan Yaşlıların Hak ve Menfaatlerinin Korunmasına yönelik Aile Sorumluluğu yasası, yaşlıların bakım ve sorumluluğunun esas olarak aile sorumluluğu (destekçi) felsefesi üzerine kurgulandığı bir belgedir (Elderly Law, 1996, Md.:10). Yasa çerçevesinde yaşlı birey, 60 yaş ve üstü nüfus şeklinde tanımlanmakta (Md.:2), yaşlılara ayrımcılık yapmak, hakaret etmek, kötü muamele etmek veya terk etmek yasaklanmaktadır (Md.:4). Aile sorumluluğu, yaşlı destekçisi (yaşlıların oğulları ve kızları ile koşullara göre yaşlılara bakma yükümlü diğer kişiler) şeklinde teknik bir tabirle tanımlanmakta (Md.:11) ve bu kesim yaşlıların bakımını üstlenmek ve özel ihtiyaçlarını karşılamak üzere görevlendirilmektedir (Md.:12-13). Destekçiler, yaşlıların zamanında tedavi ve bakım görmelerini sağlayacak ve maddi güçlük çeken yaşlıların tıbbi masraflarını karşılamakla yükümlüdürler (Md.:15). Yasadaki diğer bir ilginç yaklaşım mahalle ve köy komitesi uygulamasıdır. Bu komiteler yaşlıların taleplerini resmi makamlara iletmek, yasal hak ve menfaatlerini korumak ve onlara hizmet etmek üzere kurulmuştur (Md.:6-45). Fakat söz konusu yasanın bütünü dikkate alındığında, sorumluluk sadece aile ile sınırlandırılmıştır şeklinde bir yorum getirmek yetersiz bir yaklaşım olacaktır. Aile sorumluluğu her ne kadar bakım ve gözetim çerçevesinde tanımlanmış olsa da yasanın bütünü dikkate alındığında manevi sorumluluk düşüncesinin daha yoğun olduğu düşünülmektedir. Nitekim devlet yaşlıların bakım ve desteği konusunda ihtiyaç duyulan sigorta uygulamalarının hayata geçirilmesini yasa çerçevesinde ilke olarak üstlenmiştir (Md.:3). Ayrıca mahalle ve köy komiteleri de sürecin önemli bir parçası olarak görülmüş, toplumun tamamına yaşlıların manevi bütünlüğünün korunması ve geliştirilmesi yönünde ödevler yüklenmiştir (Md.:5-6).

Söz konusu yasada yıllar içerisinde gerçekleşen değişimin izlerine bakıldığında, yaşlılara yönelik aile temelli ilkelerin genel çerçevesiyle korunmaya çalışıldığı anlaşılmaktadır. Fakat ilgili yasanın bazı maddelerinde hak ve sorumlulukların yeniden tanımlandığı görülmektedir. Örneğin 1996 yılındaki yasada Devletin yaşlılara yönelik sorumlulukları tanımlanırken “Devlet” (Elderly Law, 1996, Md.:3) yaklaşımının, 2018 yılındaki yasada “Devlet ve toplum” şeklinde biraz daha ayrıntılı tanımlanmaya çalışıldığı anlaşılmaktadır (Elderly Law, 2012, 2015, 2018, Md.:3-4). Bir diğer farklılık, 1996 tarihli yasada yer verilmeyen ve daha sonraki yasalarda kurulması öngörülen fon mekanizmasıyla ortaya çıkmıştır (Elderly Law, 2012, 2015, 2018, Md.:6). Bununla birlikte yaşlıların hastalık durumunda bakım ve gözetiminden sorumlu yaşlı destekçilerinin pozisyonu tanımlanırken,

²Bu yasa Çin kadim kültüründeki Konfüçyüsçü yaklaşımında etkisiyle Evlada Dindarlık/Filial Piety yasası olarak bilinmektedir.

³Fakat bu yasa içeriğinde büyük değişiklikler olmamakla birlikte, Çin Ulusal Halk Kongresi Daimî Komitesi'nin aldığı kararlar doğrultusunda birincisi 28 Aralık 2012 tarihinde, ikincisi 24 Nisan 2015 tarihinde ve sonuncusu 29 Aralık 2018 tarihinde olmak üzere 3 kez değişikliğe uğramıştır.

1996 yılındaki yasada “hastalıktan muzdarip yaşlıların tıbbi masraflarını ödeyecek ve onlara bakım hizmeti vereceklerdir” şeklinde biraz katı ifadelerle yer verilmiştir (Elderly Law, 1996; Md.:12). Müteakip yasalarda ise yaşlı destekçilerinin pozisyonu “yaşlıların zamanında tedavi ve bakım görmelerini sağlayacak ve maddi güçlük çeken yaşlıların tıbbi masraflarını karşılamakla yükümlüdürler” şeklinde daha yumuşak bir dil tercih edilmiştir (Elderly Law, 2012, 2015, 2018, Md.:15).

5. Aile Desteği Uygulamasına Dair Güncel Tartışmalar

Çin geleneksel toplum yapısı, yasalar ve sosyal politika anlayışında, yaşlı bireylerin bakım ve gözetimi ailenin temel sorumlulukları arasında kabul edilmektedir (Marriage Law, Md.:30; Elderly Law, 1996, Md.:10). Aileler küçülürken ve daha fazla sayıda evli çocuk ebeveynlerinden ayrı yaşamaya başlamış olsalar dahi aile arasındaki yakın ilişki canlı tutulmaya çalışılmaktadır. Örneğin evli çocuklarından ayrı yaşamayı tercih eden yaşlılar, her şeye rağmen çocuklarının yakınında yaşamaya çalışmakta, eşleri öldüğünde veya sağlıkları bozulduğundaysa çocuklarıyla yaşamaya devam etmektedirler. Üstelik bu destek sadece aile üyeleriyle sınırlı kalmamakta, bir akrabalık ilişkisi içinde olan ancak ayrı hanelerde bağımsız olarak yaşayan ve birkaç ailenin oluşturduğu sosyal ilişki modeli olan aile ağlarıyla da desteklenmektedir. Zira aile ağı, önemli bir karşılıklı yardımlaşma ve etkileşim kaynağını oluşturmaktadır. Ağa bağlı üyeler, aile eksenli etkileşime katkıda bulunmakta (ziyaretler, yemek paylaşımı, hediye ve para alışverişi, manevi destek, hasta ve çocuklara bakmak gibi) ve ihtiyaç halinde ev işlerine yardım etmektedirler (Leung, 1997:94).

Ailelerin yaşlı bakımı ve sorumluluğu konusunda yapılan çalışmalar, ailelerin bakım sürecindeki rolüne dair birtakım özellikler ortaya koymuştur. Örneğin şehir merkezinde yaşayan erkek yaşlılar bakıcı olarak eşlerine daha bağımsızken, kırsal alanda yaşayan yaşlılar ise şehirdekilere göre çocuklarına daha fazla güvenmektedirler (Leung, 1997:95). Bununla birlikte, bu yaklaşımın sürdürülebilirliği demografik gelişmelerle değişmeye başlamış; 1987 yılında 60 yaş üstü yaşlıların %82,2’si çocuklarıyla birlikte yaşarken, 1990 yılında bu oran %70’e gerilemiş (Leung, 1997:94), günümüzde ise 60 yaş üstündekilerin neredeyse yarısı çocuklarından ayrı yaşar olmuştur (Serrano ve diğ., 2017:789).

Artan sayıda yaşlının ayrı yaşamaya başlaması ve aile sorumluluğunun yetersiz kaldığı noktada daha özel ve kurumsal bir yaklaşım olan bakım evi seçeneği de devreye girmiştir. Bu konudaki tespitlere bakıldığında, yaşlıların yaklaşık %60’ının, çocukları bakım sağlayamadığında veya onlara yük olmak istemediklerinde kurumsal bakım aradığı anlaşılmaktadır. Aynı zamanda şehirde yaşayan yaşlıların %49’unun günlük bakım ve yardıma ihtiyaç duyduğu, %25’inin ise ev içi faaliyetlerde yardım edecek yardımcıya ihtiyacı olduğu belirtilmektedir. Bununla birlikte, kentsel alandaki kurumsal evde bakım hizmetlerinin yaşlıların sadece %16’sının ihtiyacını karşıladığı ifade edilmektedir (WHO, 2015:32).

Günümüzde gelinen noktada, aile destekli sistemin çözülmeye başlamasıyla birlikte yasal cezalandırma politikaları devreye girmiştir. Örneğin Çin’in en büyük şehri olan ve her 3 kişiden 1’inin 60 yaşın üzerinde olduğu Şangay bu politikayı benimseyen şehirler arasındadır (Shanghai Municipal People’s Congress, 1998). Yasa çerçevesinde yaşlıları koruma ve bakımı konusunda yetersiz görülen çocuklara yaptırım yoluna gidilmektedir. Bu kapsamda yaşlı ebeveynlerine karşı sorumluluğunu ihlal edenlerin isimlerinin kamuoyu ile paylaşılmasına karar verilmiş ve bireysel banka kredilerine ulaşımlarını kısıtlamak üzere “kara liste” uygulaması prensip olarak benimsenmiştir. Bu sayede birey isminin ifşa edilmesiyle hem manevi olarak cezalandırılmış hem de banka hesabı açmaktan, ev satın almaktan, iş kurmaktan kısıtlanmış olmaktadır (Dong, 2016:1429).

Sonuç ve Değerlendirme

Aile Sorumluluğu (Evlada Dindarlık) yasaları, Çin gibi oldukça kalabalık nüfusa sahip bir ülkede devletin kurumsal olarak yetersiz kaldığı alanlarda tamamlayıcı ve aynı zamanda sosyal

gerilimleri dengeleyici olmak üzere 2 temel görevi yerine getirmektedir. Dolayısıyla bu sistem sosyal politika uygulamalarının önemli bir parçasını oluşturmaktadır. Bahse konu yasalar, yetişkin çocukların kendi ihtiyaçlarını karşılayamayan ebeveynlerini geniş ölçüde manevi, yeterli miktarda ise maddi olarak desteklemeleri için yasal bir görev anlamına gelmektedir. Ayrıca bu yasa, yetişkin çocukların yaşlanan ebeveynlerine ne ölçüde bakması gerektiğine dair karşılıklılık ve ihtiyaç olmak üzere 2 prensibi de içeriğinde barındırmaktadır. Karşılıklılık prensibi, ebeveynlerin çocuklarını yetişkinliğe kadar desteklemek için yaptıkları fedakarlıkların telafi edilmesi gerektiğine dair yaygın inanca dayanmaktadır. İhtiyaç prensibi ise yaşlının daha teknik çerçevede değerlendirilmesine dayanmakta ve devlet tarafından da desteklenmeyi gerektirecek kadar fakirlik koşulu dikkate alınmaktadır.

Kökenlerini kadim kültürden alan bu tür yasalar, sosyo-demografik değişimle ilişkili tüm sorunları çözebilecek kapasitede olmasa da kaynakları sınırlı ve nüfusu kalabalık ülkelerde yaşlıların sosyal ilişkilerini sürdüreceği ve evde bakımı gerektiren temel sağlık uygulamalarına yardımcı olacak bir sistem yaratmıştır. Fakat söz konusu yasalar sorumluluk anlayışını sadece aile ile sınırlandırmamıştır. Sosyal destek noktasında köy ve mahalle komiteleri ile sosyo-ekonomik yardımlarda devlet bu sistemin tamamlayıcı unsurları arasında yer almaktadır. Bu sistem ayrıca devlet-vatandaş arasında önemli bir denge unsuru olarak da görülmektedir.

Mevzuat da ebeveynlerine bakmayan çocuklara her ne kadar çok net cezalar öngörülmesine de yaşlıların sağlık ve sosyal ihtiyaçlarının göz önünde bulundurulması gerektiğine dair yasal bir teşvik söz konusudur. Fakat ebeveynler bakım konusunun veya yasal menfaatlerinin ihlal edildiğini düşündüklerinde mahkemelere başvuru hakkına sahip olmaktadır. Örneğin bu kapsamda 2017 yılında 8.647 dava açılmıştır. Bununla birlikte Şangay örneğinde olduğu gibi yöntem olarak manevi cezalandırmalarda uygulanabilmektedir.

Küresel bir fenomene dönüşen nüfusun yaşlanması sorunundan Çin’de nasibini almıştır. Bu sorunu aşmak için merkezi otorite 1979-2015 yılları arasında uygulanan tek çocuk politikasından vazgeçmiştir. Fakat bu süreçte nüfusun daha da yaşlanmasıyla birlikte, yaşlı nüfusun ülkenin uzun vadeli dengeli gelişimi üzerinde baskı oluşturmaya başlamıştır. Özellikle de yaşlıların ve yoksulların kendi başının çaresine bakmasına neden olan refah sistemindeki ciddi gerilemeler literatürde sıklıkla vurgulanmaktadır. Bununla birlikte aile yapısındaki dönüşümler, nüfus artış hızının düşmesi, nüfusun yaşlanması, yaşam süresinin uzaması ve sosyo-ekonomik koşulların farklılaşması yaşlıların aile içerisindeki konumunu değiştirirken; klasik aile yapısı içerisinde sürdürülmeye çalışılan yaşlı bakımı ve gözetimi konusunda sorunlar ortaya çıkmıştır. Bu etkinin izleri tek başına yaşamaya başlayan ebeveyn oranlarında da izlenebilmektedir. Günümüzde yaşlı nüfusun neredeyse yarısı çocuklarından ayrı yaşamaya başlamıştır. Bu gelişme yaşlılara yönelik sosyal politika uygulamalarının daha da güçlendirilmesi gerektiği yönünde özel bir anlam ifade etmektedir.

Kaynakça

- Altan, Ö., Z. (2007). Sosyal Politika. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayını No: 1744, 1. Baskı, Haziran.
- Altan, Ö., Z. ve Şişman, Y. (2003). Yaşlılara Yönelik Sosyal Politikalar. Kamu-İş, 7 (2).
- Çubuk, A. (1986). Sosyal Politika ve Sosyal Güvenlik. Ankara: Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Yayın No: 18.
- Dai, W. (2019). V-Shaped Responsibility of China’s Social Welfare for the Elderly: Based on Analyzing Historical Evolution and Future Sustainability. Sustainability, 11 (8).
- Diamant, N., J. (2000). Re-Examining the Impact of the 1950 Marriage Law: State Improvisation, Local Initiative and Rural Family Change. The China Quarterly, No. 161.
- Dong, X. (2016). Elder Rights in China. JAMA Internal Medicine, 176 (10).
- Eraslan, A., İnaneri-Sakarya, F., Çubukçuoğlu, H., Ögat, B., Sevil, H., S., İnce, İ., Seydibeyoğlu, T., Tunacan, J., Eroğlu, K., Hablemitoğlu, Ş., Gönen, E. ve Şen, Ş. (1995). Yaşlılık ve Sosyal Hizmetler Grup Raporu.

2000’li yıllara Doğru Sosyal Devleti Gerçekleştirilmesinde Sosyal Hizmetlerin Yeri ve Önemi, 4. Ulusal Sosyal Hizmetler Konferansı, Sosyal Hizmet Uzmanları Derneği Genel Merkezi Yayını, Sayı: 1.

- Hasmath, R. ve Macdonald, A. (2017). Beyond Special Privileges: The Discretionary Treatment of Ethnic Minorities in China’s Welfare System. *Journal of Social Policy*, 47 (2).
- ILO. (2017). World Social Protection Report 2017–19 Universal Social Protection to Achieve the Sustainable Development Goals. International Labour Office, Geneva: ILO, First Published.
- IndexMundi. (2021). China Health Expenditures and Country Comparasion. https://www.indexmundi.com/china/health_expenditures.html (Erişim Tarihi: 08.04.2021).
- IndexMundi. (2021a). China Dependency Ratios. https://www.indexmundi.com/china/dependency_ratios.html (Erişim Tarihi: 08.04.2021).
- Koray, M. ve Topçuoğlu, A. (1995). Sosyal Politika. Bursa: Ezgi Kitabevi Yayınları, Gözden Geçirilmiş ve Yenileştirilmiş 3. Baskı.
- Leung, J., C., B. (1997). Family Support for the Elderly in China: Issues and Challenge. *Journal of Aging & Social Policy*, 9 (3).
- Li, K., W. (2001). The Two Decades of Chinese Economic Reform Compared (2001). *China and World Economy*, No. 2.
- Li, B. (2012). Welfare State Changes in China since 1949. *The Routledge Handbook of the Welfare State*, Edition: 1, Chapter: 22, https://www.researchgate.net/publication/264432757_Welfare_State_Changes_in_China_since_1949 (Erişim Tarihi: 19.04.2021).
- Mok, K., H. (2005). *Governing through Governance: Changing Social Policy Paradigms in Post-Mao China*. Asian Development Bank.
- National Bureau of Statistics of China. (2004). *Women and Men in China Facts and Figures 2004*. Department of Population, Social, Science and Technology, National Bureau of Statistics, August.
- National Bureau of Statistics of China. (2021). Main Data of the Seventh National Population Census. http://www.stats.gov.cn/english/PressRelease/202105/t20210510_1817185.html (Erişim Tarihi: 23.04.2021).
- National Bureau of Statistics of China. (2021a). Statistical Communiqué of the People's Republic of China on the 2020 National Economic and Social Development. http://www.stats.gov.cn/english/PressRelease/202102/t20210228_1814177.html (Erişim Tarihi: 23.04.2021).
- National Bureau of Statistics of China. (2021b). Households' Income and Consumption Expenditure in 2020. http://www.stats.gov.cn/english/PressRelease/202101/t20210119_1812523.html (Erişim Tarihi: 23.04.2021).
- National People's Congress. (1980). Marriage Law of the People's Republic of China [Expired]. Order No.9 of the Chairman of the Standing Committee of the National People's Congress. <http://en.pkulaw.cn/display.aspx?id=301e4a5a3f0ca573bdfb&lib=law> (Erişim Tarihi: 04.04.2021).
- National People's Congress. (2001). Marriage Law of the People's Republic of China (2001 Amendment). Decision of the Standing Committee of the National People's Congress. <http://en.pkulaw.cn/display.aspx?id=7c48c78383e78b79bdfb&lib=law> (Erişim Tarihi: 04.04.2021).
- National People's Congress. (2015). Resolution of the Third Session of the 12th National People's Congress on the Report on the Implementation of the 2014 Plan for National Economic and Social Development and on the 2015 Draft Plan for National Economic and Social Development. Approved at the Third Session of the 12th National People's Congress on 15 March, 2015. <http://en.pkulaw.cn/display.aspx?id=dd73c3c166f770b1bdfb&lib=law&SearchKeyword=&SearchKeyword=> (Erişim Tarihi: 19.04.2021).

- National People's Congress (Elderly Law). (2012). Law of the People's Republic of China on the Protection of the Rights and Interests of the Elderly (2012 Revision). Order No. 72 of the President of the People's Republic of China.
- National People's Congress (Elderly Law). (20015). Law of the People's Republic of China on the Protection of the Rights and Interests of the Elderly (2015 Amendment). Order No. 24 of the President of the People's Republic of China.
- National People's Congress (Elderly Law). (2018). Law of the People's Republic of China on the Protection of the Rights and Interests of the Elderly (2018 Amendment). Order No. 24 of the President of the People's Republic of China.
- Shanghai Municipal People's Congress. (1998). Regulations of Shanghai Municipality on the Protection of Rights and Interests of the Aged People. Adopted at the 4th Session of the Standing Committee of the 11th Shanghai Municipal People's Congress on August 18, 1998.
- Serrano, R., Saltman, R. ve Ming, J., Y. (2017). Laws on Filial Support in Four Asian Countries. Bull World Health Organ, 95.
- Standing Committee of the Eighth National People's Congress of the People's Republic of China (Elderly Law). (1996). The Law of the People's Republic of China on Protection of the Rights and Interests of the Elderly. Adopted at the 21st Meeting of the Standing Committee of the Eight National People's Congress on August 29, 1996, promulgated by Order No. 73 of the President of the People's Republic of China on August 29, 1996, and effective as of October 1, 1996.
- Taşçı, F. (2018). Sosyal Politikada Dezavantajlı Gruplar: Tarih, Yaklaşım ve Uygulama. İstanbul: Kaknüs Yayınları: 849, 1. Basım.
- The Constitution law of People's Republic of China. (1982). Adopted at the Fifth Session of the Fifth National People's Congress and promulgated for implementation by the Announcement of the National People's Congress on December 4, 1982.
- The World Bank. (2021). Population Ages 65 and Above, Total – China. <https://data.worldbank.org/indicator/SP.POP.65UP.TO?end=2019&locations=CN&start=1960&view=chart> (Erişim Tarihi: 11.04.2021).
- UN. (2021). Life Expectancy at Birth, Females (Years). <https://data.un.org/Data.aspx?d=PopDiv&f=variableID%3A67> (Erişim Tarihi: 18.03.2021).
- WHO. (2015). China Country Assessment Report on Ageing And Health. Switzerland: World Health Organization.
- Whyte, M., K. (1995). The Social Roots of China's Economic Development. The China Quarterly, 144.
- Wordometers. (2021). China Demographics. <https://www.worldometers.info/demographics/china-demographics/> (Erişim Tarihi: 18.03.2021).
- Yun, Z. (2014). China's Social Security: Development and Prospects Based on Research Methods of Social Systems. International Journal of Business and Social Science, 5-7 (1).
- Zhang, Y. Ve Goza, F., W. (2006). Who Will Care for The Elderly in China? A Review of the Problems Caused by China's One-Child Policy and Their Potential Solutions. Journal of Aging Studies, 20.

SOSYAL HİZMETTE SANATIN KULLANIMI VE MÜZİK TERAPİSİ

Mustafa Emin AKÇİN* ve Oğuzhan ZENGİN**

Öz

Sanat, üstüne sayısız tanımlar yapılabilen herkese özünde farklı anlamlar ifade eden bir kavramdır. Temel olarak sanat iyi ve güzeli yaratma, iyi ve güzeli amaçlama olarak anlaşılabilmektedir. Sanat terapisi de sanatın bu yaratıcı sürecinden beslenerek insanların içsel dünyalarının dışavurumunu sağlar. Sanatsal faaliyetlerin bu yönüyle birçok terapi edici özelliği vardır. Sanat terapisinin farklı türlerinden biri de müzik ile terapi yöntemidir. Müzik terapisi bireylerin veya grupların bilişsel, duygusal ve sosyal ihtiyaçlarının karşılanması için müziğin kullanılmasıdır. Müzikle tedavi ve müziğin sosyal hayattaki yeri ilk insanlar tarafından fark edilmiş ve günümüze kadar birçok dönemde kullanılmıştır. İnsan refahı merkezli bir disiplin olan sosyal hizmet de uygulamalarında zaman zaman müzik terapisini kullanmaktadır. Bu çalışma müzik terapisinin gelişimi ve sosyal hizmette kullanımı üzerine odaklanmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Sanat terapisi, Müzik terapisi, Sosyal hizmet.

USE OF ART IN SOCIAL WORK AND MUSIC THERAPY

Abstract

Art is a concept that essentially means different meanings to everyone on whom numerous definitions can be made. Basically, art can be understood as creating the good and the beautiful, and aiming the good and the beautiful. Art therapy provides the expression of people's inner worlds by feeding on this creative process of art. Artistic activities have many therapeutic properties in this aspect. One of the different types of art therapy is music therapy. Music therapy is the use of music to address the cognitive, emotional, and social needs of a group or individual. Music therapy and the place of music in social life were noticed by the first people and have been used in many periods until today. Social work, which is a discipline centered on human well-being, also uses music therapy from time to time. This study focuses on the development of music therapy and its use in social work.

Key Words: Art therapy, Music therapy, Social work.

1. Giriş

Sanat denildiğinde neredeyse herkesin zihninde birtakım uğraşlar, olgular şekillenir. Belki ilk olarak aklımıza güzel bir tablo ya da ellerindeki enstrümanları ustaca çalan bir müzik grubu veya hafızamızdan silinmeyen bir tiyatro sahnesi gelebilir. Herkes sanatı bilir veya tanımlayabilir ya da öyle olduğunu düşünür. Sanat insanla birlikte var olmasından mıdır bilinmez insanoğluluyla hep iç içe olmuş, her zihinde o zihne özel kendine bir yer edinmiştir. O yüzden sanatı tanımlamak veya anlatmak hem oldukça kolay hem de zordur. Sanatın sanat ehilleri tarafından birçok farklı tanımı yapılmış birçok farklı şekilde anlaşılabilmeye çalışılmıştır. Öznel olarak sanatı biraz ifade etmeye çalışırsak eğer, sanat ve sanatsallığın etkisi uçsuz bucaksız bir deniz, sonsuz bir galaksi, tüm bunları içinde barındıran evren ya da bir diğer ifadeyle doğa olarak tanımlanabilir. Hatta doğanın kendisi, bir yansıması gibidir. Doğanın insanoğlu üzerindeki gücünü günlük yaşantımızda belki hissedemeyiz, hatta insanoğlunun doğaya üstünlük kurduğunu düşünebiliriz. Fakat doğa, evren her nasıl adlandırırsak adlandıralım, insanların yaşamı üzerindeki gücünü yeri geldiğinde bir doğal afet ile, yeri geldiğinde sadece mikroskopla görülebilen küçük bir canlının yaratabileceği bir salgın ile insan yaşamlarında yaptığı ani ve köklü değişimlerle gösterebilmektedir. Aslında sanatta böyledir. İnsan yaşamında son derece etkilidir. İlk olarak daha konuşma dili ve yazı dili ortaya çıkmamışken, duvara çizilen resimlerle; doğası gereği sosyalleşme ve iletişime ihtiyaç duyan insanoğlunun, bu gereksinime cevap vererek insan yaşamı üzerindeki önemini ve etkililiğini göstermiştir. Sanatın insanın ruhsal ve olgusal dünyasındaki etkisi bu ve bunun gibi birçok örnekle örneklendirilebilir. Sanatın insan yaşamındaki etkisi bu kadar fazla iken, insanı ve insan yaşamını temel almış, insanoğlunun yaşamının bir bütünüyle iyileştirme çabasında olan sosyal hizmet mesleğinin ve sosyal hizmet biliminin de sanattan ve sanatla terapiden yararlanmasının sosyal hizmet literatürüne katkı sağlayacağı düşünülmektedir. Bu çalışmada sosyal hizmetin insanın var olduğu her alanda, dezavantaj yaratan her duruma ve sisteme karşı, insan yaşamı lehine verdiği savaşta, söz konusu insanın yaşamına dokunmak olduğunda etkili bir silah olan sanatın kullanımı üzerinde durulacaktır.

*Yüksek Lisans Öğrencisi, Karabük Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Sosyal Hizmet Anabilim Dalı, mstfkcnn@gmail.com, ORCID: 0000-0002-7750-3138

**Doç. Dr. Karabük Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, oguzhazengin@karabuk.edu.tr, ORCID: 0000-0002-2682-0870
Bu Yavına Atıfta Bulunmak İçin: Akçin, M. E. ve Zengin, O. (2021). Sosyal Hizmette Sanatın Kullanımı ve Müzik Terapisi. *Karabük Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi (UNIKA Toplum ve Bilim) Dergisi*, 1(1), 38-47.

Bu çalışmanın konusunu sanat terapisi ve sanat terapisinin alt dallarından biri olan müzik terapisi ve sosyal hizmet alanlarındaki uygulanabilirliği oluşturmaktadır. Terapi süreçlerinde sanatın kullanımı ilkel kabilelerin var oluşundan günümüze kadar bazı tedavi yöntemlerinde her ne kadar bugünkü adıyla olmasa da kullanılmış ve bugünlere kadar gelmiştir. Sanat terapisinin farklı türleri, farklı disiplinler tarafından kullanılmaktadır. Bu çalışma sanat terapisinin müzik terapi türünün sosyal hizmet alanında kullanılabilirliği üzerine yoğunlaşmaktadır.

2. Sanat ve Sanat Terapisi

Ahlak ile sanatı birbirinden ayrı düşünmeyen Aristoteles, sanatı bir arınma olarak görmektedir. Sanat ve ahlak ilerleyen yıllarda iki ayrı kavram olarak ayrılrsa da insana özgü olmak noktasında birbirleriyle büyük ölçüde benzerlik göstermektedirler. İnsan yaşamına dair, insana ait her şey sanatın ortaya çıkış serüveninde kendini gösterir. Sanatı ortaya koyan sanatçının kendisi, yani insanın, ondan etkilenen ve ondan anlamlar çıkaran yine insandır. Süje ve obje kaynaşmasının bu denli içe içe olduğu başka bir ilişki bulmak neredeyse imkansızdır. Sanat insanın içinden bir parça, insandan doğan ve tekrar ona dönen, sıradanlığın sıra dışı olmaya başlaması sürecidir. Sanat dünyaya dokunmanın bir tecrübesi, yaratmanın, üretmenin verdiği hazzı hissetmenin bir yoludur. Sanat ortaya koyulurken kişiye kendi varlığını hissettirmenin en bilindik yoludur (Filiz, 2016:170-174). İlk insanlardan günümüze sanat, insanların kendilerini ifade etmekte kullandıkları bir araç olmuştur. İlkel sembollerle başlayan bu serüven zamanla edebiyata, resme, tiyatroya, sinemaya, mimariye ve daha niceşine dönüşerek günümüze gelmiştir (Acar ve Düzakın, 2017:7). Sanat insan doğasına aitliğinin, hissettirdiklerinin sınırsızlığı gibi, sanatın kendisini anlamının, anlatmanın, hatta ve hatta icra etmeninde sınırı yoktur (Yurtsever ve Çakır, 2012:158). Sanat öznel bir kavram olmasından dolayı hakkında saatlerce konuşurabilir, sayfalarca yazdırabilir. Ancak insan yaşamının bütününe olan dokunuşları, insanoğlunun ruhsal dünyasına olan teması ve insan yaşamına yaptığı etkilerle evrensel bir geçerliliği vardır. Sanat bu yönüyle insanoğlunun uzun yıllardan beri tedavi süreçlerinde kullandığı köklerini insanlık tarihinin derinlerinden alan bir yöntemdir.

Tedavi yöntemi olarak sanatın ilk örneklerini mağara duvarlarına çizilen resimlerle örneklendirebiliriz. Ancak profesyonel olarak ruh sağlığı alanında yeni bir yöntem olduğu söylenebilir (Filiz, 2016:174). Sanat terapisi kavramı ilk kez sanatçı Adrian Hill tarafından 1942'de tüberküloz hastalarıyla gerçekleştirdiği çalışmayı adlandırmak amacıyla kullanılmıştır. 1940'lı yıllarda bilim dünyasında keşfedilmeye başlayan sanat terapisinin profesyonelleşmeye başlaması ise 1960'lı yılları bulmuştur (Demir, 2017:577). Sanat terapisi yaratıcılığın insanlar üzerinde iyileştirici etkisinin olduğu inancı üzerine temellenmiş, genel olarak psikolojik içgörü sağlama ve duygusal olarak olgunluğa erişmede bir araç olarak kullanılmıştır (Spaniol, 2001:221-231).

Sanat terapisi, sanatsal faaliyette aktif olarak bulunan, yaratma süreci içerisinde özne konumunda olan bireyin, uygulamalı psikolojik teori ve terapötik ilişki içinde deneyimleri aracılığıyla, mikro, makro ve mezo düzeylerde insan yaşamını güçlendiren bütünleştirici ruhsal sağlık ve insani hizmetlerdir. Alanında yetkinliği olan bir uzman tarafından sunulan sanat terapisi, bireysel sorunların tedavi sürecinde etkili olduğu kadar, gruplarla ve toplumsal olarak gerçekleştirilen terapi süreçlerinde de etkilidir. Sanat terapisi, benlik saygısının ve kişilerin kendilerine olan farkındalığının artırılmasında, sosyal ve duygusal anlamda esnekliğin kazanılmasında, toplumsal ve ekolojik değişimi ilerletmek için kullanılır. Sanat terapistleri, her yaş grubundan insanla çalışmalar yapabilen, geniş bir müdahale yelpazesi bulunan klinisyenlerdir. Belirli standartlar çerçevesinde geliştirilen eğitimleri, onları her ortamda her kültürden insanlarla çalışabilecek yetkinliğe erdştirir. Bireylerin kişiliklerine ve dünya görüşlerine saygı duyan ve onları onurlandıran sanat terapistleri, tıbbi, zihinsel veya kişisel sorunlarına meydan okumak isteyen insanlara yardımcı olarak onların yaratıcılığına ve manevi tatminlerine katkı sağlar. Sanat terapistleri farklı ortamlarda çiftler, aileler ve gruplarla çalışabilir. Örnek olarak hastaneler, okullar, özel uygulama merkezler, psikiyatrik ve rehabilitasyon tesisleri, kriz merkezleri, adli kurumlar gibi çalışma ortamları verilebilir (American Art Therapy Association, 2009). Günümüzde sanat terapisinin kullanım alanlarından bahsetmek

gerekirse, madde bağımlılıkları, cezaevleri, kronik rahatsızlıkların rehabilitasyon merkezleri, mesleki gelişim programları ve çocuk gelişim kurumları verilebilir. Ülkemizde psikiyatri kliniklerinde kullanımıyla beraber, son yıllarda popüleritesi artmış ve üzerinde durulmaya daha çok başlanmışsa da disiplin olarak eğitiminin verildiği kurumların yaygın olmayışı, bu alandaki yetişmiş uygulayıcıları sınırlandırmakta ve terapinin kullanım alanının yaygınlaşmasını zorlaştırmaktadır (Coşkun, 2018:95).

Sanat terapisinin kullandığı yöntem ve araçlar oldukça çeşitlidir. Sanatla terapide müzikten, dramadan, oyundan, danstan, film ve belgesellerden, resimden, ebrudan oldukça faydalanılabilir. Resim, müzik, ebru gibi atölye çalışmaları kişilerin yaratıcılıklarını ortaya çıkartıp ego doyumlarını tatmin etmekle kalmaz aynı zamanda sosyal işlevselliklerini de artırır. Sanat duyguların insanların içsel ve kapalı dünyalarından, dışsal dünyaya adımını attığı bir kapıdır. Duygunun dışavurumunu sağlayan en basit yoldur. Sanat terapisi; görsel sanatları ve yaratıcı süreçleri psikoterapiyle birleştirerek psikososyal sağlığı geliştirmeyi amaçlar (Göktepe, 2015:12-25). Sanat terapisinin kullandığı birçok sanat dalından belki de en önemlilerinden biri de müzik terapisi. Müzik ve müziğin gücü insanların yüzyıllardır farkına oldukları ve birçok alanda kullandıkları bir sanat dalıdır.

3. Müzik Terapisinin Tarihsel Gelişimi

Yapılan bilimsel araştırmalar ışığında ruh halinin ve zihinsel durumların, fiziksel sağlığımızı ve bedenimizi direkt olarak etkilediği çoğunluk tarafından kabul edilmektedir. Olumlu düşüncelerin ve psikolojik iyi halin gücü göz ardı edilemeyecek bir olgudur (Emoto, 2005:11). Bilimsel dünyanın bu farkındalığa erişmesiyle olaylara bakış açıları değişmiş ve problemlere aranan çözüm yolları çeşitlenmiştir. İnsanın ruhsal dünyasına ve psikolojik süreçlerine olan ilginin artması, sağlıklı olma halinin yalnızca fiziksel anlamda değil, biyopsikososyal yönden bir bütün olarak ele alınması, bütün bilimsel dallarda konuyla ilgili olan çalışmaları artırmıştır. İnsan doğasına olan uyumu, tarihsel süreç açısından ilk insanlardan günümüze kadar var olması nedeniyle sanat ve sanat terapisi bu ilgiden payını almış ve insanların ruhsal dünyalarına dokunabilme amacıyla konuşulmaya, geliştirilmeye ve kullanılmaya başlanmıştır. Bunlardan biri ve belki de en önemlilerinden bir tanesi müzik terapisi. TDK'ye göre müzik "Birtakım duygu ve düşünceleri belli kurallar çerçevesinde uyumlu seslerle anlatma sanatı, musiki" olarak tanımlanmaktadır. Müzik; ders çalışırken, spor yaparken, araba kullanırken, bazen üzüldüğümüzde bazen sevdiğimizde, pazarlama stratejilerinde, siyaset ve yönetim alanlarında yani hayatımızın her anında karşımıza çıkabilmektedir. Her duygu durumuna, her alana uyum sağlayan müzik (ritim, ezgi veya sesler), aslında her bireyin kendi terapisti olduğu ve kendini sağaltma yöntemi olarak kullandığı bir terapi yöntemidir. Bu açıdan baktığımızda, müziğin insan doğasıyla olan bu iç içe geçmiş hali, söz konusu insanın ve insanın içsel dünyası olan bütün alanlarda yararlanması gereken önemli terapi yöntemlerinden biri olduğu görülmektedir.

Müzik terapisi; birey, grup, aile ve toplulukların fiziksel, sosyal, iletişimsel, tinsel, entelektüel ve psikolojik iyiliklerini geliştirmeyi amaçlayan tıbbi, eğitimsel ve günlük ortamlarda bir müdahale yöntemi olarak müziğin ve öğelerinin profesyonel olarak kullanımını (World Federation of Music Therapy, 2021). Amerikan Müzik Terapisi Birliğine (2021) göre müzik terapisi, bireylerin fiziksel, duygusal, bilişsel ve sosyal ihtiyaçlarını karşılamak için müziğin terapötik bir ilişki içinde kullanıldığı yerleşik bir sağlık mesleğidir. Her danışanın güçlü yanlarını ve ihtiyaçlarını değerlendirdikten sonra, şarkı söyleme, ritim ve/veya müzik dinlemeyi içeren belirtilen tedaviyi sağlar. Terapötik bağlamda müzikal katılım yoluyla, danışanların yetenekleri güçlendirilir ve yaşamlarının diğer alanlarına aktarılır. Müzik terapisi ayrıca kendilerini kelimelerle ifade etmekte zorlanan kişilere yardımcı olabilecek iletişim yolları sağlar. Müzik terapisindeki araştırmalar, genel fiziksel rehabilitasyon ve hareketi kolaylaştırma, insanların tedavilerine katılma motivasyonlarını artırma, danışanlar ve aileleri için duygusal destek sağlama ve duyguların ifade edilmesi için bir çıkış sağlama gibi birçok alanda etkinliğini desteklemektedir. Bu noktadan hareketle müzik terapisi, onaylanmış bir müzik terapi programını tamamlamış, yetkin bir profesyonel tarafından terapötik bir ilişki içinde kişiselleştirilmiş hedeflere ulaşmak için müzik müdahalelerinin klinik ve kanıta dayalı kullanımını (American Music Therapy Association, 2021).

Müziğin insanların psikolojik durumları üzerindeki etkisi hemen hemen herkes tarafından kabul edilmişken, birçok bilimsel araştırma bu etkinin diğer canlı türlerinde de etkili olduğunu söylemektedir. Bu etkiden dolayı diğer canlı türlerinde bilhassa hayvanlarda daha iyi verim almak amacıyla kullanılabilir. Yani müzik bu yönüyle sadece insanlarda değil tüm canlı türlerinde etkili olmaktadır (Greene, 2006:3 akt: Sezer, 2011:147). Müziğin yarattığı bireysel etkilerin yanı sıra gruplara, topluluklara ve kitlelere yön verebilen bir boyutu vardır. Özellikle duyguların daha yoğun hissedilmesinde etkili olduğu için, medeniyetlerin dini duygularının yoğunlaşmasında, hastalıkların tedavilerinde yaygın bir yöntem olarak kullanılmıştır (Somakçı, 2003:131). Müziğin tedavi yöntemlerinde kullanılması tıp tarihi kadar eskidir. Çünkü insanların söz konusu sağlık olunca tedavi süreçlerinde her yöntemi denemişler ve çeşitli tedavi yöntemlerini bir arada kullanmışlardır. Homera ameliyatları esnasında müzikten faydalanmış ve sakinleştirici etkilerini göstermiştir. Platon ise insan ruhuna kolayca nüfuz eden müziğin rahatlık verdiğini ve hoşgörülü olmayı sağladığını söylemiştir. Aesculape de sağlığın tedavisi ile yaptığı çalışmalarda trampet kullanarak müzikten yararlanmış (Kızılırmak, 2014: 54). Çin'in önemli filozoflarından olan Konfüçyüs da uygulamaları esnasında müziğe yer vermiş ve tedavi amacıyla kullanmıştır (Karahana, 2006:10).

Müzik terapisinin ilk olarak İbrani kaynaklarında rastlanmaktadır. Hz. Davud'un Zebur'da bulunan sureleri musiki eşliğinde okuması terapinin müzikle uygulanmasının ilk örnekleri olarak düşünülmektedir (Güler, 2016:3). Türk tarihine ise Türklerin anavatanı olan Orta Asya'da kopuz tedavi edici, kötü ruhları uzaklaştıran çalgı olarak kullanılmıştır. Türklerin sosyal yaşamında etkisi büyük olan Şamanların davulları hasta tedavisinde, dini törenlerde, şöenlerde kullandıkları bilinmektedir (Somakçı, 2013:133). Türklerin Orta Asya'da hali hazırda var olan müzik ve müzikle uygulanan terapiye olan ilgileri İslamiyet ile tanışmalarının ardından da devam etmiştir. Mısırda kurulan ilk Müslüman Türk devletlerinden biri olan Tolunoğulları Bimâristân adı verilen hastanelerin ilk örneklerini açmışlardır. Bu hastanelerde müzikle tedavi yöntemlerine rastlamak mümkündür. Selçuklular da aynı şekilde açtıkları Şifahane ve Bimâristânlarda müzikle tedavi uygulaması gerçekleştiren bölümler oluşturmuşlardır. Bu müzikle tedavi uygulamalarından yararlanan hastanenin Anadolu'daki ilk örneği ise Kayseri'de bulunan Gevher Nesibe Hatun Şifahanesidir (Güler, 2016:4). Türklerin Orta Asya'dan alışık oldukları müzikle tedavi yöntemleri, İslamiyet'i kabul etmeleriyle beraber varlığını sürdürmüş ve İslam dünyasının bilim insanları ve filozofların katkılarıyla daha da gelişerek devam etmiştir.

“Doktorların Sultanı” “Büyük Üstad” gibi anılan İslam dünyasının en önemli alimlerinden olan İbn-i Sina; Farabi'nin eserlerinden etkilendiğini belirterek en iyi tedavi yöntemlerinin hastaların ruhsal boyutlarının güçlendirilerek, en iyi musikileri dinleterek ve sevdikleriyle bir araya getirilerek uygulanabileceğini söylemiştir. İbn-i Sina'nın bu sözleriyle, yüzyıllar önce sağlığa getirdiği bütüncül bakış açısı ve müziğin terapi yöntemlerinde ne kadar değerli olduğu anlaşılmaktadır. Ek olarak İslam tarihinde tasavvuf ilgilenenler müzikle uğraşmışlar ve sinir hastalıklarının tedavisinde müzikle tedavi yöntemlerinin kullanıldığından bahsetmişlerdir. Osmanlı Devleti'nde de musikinin ve müziğin çeşitli yöntemlerle kullanıldığına rastlanmaktadır. Enderun hastanesinde çocukların müzik kullanılarak tedavi edildiği bilinmektedir (Somakçı, 2003:134-137). Bu ve bunun gibi birçok örneğe Osmanlılarda, ilk Türk-İslam devletlerinde ve Orta Asya'da rastlamak mümkündür. Türk tarihi sanatın ve müziğin gücünü erken yıllarda kavramış, yaşamlarının birçok bölümünde müzikten ve müziğin unsurlarından yararlanmışlardır. Dünyanın ilk askeri bandosu olarak bilinen Mehteran savaş arenasında askerlere motivasyon kazandırarak dünya genelinde askeri bandoların gelişimine önyak olmuştur.

Müzik terapisinin Avrupa'daki tarihsel serüvenine baktığımızda ise, Hristiyanlığın yayılışından Rönesans'a kadarki süreçte oldukça az sayıda müzikle terapi örneğine rastlanmaktadır. Orta çağda Avrupa'da skolastik düşüncenin de etkisiyle müzik din dışı olarak görülmüş fakat kendisi de bir müzisyen olan Protestanlığın kurucusu bir din adamı Luther'in de etkisiyle müzik dini törenlere dahi girmeye başlamıştır. Böylelikle müziğin insanlara yönelik sağaltıcı etkisinin temelleri atılmış ve hem okullarda hem de hastanelerde müzikle terapi seansları düzenlenmeye başlamıştır. Özellikle çocuk

hastalarda kayda değer başarılar elde edilmiştir. Londra merkezli bir müzikle yardım birimi oluşturulmuş ve telefonun yardımıyla büyük hastanelerin bazı koşullarına müzik ulaştırılmaya çalışılmıştır. Bu dönemde özellikle müziğin ilaç kadar etkili olabileceği hastalıklar arasında nevrozlar gösterilmiştir. Birçok akıl hastanesinde hastalara aktif ve pasif müzik terapi seansları düzenlenmiş hastalardan korolar oluşturulmuştur. Zaman içinde müzik hem fiziksel rahatsızlıklar hem de psikolojik sorunlar için kullanılmaya başlamış ve etkililiği test edilip sorgulanmaya başlamıştır (Çoban, 2005:39-41).

Modern anlamda müzik terapisinin ABD’de birinci dünya savaşı boyunca başladığı bilinmektedir. Bu süreçte müzik, savaşta yaralananların psikolojilerine pozitif yönlü bir ivme kazandırmak, savaş sonrası oluşan travmaların yaralarını sarmak amacıyla kullanılmış ve savaşta yaralanan bireyler bazen aktif bazen pasif olarak müzik aktivitelerine katılmışlardır. Sonuç olarak birçok doktor ve hemşire tedavi sürecinde müziğin kullanılmasının hem fiziksel hem de psikolojik olarak olumlu geri dönüşleri olduğunu gözlemlemiştir. Bu tecrübelerinde etkisiyle birçok kolej ve üniversite akademik anlamda müzik terapisinin nasıl kullanılması gerektiği üzerine çalışmalar yapılmaya başlamıştır. Savaşın travmasını yaşayan, duyma ve görme yetisi kaybolan, akli dengesinde bozukluk olan ve psikolojik anlamda yardıma ihtiyacı olan dezavantajlı bireyler üzerine çalışmalar yoğunlaşmıştır. Bu çalışmalar ABD’de Ulusal Müzik Terapi Birliği adında bir birliğin ortaya çıkmasını sağlamıştır (Ak, 2006:225).

1985 yılında İtalya’da kurulan Dünya Müzik Terapisi Federasyonu (The World Federation of Music Therapy) müzik terapisinde araştırma, uygulama, eğitim ve profesyonel standartlar oluşturma adına önemli çalışmalara sahiptir (The World Federation of Music Therapy, 2021).

Ülkemizde ise müzikle terapiyle ilgili kurulan ilk kurum TÛMATA’dır. 1976 yılında Rahmi Oruç Güvenç tarafından kurulmuştur. TÛMATA Türk musikinin tarihini, gelişimini ve tedavi yöntemi olarak etkililiğini araştırmak amacıyla faaliyetlerini sürdürmüştür. TÛMATA’nın genel faaliyet konuları arasında Türk musikinin günümüze ulaşmış repertuarı, dansları ve dekorları, sosyoloji ve kültürel kaynakları, modern tıpta uygulanabilecek müzik terapi malzemeleri bulunmaktadır (Kayım, 2017:49). 2013 yılında ise müzik terapisinin çeşitli yöntemlerini uygulamalar üzerinde geliştirmek üzere Üsküdar Üniversitesinde kurulan Müzik Terapi Uygulama ve Araştırma Merkezi (MÛTEM) uygulayacağı müzikle terapi için bireylerin beyindeki elektriksel aktiviteyi ölçerek beyin haritalarını belirleyip, beynin elektriksel frekansına uygun ritimli müzikler belirlemek üzere çalışmalar yapmış ve kişiye özel en uygun müzikle terapi uygulamaları gerçekleştirmeyi hedefleyen çalışmalar yapmıştır (Uçaner ve Jelen, 2015:39). Ayrıca 2014 yılında Sağlık Bakanlığı tarafından Geleneksel ve Tamamlayıcı Tıp Uygulamaları Yönetmeliğini yayınlanmış, sonrasında ise Bakanlığa bağlı olarak Geleneksel, Tamamlayıcı ve Fonksiyonel Tıp Uygulamaları Dairesi Başkanlığı kurulmuştur. Bu kuruluş bünyesinde müzik terapinin de dahil olduğu tamamlayıcı tıp uygulamaları için eğitimler verilmekte ve yasal olarak yetkinliği olan sertifikalar verilebilmektedir. Bu gelişmeler Sağlık Bakanlığının tamamlayıcı tıp uygulamalarını resmi olarak kabul ettiğini göstermekte (Çavlu, 2019:65-66) ve ülkemizde müzik terapi uygulamalarının yasal bir dayanak oluşturarak yapılacak çalışmalar için bir umut vadetmektedir.

4. Müzik Terapisi Yöntemleri

İnsan üzerine mucizevi bir etkisi olan müzik terapisi kapsamında her bireye uygulanabilen standart bir terapi modeli yoktur. Müzik terapisi yöntemleri genel olarak aktif ve pasif yöntemler olarak ikiye ayrılabilir. Pasif yöntem kısaca kişiye müzik dinletilmesi ya da konser verilmesi olarak ifade edilir. Ancak bu yöntem de dahi, danışanın müzik deneyimlerini, geçmişte beğenmiş olduğu müzikleri, psikososyal sorun ve gereksinimlerini ifade etmesi sağlanarak katılımı söz konusudur. Aktif müzik terapi yaklaşımı ise danışanın terapist ile terapi sürecine katılımı söz konusudur. Bu yaklaşımda danışan terapistin gözetiminde herhangi bir enstrüman kullanarak müzik üretme, müzikli eylemlere katılma, gibi yaratıcı süreçlerde bulunur. Aynı zamanda danışan seansları terapist ile değerlendirir ve analiz eder. Özetle baktığımızda müzik terapistlerinin danışanlarına uyguladığı bir

model değil danışanla ortak bir şekilde yürüttüğü bir terapi modelidir (Torun, 2017). Ülkemizde uygulanan müzik terapilerinin içeriğine ve kullanılan müzik türlerine bakacak olursak Can ve Yılmaz'ın 2019'da gerçekleştirdiği "Türkiye'de Müzik Terapi Uygulamalarında Kullanılan Müzikler" adlı çalışmanın bulgularına bakılabilir. Araştırma bulguları incelendiğinde Türkiye'de uygulanan müzik terapilerinde genel olarak makam müziklerinin kullanıldığı, seans süresinin en fazla bir saat olarak belirlendiği, aktif ve pasif müzik terapilerinin birlikte kullanıldığı görülmüştür. Yine çalışmaya göre uzman görüşlerinden yararlanılmış ve müzik seçiminin bazen terapist tarafından bazen danışan tarafından belirlendiği belirtilmiştir.

5. Sosyal Hizmet ve Müzik Terapisi

Sosyal hizmet, en yalın ifadeyle; bireylerin, grupların, ailelerin, toplumların iyi olması adına çalışan bir disiplin ve meslektir. Sosyal hizmetin uygulamalı bir meslek oluşu, çalışma alanlarının ve danışanlarının oldukça çeşitli olması, sosyal sistemlerle çalışması ve sosyal sistemlerin sürekli değişim içinde bir yapıya sahip olması, sosyal hizmetin dinamik ve kendini yenileyen bir meslek olmasını gerekli kılmıştır. Eklektik bilgi temeline ve bütüncül bir bakış açısına sahip olan sosyal hizmet disiplini, geneli bakış açısına sahiptir ve bireyi çevresi içinde ele almaktadır. Sosyal hizmetin bu yönü, sanat terapisi ve diğer mesleki disiplinlerden yararlanmasını kolaylaştırabilir. Aynı zamanda sosyal hizmet disiplin ve mesleği danışanın kendi kaderini tayin hakkına özen gösteren bir paradigmaya sahiptir. Bu yönüyle de yaratıcı bir süreç olan ve danışanın kendi iç dünyası hakkında içgörü kazanmasını amaçlayan sanat terapisi teknikleriyle benzerlik göstermektedir.

Sanat terapisi tekniklerinden biri olan müziğin sosyal hizmet uygulamalarında kullanılması sosyal hizmet mesleğinin çağdaş değerleri ve güçlü yönler perspektifiyle uyum sağlayarak (Tyson, 2014:2) danışanların iş birliğine katılım oranlarını artırabilir. Sosyal hizmet uzmanlarının sanatsal duyarlılığa, sanatsal alanların ve sanat terapisinin bilgisine sahip olmaları danışanlarına verdikleri hizmetlerin kalitesini artırmada yardımcı olabilir (Hasgül, 2020:1319). Sanat terapi yöntemlerinden biri olan müzik terapisi sosyal hizmet alanında kullanılabilirliği yüksek bir terapi yöntemidir. Ancak müzik terapisini profesyonel şekilde uygulayabilmek için belirli eğitimlerinin alınması ve bu alanda uzman olunması gerekmektedir. Torun (2017), danışanın talepleri ve gereksinimleri doğrultusunda belirlenecek olan müzik terapisi uygulamalarının, gerekli eğitimleri alarak alanda uzmanlaşmış ve yasal olarak terapi uygulama yetkisi bulunan bir müzik terapisti tarafından, kanıta dayalı ve terapötik etkileşim içinde uygulanması gerektiğini belirtmiştir. Bu bağlamda sosyal hizmet alanında müzik terapisinin kullanılabilirliği üzerine yoğunlaşan çalışmamızı ele alırken konuyu iki boyutta incelemenin yarar sağlayacağı düşünülmektedir. Birinci boyut müzik terapisinin uygulanabileceği bir alanda çalışan sosyal hizmet uygulayıcısının gerekli müzik terapisi eğitimi almış olarak varsaymak, ikinci boyut ise: sosyal hizmet öğrencilerinin, sosyal hizmet eğitimcilerinin ve sosyal hizmet alanında aktif olarak çalışanların, bu eğitimi almadan sanat ve müzik terapisinden nasıl yararlanabileceği üzerinde durarak olacaktır.

Müzik terapisinin dezavantajlı ve incinebilir gruplar üzerindeki uygulanabilirliği yüksektir. Sosyal hizmet mesleğinin de sosyal adaleti sağlamaya dayanan temel amacında öncelikli hedefi dezavantajlı gruplardır. Bu yönüyle müzik terapisi ve sosyal hizmetin paralel bir çalışma alanı olduğu açıktır. Yukarıda bahsettiğimiz birinci boyut açısından ele alıp, sosyal hizmet uzmanının müzik terapisi uygulama yetkinliğinin olduğunu varsayalım. Torun'a (2017) göre ilaç kullanımının olmaması, müzik terapisinin kullanım riskinin olmamasını sağlar. Yine de madde bağımlılığı bulunan, belirli bir ruhsal bozukluğu olan veya işitme güçlüğü çeken kişilerde kullanımında dikkat edilmesi gerekir. Bu açıdan baktığımızda sosyal hizmet alanında kullanılmasını engel teşkil eden bir durum yoktur. Tabi ki sosyal hizmet uzmanlarının çalıştığı kurumlar ve çalışma alanlarının önemli olduğu ve terapiye uygun olması gerekmektedir. Daha çok klinik ortamlarda çalışan sosyal hizmet uzmanlarının müzik terapisinden yararlanabileceği düşünülmektedir. Örnek olarak kemoterapi servisi bulunan bir hastanede çalışan sosyal hizmet uzmanı kemoterapi servisinde hekimlerle ortak bir çalışma yürüterek müzik terapisinden yararlanabilir. Kemoterapi tedavisi gören hastaların kemoterapi

esnasında kendi rızaları alınarak belirli dinletiler yapılabilir. Bir diğer husus danışanların öncelikle gereksinim duydukları müdahale modelinin ne olduğudur. Yoksulluk alanında çalışan bir sosyal hizmet uzmanının, uygulamalarının yanında veya onun yerine müzik terapisi uygulaması anlamsız olacaktır.

Yukarıda birinci boyut olarak nitelendirdiğimiz çerçeveden konuya devam edecek olursak, Kolburan ve Sezince'nin (2018) "3-6 yaş arası 87 katılımcı ile müzik ve dans eğitiminin çocuklar üzerindeki etkileri" adlı çocukları üzerine yapılan çalışmada çocuklarda yaş gruplarına göre düzenlenen müzik ve dans terapilerinin çocukların psikolojik ve fiziksel gelişimlerine olumlu yönde katkı yaptığı görülmüştür. Yine çocuklarla yapılan bir diğer çalışma Berhem'in (2008) Filistinli çocuklar ile yaptığı çalışmadır. Çalışmada Berhem müzik terapisini kullanarak çocukların içsel dünyalarında var olan duygularıyla nasıl başettiklerini, başetme stratejilerini geliştirmeyi ve ailelerin çocukların duygusal ihtiyaçlarını karşılama durumlarına odaklanmıştır. 20 çocukla 5 hafta boyunca yürütülen çalışmada çocuklar için duyguların ifade edilmesini artırmak ve kolaylaştırmak amacıyla müzik terapisi uygulanmıştır. Çalışma sonucunda müziğin çocukların mevcut duygu durumlarını olumlu yönde artırdığı ve duyguları ifade etmede kolaylaştırıcı etki yarattığı düşünülmüştür.

Müzik terapisi alanında yetkinlik sahibi kişilerin yaptığı çalışmalara örnek bir diğer çalışma Kızılırmak'ın (2014) aktardığı New York'ta sosyal hizmet uzmanı olarak görev yapan, aynı zamanda klasik müzik alanında eğitimi olan bir müzisyen olan Linda Rodgers ameliyat esnasında kişilerin tepkilerini araştırırken, hastaların bilinçleri kapalı olduğunda bile duymaya devam ettiklerini gösteren birçok veri elde etmiştir. Kulağımız ve beynimizin ses ile ilgili bölümünün anesteziye etkilenmediği gösteren çalışmalar ile ameliyat esnasında, öncesinde ve sonrasında müzik ve müzik terapisinin etkili olduğunu ortaya koymuştur.

Sosyal hizmet uzmanları müzik terapisi yetkinliğine sahip olsun ya da olmasın müzik terapisi yöntemlerine dair sahip olduğu farkındalık çalışma alanlarında müzik terapisinin kullanımını artırabilir ve sosyal hizmet uzmanları bu yöntemin kullanımını teşvik edici roller üstelenebilir. Bu yüzden müzik terapisinin sosyal hizmetin etkin olduğu sahalarda kullanılabilirliğini tartışmak için sosyal hizmet uzmanlarının mesleki çalışma alanlarına doğrudan ya da dolaylı olarak katıldığı alanlarda yapılan bazı çalışmalardan da bahsetmenin makalenin amacına fayda sağlayabileceği düşünülmektedir.

Bir huzurevinde gerçekleştirilen çalışmada, yaşlılara uyumadan önce dinletilen müziğin çalışmaya katılan yaşlıların uyku kalitesinde olumlu etkiler gösterdiği görülmüştür (Altan Sarıkaya & Oğuz, 2016). Huzurevinde kalan yaşlı bireyler üzerine yapılan bir diğer çalışma Kurt'un (2014) gerçekleştirdiği müzik terapisinin yaşlıların yalnızlık hissi üzerine etkisini ölçmek amacıyla yaptığı çalışmadır. 38 yaşlı birey ile gerçekleştirilen çalışmada yaşlı bireylere uygulanan terapinin yalnızlık hislerini azaltmada yardımcı olduğu sonucuna varılmıştır. Fındıklıoğlu (2015) tarafından gerçekleştirilen bir çalışmada müzik terapisinin şizofreni hastalarının ruhsal durumları üzerine etkileri test edilmiştir. Buselik makamındaki eserlerin dinletildiği hastaların uyku kalitesinde artış ve yorgunluk hislerinde azalma olduğu görülmüştür. Bu noktadan hareketle ruhsal engeli olan (şizofreni, psikoz vb.) bireyleri kabul edebilen bir engelli bakım merkezinde görevli sosyal hizmet uzmanının müzik ve müziğin gücünden yararlanmasının faydalı olacağı düşünülmektedir. Bakım merkezinin sakinleri ile aktif olarak müziğin kullanımını için bir müzik grubu oluşturup, grupla birlikte çalışmalar yapması bile, bakım merkezlerinde her gün monoton bir yaşama maruz kalan bireylere günlük yaşantılarında farklı uğraşları deneyimlemenin huzurunu tattırabilir. Aynı zamanda onların kurum yaşamına uyumunu ve kuruma olan aidiyet duygularını geliştirip; yaratıcılığın, onaylamanın ve beğenilmenin hazzını onlara yaşatıp kendilerini değerli hissetmelerini sağlayabilir.

Müzik terapisinin etkililiğinin kanıtlanması için yapılan diğer çalışmalara baktığımızda; Sacks (1992) tarafından yapılan çalışmada müzik terapisinin parkinsonlu bireylerin tedaviye uyum süreçlerinde yardımcı olduğunu, Wrangsiö (1995) müzik terapisinin depresyon tanısı almış bireylerin tedavisinde etkili olduğunu gösteren çalışmalar yapmıştır (Akt. Bostancıoğlu & Kahraman,

2017:153-154). Müzik terapisinin etkinliğinin gösterimi üzerine yapılan bu çalışmalar terapinin kullanım alanlarını da artırmıştır., başlarda psikiyatri kliniklerinde kullanılan (çocuk, genç ve yetişkin psikiyatri) müzik terapi, son yıllarda hastanelerde yoğun bakım, pediatri, onkoloji, geriatri, nöroloji servislerinde; yurtlarda (çocuk esirgeme, kadın ve mülteci yurdu), Darülaceze ve cezaevlerinde kullanılmaya başlamıştır (Orlowski, Can, Bağcı, 2010-2019:268-267).

Grupla gerçekleştirilen sanat terapisinin oldukça iyi sonuçlar verdiği bilinmektedir (Sayar, 2005:127). Sosyal hizmet uzmanları sıklıkla grup düzeyinde çalışmalar yürütmektedirler. Müzik terapisi alanında uzman sosyal hizmet uzmanları grupla çalışmanın verimini artırmak, grubun sosyal işlevselliğini üst düzeye çıkarmak için müzikten yararlanabilir. Daha somut ifade edebilmek için bu grubun aile veya bir çift olduğunu varsayalım. Ailelerle ya da çiftlerle yürütülebilecek aktif katılımlı bir müzik terapisi bireyler arası iletişimi güçlendirerek, şaşırtıcı derecede iyi geri dönüşlere neden olabilir ve diğer sorunların da kendiliğinden çözülmesini sağlayabilir.

Günümüzde sosyal hizmet uzmanlarının çoğunun müzik terapisi konusunda yetkinliğinin veya sertifikasının olmadığını göz önüne alındığında, kısa vadede bu boyutta önerilen müzik terapisi ve sosyal hizmet uygulamaları iş birliklerinin daha faydalı olacağı düşünülmektedir. Bu boyutta öncelikle sosyal hizmetin makro düzey uygulamaları göze çarpmaktadır. Sosyal hizmet makro boyutuyla toplumla, topluluklarla çalışmakta, politikalar üretici ve uygulayıcı roller almaktadır. Bir politika üretici ya da politika üretim organlarında söz sahibi bir sosyal hizmet uzmanının sanatsal duyarlılığının olması ve sosyal politikalarda bunun iletişim aracı olarak kullanılması önemlidir. Sanatsız veya sanata uzak bir toplum, bir devlet düşünülemez. Gerek sosyal hizmet eğitimleri özelinde gerekse devletlerin eğitim politikalarında sanat ve sanatsal faaliyetlere daha fazla eğilmesi gelecek nesillerde kendini olumlu geri dönüşlerle gösterebilir. Ayrıca sosyal hizmet politikalarına da sanatsal duyarlılıkla yaklaşılması sosyal hizmet çalışmalarının verimini artıracaktır.

Müzik terapisinde profesyonel olarak yetkinliği olmayan bir sosyal hizmet uzmanı gerçekleştirdiği her uygulamada yardımcı unsur olarak müzikten ve müzik terapisinden faydalanabilir. Yine somut olarak örneklendirmeye çalışırsak eğer: bir cezaevi sosyal hizmet uzmanını düşündüğümüzde, cezaevindeki danışanlarla gerçekleştirmiş olduğu her görüşmede müzikten ve müziğin terapi gücünden bahsederek, bir müzik terapisi gerçekleştirmese bile danışanlarını müzikle ilgilenmeleri sağlanabilir. Bu şekilde danışanların kendi terapilerini kendileri sağlamaları ve kendi terapisti olmalarına destek verebilir. Yukarıda verdiğimiz bakım merkezi örneği bu boyutta düşünülebilir. Bakım merkezinde bakım hizmeti alan bireylerin müzikle ilgilenmelerini sağlamak için müzik terapi yetkinliğinin zorunlu olmayacağı düşünülmektedir. Bu ve bunun gibi örnekler çeşitlidir ve çoğaltılabilir.

Kıyası sosyal hizmet gibi birçok alanda insan refahı için mücadele veren bir mesleğin, sanattan, sanat terapisinden ve özellikle her alana kolaylıkla uyum sağlayabilen müzik terapisinden yararlanmaması düşünülemez.

Sonuç ve Öneriler

Müzik terapisinin sosyal hizmet uzmanları tarafından sosyal hizmet mesleğinin farklı alanlarında kullanımının daha da ötesinde, müzik terapisinin genel olarak Türkiye’de yaygın olarak kullanılmaması, müzik terapisi alanındaki sertifika veren ve uzmanlaşmayı sağlayan kuruluşların sayısının azlığı, sosyal hizmet ve sanat terapisini uygulamalarının araştırılması ve geliştirilmesi konusunda büyük bir eksiklik ortaya çıkarmaktadır. Aynı zamanda ülkemizde sosyal hizmet lisans eğitiminin verildiği kurumların birçoğunda müfredatta sanat ve sanat terapi çeşitlerinin bulunmaması sosyal hizmet çalışma alanlarında sanat terapisinden yararlanan çalışmaların sınırlı sayıda kalmasına neden olmuştur.

Tarihsel kökleri çok eskilere dayanan müzik terapisinin, tüm alanlarda, özellikle psikiyatri, psikoloji ve sosyal hizmet gibi psikososyal hizmetler sunan alanlarda yaygınlaştırılması, araştırmalar yapılması ve gerekli eğitimsel içeriklerin geliştirilmesi gerekmektedir.

Sanatsız ve sanattan uzak bir sosyal hizmet disiplini ve mesleği düşünülmemelidir. Gerek sosyal hizmet alanında söz sahibi eğitimciler gerekse alandaki uygulayıcılar sanat terapilerine ilgilerini yoğunlaştırılmıdır. Sanat terapilerinin en etkili olanlarından biri olan müzik terapisi sosyal hizmet uygulamalarına gerek bir müdahale yöntemi gerekse yardımcı bir unsur olarak fayda sağlayacaktır. Sosyal hizmet uzmanları birçok farklı alanda birçok farklı bireyle karşılaşabilmektedir. Bu çeşitliliğe etkili modeller sunulması için sosyal hizmetin evrenselliğini kanıtlamış, yediden yetmişe herkesi etkileyebilen müziği kullanması uygulamaların verimliliğini üst noktalara taşıyacaktır.

Kaynakça

- Acar S. Ş. & Düzakın C. S. (2017). *Sanatla Terapi ve Yaratıcılık Bir Eğitim Modeli Olabilir mi?* (1. Baskı). Ankara: Nobel Akademi Yayıncılık.
- Ak, A. Ş. (2006). *Müzikle Tedavi – Avrupa ve Türk-İslam Medeniyetinde*. İstanbul: Ötüken Neşriyat Yayınları.
- Altan Sarıkaya, N., & Oğuz, S. (2016). Effect of Passive Music Therapy on Sleep Quality in Elderly Nursing Home Residents. *Journal of Psychiatric Nursing*. 7(2), 55-60.
- American Art Therapy Association (2009). *About Art Therapy*, American Art Therapy Association. <https://arttherapy.org/about-art-therapy/> Erişim tarihi 12.04.2020.
- American Music Therapy Association. (2021). *What is Music Therapy?*. <https://www.musictherapy.org/about/musictherapy/> Erişim tarihi 12.05.2021.
- Berhrens, G. (2008). Understanding The Emotional Coping Needs Of Palestinian Children Through Music Therapy. XII Congreso Mundial de Musicoterapia, 22-26 July 2008, Argentina.
- Bostancıoğlu, B., & Kahraman, M. E. (2017). Sanat Terapisi Yönteminin ve Tekniklerinin Sağlık-İyileştirme Gücü Üzerindeki Etkisi. *Beykoz Akademi Dergisi*, 5(2), 150-162.
- Çavlu, D., (2019). *İstanbul'da Yasal Yetkinliği Olan Müzik Terapi Kurum ve Kuruluşlarının İncelenmesi*. (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi). İstanbul Teknik Üniversitesi/Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Çoban, A. (2005). *Müzik Terapi: Ruh Sağlığı İçin Müzikle Tedavi*. İstanbul: Timas Yayınları.
- Demir, V. & Yıldırım, B. (2017). Sanatla Terapi Programının Üniversite Sınavına Hazırlanan Öğrencilerin Depresyon, Anksiyete ve Stres Belirti Düzeylerine Etkililiği. *Ege Eğitim Dergisi*, 18(1), 311-344.
- Emoto, M. (2005). *Suyun Gizli Mesajı*. İstanbul: Kuraldışı Yayınları.
- Filiz, Ş. (2016). Sanat Terapisinin Felsefi Boyutları. *Mediterranean Journal of Humanities*, 6(1), 169-183.
- Coşkun B, (2018). Bir Bilimsel Disiplin Olarak Sanat Terapisi. *The Journal of Turkish Family Physician*, 9(3), 93-96.
- Göktepe, K. A. (2015). *Sanat Terapi*. İstanbul: Nesil Yayınevi.
- Güler, K. (2016). Germiyan Şiirinde Müzik ve Terapi. *Afyon Kocatepe Üniversitesi Akademik Müzik Araştırmaları Dergisi*, 2(4), 27 – 42.
- Hasgül, E. (2020). Sosyal Hizmet Eğitiminde Sanat, Sanat Terapisi ve Sanat Eğitiminin Önemi. *Üçüncü Sektör Sosyal Ekonomi Dergisi*, 55(2), 1318-1329.
- Karahan, S. (2006). Tarihsel Süreç İçerisinde Türklerde Müzikle Terapi. (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi). İstanbul Üniversitesi/Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Karamızrak, N. (2014). Ses ve Müziğin Organları İyileştirici Etkisi. *Koşuyolu Kalp Dergisi*, 17(1), 54-57.
- Kayım, G. (2017). *Dünya'da Müzik Terapi Tarihi ve Eğitimi*. (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi). Haliç Üniversitesi/Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Kolburan, Ş. (2018). 3-6 Yaş Çocuklarla Müzik ve Dans Eğitiminin Motivasyonel Fiziksel ve Psikolojik Gelişim Açısından İncelenmesi. *Aydın İnsan ve Toplum Dergisi*, 4(1), 13-22.

- Kurt, D. (2014). Müzik Terapinin Huzurevinde Yaşayan Yaşlıların Yalnızlık Hissi Üzerine Etkisi. (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi). Marmara Üniversitesi/Sağlık Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Orlowski, D. D., Can, Ü. K., & Bağcı, H. (2021). Almanya’da Müzik Terapi Alanında Gerçekleştirilen Bilimsel Yayınların İncelenmesi (2010-2019). *Motif Akademi Halkbilimi Dergisi*, 14(33), 266-286.
- Sezer, B., Sezer, Ö. & Toprak, D. (2015). Müzikoterapi Hakkında Ne Biliyoruz?. *Konuralp Tıp Dergisi*, 7(3), 167-171.
- Spaniol, S. (2001). Art and Mental Illness: Where is the Link?. *The Arts in Psychotherapy*, 28(4), 221-231.
- Somakcı, P. (2003). Türklerde Müzikle Tedavi. *Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 1(15), 131-140.
- Fındıkoğlu, S. (2015). Şizofrenik Hastalarda Müzik Terapinin Ruhsal Durum Üzerine Etkileri. (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi). İstanbul Medipol Üniversitesi/Sağlık Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Torun Ş. (2017). Müzik Terapi Uygulaması Hakkında. <https://getatportal.saglik.gov.tr/TR,24681/muzikterapi-uygulamasi-hakkinda-bilgilendirme.html> Erişim Tarihi: 18.04.2020.
- Tyson, E. H. (2004). Rap Music in Social Work Practice With African-American and Latino Youth: A Conceptual Model With Practical Applications. *Journal of Human Behavior in the Social Environment*, 8(4), 1-21.
- Uçaner, B., & Jelen, B. (2015). Müzik Terapi Uygulamaları ve Bazı Ülkelerdeki Eğitimi. *Folklor/Edebiyat*, 21(81), 35-46.
- Yılmaz, B., & Can, Ü. K. (2019). Türkiye’de Müzik Terapi Uygulamalarında Kullanılan Müzikler. *OPUS Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, 13(19), 592-620.
- World Federation of Music Therapy (2021). What is Music Therapy?. <https://wfmt.info/wfmt-new-home/about-wfmt/> Erişim Tarihi: 21.05.2021.
- Yurtsever, B., & Çakır, G. (2012). An Assessment for Interdisciplinary Education Model Implementation of Basic Design Education in Architecture. *Procedia-Social and Behavioral Sciences*, 51, 157-161.